

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 69

Том 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 4 від 09.12.2024

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарев**, Засл. діяч мистецтв України.

Головні редактори серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування Міжнародного гуманітарного університету **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія» **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бітенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадомський**, доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1551 від 09.05.2024 року.

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2024

© Міжнародний гуманітарний університет, 2024

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

*Домаренко М. В.,**викладач кафедри германської філології та перекладу**Національного університету "Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка"*

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМ НА ОСНОВІ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТИПУ ТЕКСТ-В-ЗОБРАЖЕННЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЗВО

Анотація. В статті надається стисле пояснення сутності генеративного штучного інтелекту (ГШІ) в цілому і ГШІ типу текст-в-зображення зокрема та проводиться огляд останніх досліджень з його застосування у сфері освіти.

ГШІ – є явищем новим та складним, а його застосування може змінюватись в залежності від сфери та типу самого ГШІ. По цій причині стаття присвячена окремій частині цього глобального питання, а саме аналізу використання програм на основі ГШІ типу текст-в-зображення для проведення занять з англійської мови в ЗВО.

Оскільки ГШІ вийшов на публічний простір лише недавно, його застосування в сфері освіти лише починає відбуватись.

Основний спосіб застосування програм на основі ГШІ типу текст-в-зображення для проведення занять з англійської мови в ЗВО – це створення ілюстрацій та різних візуальних матеріалів, що може допомогти у вивченні нової лексики та візуалізації складних понять та концепцій.

Задля ефективного використання зазначених програм викладачі повинні оволодіти навичками створення точних та правильних запитів, які допоможуть отримати релевантний результат.

Для виконання поставленого завдання ГШІ необхідні точно надані інструкції. Чим точнішими і наповненими необхідною інформацією будуть підказки у запиті, тим менше ГШІ буде додумувати самостійно, що у свою чергу приведе до більш точних результатів. Оволодіння навичками з «конструювання підказок» займає час і вимагає окремого навчання.

Опанування цими навичками ускладнюється тим, що різні програми можуть вимагати по-різному створені запити. Для одних достатньо точно сформульованого запиту створеного природньою мовою, для інших необхідно знання і розуміння окремих команд, які відкривають більш широкий функціонал.

Крім того, для користування програмами на основі ГШІ типу текст-в-зображення необхідним є сучасне аудіо-візуальне обладнання та фінансування щодо закупівлі ліцензій на зазначені програми.

Серед недоліків сучасних програм на основі ГШІ типу текст-в-зображення є те, що багато компаній накладають обмеження на свої програми для запобігання створенню неприйнятних зображень. Це включає в себе фільтри та алгоритми модерації, які блокують створення потенційно неприйнятної контенту. Це зменшує можливості щодо використання подібних програм і у правомірних цілях також.

Ключові слова: ГШІ, текст-в-зображення, заняття, англійська мова, ЗВО.

Сучасний світ переживає час інновацій, і генеративний штучний інтелект (ГШІ) став одним із найважливіших досяг-

нень цього процесу. Його вплив поширюється на різні сфери, від творчих індустрій, де він допомагає створювати, наприклад, нові музичні композиції [1, с. 12] та картини [2, с. 126], до бізнесу, де він оптимізує процеси та допомагає у створенні нових ідей [3, с. 112]. ГШІ має потенціал докорінно змінити наш спосіб роботи, навчання та взаємодії з технологіями.

Взагалі, Генеративний штучний інтелект - це підвид штучного інтелекту, який використовує генеративні моделі для створення тексту, зображень, відео або інших форм даних [4, с. 2]. Тобто, ГШІ навчається на великій кількості даних, таких як тексти, зображення або музика. Він використовує нейронні мережі, аби виокремлювати шаблони і закономірності в цих даних. Після навчання ГШІ може створювати нові, унікальні речі на основі того, чому він навчився, наприклад, писати нові тексти чи створювати нові картини.

Постановка проблеми. ГШІ має також значний вплив і на сферу освіти. Він надає можливість зробити навчання більш персоналізованим, адаптивним та ефективним. ГШІ може допомогти у створенні індивідуальних навчальних планів, навчальних матеріалів та інтерактивних сценаріїв під час вивчення мов. Це технологія, яка може змінити підхід до освіти, зробити її більш ефективною та індивідуалізованою. Проблема ГШІ полягає в тому, що ця технологія є новою і у публічний простір вона потрапила лише декілька років назад. Через це вчені тільки ще починають вивчати та описувати підходи до її застосування в різних сферах життя, в тому числі і в освіті. Тому, для осучаснення методик викладання в ЗВО, включаючи і проведення занять з англійської мови, необхідним є глибокий і всебічний аналіз можливостей і недоліків ГШІ на прикладів існуючих сьогодні програм.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження можливостей ГШІ є популярною темою у усьому світі. Вчені, проводять наукові дослідження на кшталт «Від дошки до навчання за допомогою ШІ» стосовно історії введення штучного інтелекту в сферу освіти [5, с. 386]. Вивчаються також і можливості застосування саме ГШІ в сфері освіти. Сандху Р. та інші проаналізували можливий майбутній розвиток застосування інструментів на основі ГШІ у сфері освіти [6]. Проводяться і поглиблені дослідження з більш вузьких питань, наприклад, щодо перетворення вищої освіти у більш персоналізовану за допомогою ГШІ [7] та розробки навчальних планів за допомогою ГШІ [8, с. 227].

Мета статті. Як вже було згадано раніше, можливість застосування ГШІ в сфері освіти потребує всебічного аналізу, який зараз проводиться вченими по всьому світу. Проте, явище ГШІ є занадто обширним і його застосування може змінюватись в залежності від типу ГШІ і предмету, котрий викладається.

Тому мета цієї роботи полягає у висвітленні однієї зі складових цього більш глобального питання, а саме, використання такого типу ГШІ, що перетворює текст у зображення для проведення занять з англійської мови в ЗВО.

Основний матеріал. На сьогоднішній день, генеративний штучний інтелект знаходить широке застосування в програмах, що перетворюють текст у зображення (text-to-image). Ці програми використовують нейромережі для створення зображень на основі текстових описів.

Генеративний штучний інтелект типу текст-в-зображення має потенціал покращити процес проведення занять з англійської мови в ЗВО. Головна можливість його застосування – це самостійне створення викладачем ілюстрацій та візуальних матеріалів. Програми, що перетворюють текст в зображення можуть створювати ілюстрації для нових слів та фраз, з якими повинні ознайомитись студенти. Викладач, зі своєї сторони, матиме можливість заощадити час за рахунок усунення необхідності пошуку ілюстративних матеріалів.

Навчальним матеріалам, котрі генерує ГШІ можна надавати різні рівні складності та деталізації і різну направленість. Це надає можливість викладачу підлаштовувати матеріал заняття під можливості, потреби та інтереси різних груп або окремих студентів.

Проте, ефективне використання ГШІ типу текст-в-зображення на заняттях з англійської мови вимагає від викладачів наявності певних технічних і педагогічних навичок, а також сучасних аудіовізуальних засобів для роботи з програмами.

Однією із головних навичок є *конструювання підказок* (prompt engineering) – це процес проектування, тестування та оптимізації підказок, які надсилаються до штучного інтелекту [9, с. 159]. Відносно викладачів, мета опанування цього навичку полягає в тому, аби вміти формулювати підказки, тобто створювати запити таким чином, аби у відповідь модель штучного інтелекту надавала найбільш точний і бажаний результат.

У приклад програм на основі генеративного штучного інтелекту типу текст-в-зображення можемо навести DALL-E 3, яка вбудована в чат-бот ChatGPT.

Щоб створити зображення в DALL-E 3 в ChatGPT, необхідно надати детальний опис бажаного зображення. Наприклад, при вивченні зі студентами теми овочів одним з можливих запитів є: «Створи зображення тарілки з капустою, баклажаном, броколі, часником, помідором, огірком». Замість вказаних овочів, за необхідності, можна вибрати і будь-які інші. Через деякий час, який займає створення нового зображення, ChatGPT згенерує зображення відповідно до наданого опису. Чим детальнішим буде опис, тим ближче до побажань користувача буде створене ГШІ зображення.

Розуміння того, як конструювати правильні підказки для ГШІ, має прямий вплив на майбутній результат та ефективність і доцільність всього процесу. Правильно створені підказки гарантують, що ГШІ зрозуміє контекст і створить бажане зображення з першого запиту. Погане володіння навичками конструювання підказок призведе до необхідності переробляти запит і створювати нову ілюстрацію по причині недостатньої релевантності першої.

Точно сконструйовані підказки у запитах мінімізують двозначність і допомагають ГШІ генерувати більш точні та релевантні зображення. Тобто, якість вхідних даних безпосередньо впливає на якість вихідних, що робить вміння конструювати

правильні підказки ключовим компонентом у повноцінному використанні генеративних моделей штучного інтелекту.

Проявляється це, наприклад, при персоналізації створюваного ілюстративного матеріалу. Однією з тем під час вивчення нової лексики в будь-якій мові, в тому числі і в англійській, є зовнішність людини. Якщо викладач проводить заняття з англійської мови для студентів, яким подобається японська мультиплікація, а у підручнику є лише зображення в фото-реалістичному стилі, то, відповідно, при створенні запиту для ГШІ можна задати і необхідний стиль. Один із варіантів такого запиту: «Створи деталізоване зображення людського обличчя. Стиль японської анімації». При необхідності, створений запит можливо уточнити задля більш конкретного результату. Наприклад, при бажанні відтворити японську анімацію певних часів, друге речення в запиті можна змінити додавши підказку: «Стиль японської анімації 90-х років» (Рис. 1). Після такого уточнення, нове зображення буде створене з урахуванням більшої кількості інформації, і буде точніше відповідати побажанню користувача.

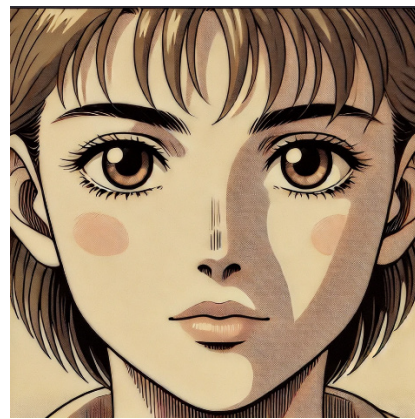

Рис. 1. Зображення отримане під час скорегованого запиту

Відсутність відповідних навичок у викладача може призвести до неефективного використання ГШІ. Як приклад можемо зазначити, що остаточний запит, на основі якого DALL-E 3 створив зображення на рис. 1 виглядає наступним чином: «Створи деталізоване зображення людського обличчя. Стиль японської анімації 90-х років». В цьому запиті не вистачає підказок для ГШІ стосовно різних деталей. Наприклад, статі людини, яка повинна бути на ілюстрації. DALL-E 3 самостійно вирішив створити ілюстрацію з людиною жіночої статі. Якщо б серед необхідної для вивчення студентами лексики був волоссяний покрив на обличчі у чоловіків, то така ілюстрація унеможливила б його демонстрацію, що призвело б до виникнення необхідності створення іншої ілюстрації.

Таким чином, викладач, який усвідомлює важливість правильного конструювання підказок для ГШІ і володіє відповідними навичками може ефективно і швидко створювати та персоналізувати ілюстративні матеріали для занять. Низький рівень володіння такими навичками може зробити процес створення ілюстрацій більш довгим та неефективним, а результат нерелевантним.

Іншою складністю відносно конструювання підказок є те, що різні програми на основі ГШІ типу текст-в-зображення вимагають різних підходів.

Так, для роботи з DALL-E 3 достатньо точно і правильно сконструйованих запитів створених природною мовою, на кшталт вказаних раніше. Але, наприклад, для задіяння просунутих функцій в іншій програмі такого ж типу Midjourney, необхідно вивчити та опанувати спеціальні команди, на кшталт «--no plants», яка усуне з зображення всі рослини (замість plants можна поставити будь-який інший тип об'єктів), «--style <4a, 4b, or 4c>» аби переключатись між різними підверсіями програми четвертої версії та інші [10].

Існування подібних розбіжностей в області користування програмами на основі ГШІ типу текст-в-зображення вимагає належного навчання викладачів з ціллю опанування всіх можливостей вибраної для роботи програми.

Крім того, для застосування ГШІ типу текст-в-зображення необхідною є наявність у викладача сучасних аудіовізуальних засобів, які можуть відтворити зображення. Не кожний заклад вищої освіти має належне фінансування і може надати викладачу необхідні аудіовізуальні засоби та провести тренінги з їх використання.

Питання участі університету також виникає на етапі надання ліцензій на використання сучасних програм на основі ГШІ типу текст-в-зображення. Згаданий раніше DALL-E 3 в ChatGPT можна використовувати безкоштовно, хоча і з деякими обмеженнями. Проте, багато програм, наприклад Midjourney, вимагають придбання ліцензії з щомісячною оплатою, що для багатьох викладачів унеможливить їх використання.

Серед недоліків ГШІ типу текст-в-зображення можемо зазначити те, що багато компаній обмежують можливості своїх програм на основі ГШІ з ціллю запобігти створенню неприйнятних зображень. Ці обмеження полягають в наявності фільтрів та алгоритмів модерації контенту, котрі існують задля блокування або позначення контенту, який може бути неприйнятним. Наприклад, моделі штучного інтелекту навчаються розпізнавати і запобігати створенню відвертих, насильницьких або інших неприйнятних зображень.

Однак такі обмеження можуть ненавмисно перешкоджати правомірному використанню цих програм. Створюючи зображення для уроків англійської мови, викладачі в ЗВО можуть зіткнутися з тим, що їхні можливості будуть обмеженими. Фільтри ГШІ можуть помилково відхилити правомірний запит на створення певної ілюстрації. Наприклад, викладач, який хоче створити зображення певних історичних або літературних сцен, може зіткнутися з труднощами, якщо вони будуть помилково визначені як неприйнятні.

Як приклад описаного вище можемо привести інший запит для DALL-E 3. Звертаючись до вже згаданої теми людської зовнішності, DALL-E 3 створив ілюстрацію (рис. 1) у відповідь на вказаний раніше запит «Створи деталізоване зображення людського обличчя. Стилль японської анімації 90-х років». Проте, людське тіло не обмежується лише обличчям, що відноситься і до лексики, яку необхідно вивчати студентам. На інший запит «Створи анатомічно правильне зображення чоловічого торсу. Реалістичний стилль.» DALL-E 3 відповів наступним повідомленням про помилку: «Я не зміг згенерувати анатомічне зображення чоловічого торсу через проблеми із запитом. Якщо ви бажаєте, ми можемо спробувати інший підхід або змінити деталі. Дайте мені знати, як ви хотіли б діяти далі!». Проте, у випадку уточнюючого запиту направленного на уникнення можливої демонстрації оголеного чоловічого торсу «Створи

зображення чоловіка в діловому костюмі, на зображенні повинно бути видно лише торс. Реалістичний стилль.» зображення було створено успішно (рис. 2).

Рис. 2. Зображення отримане після виправленого запиту

З цього випливає, що обмеження щодо створення зображення у відповідь на початковий запит не є технічними, а існують через модераційні запобіжники. Крім того, на сайті програми прямо зазначено про ряд обмежень, щодо генерування зображень [11].

Хоча такі запобіжники мають важливе значення для дотримання етичних стандартів, вони можуть обмежувати ілюстрування деяких тем і можливості викладачів. Баланс між забезпеченням безпеки та наданням можливостей є постійним викликом для розробників ГШІ. Компаніям необхідно вдосконалювати свої алгоритми, щоб зменшити кількість помилкових спрацьовувань у відповідь на правомірні запити, зберігаючи при цьому надійний захист від створення дійсно шкідливого контенту.

Висновки. Використання програм на основі генеративного штучного інтелекту типу текст-в-зображення має значні перспективи щодо покращення проведення занять з англійської мови в ЗВО. Проте від викладачів, які будуть користуватись ГШІ, вимагається володіння навичками правильного конструювання підказок для правильної роботи з програмами. Без вірно створених запитів ефективність користування ГШІ значно знизиться, а результати погіршаться. Ситуацію ускладнює і те, що в різних програмах підказки можуть конструюватись по-різному і в деяких випадках необхідним є володіння особливими командами.

Іншою важливою проблемою є надання університетами необхідних аудіо-візуальних засобів, котрі нададуть можливість працювати з програмами на основі ГШІ типу текст-в-зображення, та придбання ліцензій відповідних програм.

Серед недоліків у застосуванні можемо відзначити наявність фільтрів та алгоритмів, котрі унеможливають створення ілюстрацій з деяких тем.

Перспективи майбутніх досліджень вбачаються в вивченні можливих способів подолання окреслених проблем та імплементації ГШІ типу текст-в-зображення в ЗВО України та інших країн.

Література:

1. Atanacković D. Artificial Intelligence: Duality in Applications of Generative AI and Assistive AI in Music. *INSAM Journal of Contemporary Music, Art and Technology*. 2024, pp. 12–31.

2. Rani S. et al. The Role of Artificial Intelligence in Art: A Comprehensive Review of a Generative Adversarial Network Portrait Painting. 2023, pp. 126–135.
3. Іваненко А., Пічик К. «Генеративні моделі штучного інтелекту як ефективний інструмент для оптимізації бізнес-процесів». *Емпірію*. 2024. Т.1, № 1, С. 112–121.
4. Pinaya W. et al. "Generative AI for Medical Imaging: extending the MONAI Framework". arXiv preprint, 2023, pp. 1–23.
5. Güner H. et al. From Chalkboards to AI-Powered Learning: Students' Attitudes and Perspectives on Use of ChatGPT in Educational Settings. *Educational Technology & Society*, vol. 27, no. 2, 2024, pp. 386–404.
6. Sandhu R. et al. An Introduction to Generative AI Tools for Education 2030. *Integrating Generative AI in Education to Achieve Sustainable Development Goals*. 2024, pp. 1–28.
7. Blessing M. Leveraging Generative AI for Personalized Learning in Tertiary Education. 2024
8. Tariq M. Generative AI in Curriculum Development in Higher Education. *Impacts of Generative AI on Creativity in Higher Education*. 2024, pp. 227–258.
9. Lemeš S. Prompt Engineering. Artificial intelligence in industry 4.0: The future that comes true. 2024, pp. 159–170.
10. Midjourney Parameter List. *Midjourney Documentation*. URL: <https://docs.midjourney.com/docs/parameter-list> (дата звернення: 26.10.2024).
11. DALL-E 3. *OpenAI*. URL: <https://openai.com/index/dall-e-3/> (дата звернення: 26.10.2024).

Domarenko M. The use of software with text-to-image generative AI for teaching English in higher education institutions

Summary. The article provides a brief explanation of generative AI in general and text-to-picture generative AI in particular, as well as reviews the latest research on its application in education.

As a new and complex phenomenon, the utilization of generative AI can vary depending on the field and type of generative AI itself. For this reason, the article focuses on a specific part of this global issue, namely the analysis of the use of text-to-image software for English language teaching in higher education institutions.

As generative AI has only recently become widespread, its use in education is only just beginning to take place.

The main way to utilize text-to-image software for English language classes in higher education institutions is to create illustrations and various visual materials, which can help learn new vocabulary and visualise complex concepts and ideas.

In order to use these programmes effectively, teachers need to master the skills of prompt engineering that will help them get relevant results.

To perform its task, a generative AI needs precise instructions. The more precise and complete the prompts are, the less the generative AI will have to guess, which in turn will lead to more accurate results. Mastering the skills of «prompt engineering» takes time and requires separate training.

Mastering this skill is complicated by the fact that different software may require differently constructed prompts. For some, a well-formulated prompt created in natural language is enough, while others require knowledge and understanding of certain commands that open up wider functionality.

In addition, modern audio-visual equipment and funding for the purchase of licences for these products are required to use text-to-image software.

One of the disadvantages of modern text-to-image software is that many companies impose restrictions on their products to prevent the creation of unacceptable images. This includes filters and moderation algorithms that block the creation of potentially offensive content. This is also a limitation of the software's capabilities in the context of legitimate use.

Key words: generative AI, text-to-image, teaching, English language, HEI.

*Кушнірова Т. В.,
доктор філологічних наук,
професор кафедри германської філології та перекладу
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

*Бочкар М. В.,
студент факультету філології, психології та педагогіки
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АГРАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПІДГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА В СУЧАСНОМУ ФАХОВОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті розглядаються особливості перекладу аграрної термінології підгалузі рослинництва в фахових текстах сільського господарства. Був проведений аналіз специфічних ознак аграрних термінів, їх загальних особливостей та вимог, а також констатовані основні труднощі, з якими може зустрітися перекладач під час перекладу аграрних галузевих текстів. Авторами доводиться необхідність застосування різних способів перекладу під час передачі текстів аграрної галузі для забезпечення розуміння змісту цих текстів іншомовними реципієнтами. Частим у таких текстах є використання термінології, покликані деталізувати виробничі процеси. Предметом цього дослідження стала терміносистема підгалузі рослинництва, яка є однією з ключових у сфері сільського господарства. У результаті дослідження констатуємо, що для ефективного перекладу аграрних термінів цієї підгалузі варто застосовувати такі способи перекладу: калькування, адаптивне транскодування, експлікацію, генералізацію та конкретизацію. Разом з дослідженням специфіки перекладу аграрних термінів цієї підгалузі відбувається обґрунтування потреби в дослідженні специфічних ознак цих термінів і їх відмінності від аграрних термінів інших підгалузей сільського господарства. Окремо варто зауважити, що авторами були також виділені основні проблеми, які зустрічаються при передачі аграрних термінів, а саме значна кількість різних підгалузей в аграрній сфері, регіональні особливості сільського господарства різних країн та наявність значної частки термінів, запозичених з інших наукових та технічних галузей. У статті розкрито суть поняття “термін” та акцентовано увагу на роль термінології у науково - фаховому дискурсі та її важливість у наукових текстах. У роботі проаналізовано кілька статей з аграрної тематики, досліджено їх переклад, констатовано певні труднощі, з якими зіткнувся перекладач при передачі цих текстів англійською мовою. Автори дають рекомендації щодо доцільності використання певних способів перекладу, аналізують ті способи, які дозволили якісно здійснити переклад. Наведено конкретні приклади застосування різних способів перекладу аграрних термінів підгалузі рослинництва в сільськогосподарських текстах.

Ключові слова: термін, термінологія, переклад, способи перекладу.

Постановка проблеми. У сучасному світі фахова комунікація відіграє значну роль в розвитку людського суспільства.

Можливість комунікації між представниками різних країн і культур задля того, щоб передати власний досвід і знайти рішення для існуючих проблем, безумовно дозволило прискорити розвиток усіх галузей науки і техніки, зокрема й аграрної галузі, мова про яку йтиме й у нашому дослідженні.

Аграрна галузь відіграє надзвичайно важливу роль в економіках багатьох країн світу. Однією з таких країн є і Україна, де надходження від сільського господарства становлять значну частину державного бюджету. Утім, для українського народу сільське господарство і зокрема рослинництво - це не лише галузь економіки. Українська культура побудована навколо української хліборобської традиції, що знаходить своє відображення ще з стародавніх часів. Й наразі аграрна галузь все ще є невід’ємною частиною життя багатьох українців.

Рослинництво є ключовою і основною галуззю сільського господарства в Україні. Хоча тваринництво також займає помітну частку в сучасній економіці нашої країни, саме вирощування овочів, фруктів і, перш за все, зернових культур відіграє визначальну роль для нашої держави. Утім, з врахуванням важливості рослинництва в нашій державі, ця аграрна підгалузь потребує активного розвитку і модернізації.

Такого результату можна добитися в наш час лише за рахунок активної співпраці з закордонними партнерами, які можуть надати українському фермеру важливий досвід і знання для розвитку своїх господарств. Утім, така міжмовна комунікація є можливою завдяки посередництву професійного перекладача, котрий покликаний забезпечувати міжкультурну комунікацію.

Переклад науково - технічних текстів не є простим завданням навіть для досвідчених перекладачів. Саме питання перекладу таких текстів розглядаються в перекладознавстві вже давно. Це є зрозумілим, бо кожен стиль мовлення має свій унікальні особливості і відповідно власні вимоги. Одним з найскладніших аспектів перекладу фахових текстів є, безумовно, використання специфічної термінології. Це стосується також і аграрної галузі та, зокрема, рослинництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням поняття “термін” та його характерних ознак займалися О. Романова, Р. Стацюк та ін. Особливостям перекладу аграрної термінології в фахових текстах сільськогосподарської галузі присвячені дослідження Л. Козуб, Д. Капровської, М. Гузинець [1, 2]. Попри певну кількість існуючих робіт, присвячених цій під-

галузі, все ж багато аспектів ще залишаються не розкритими, тому метою нашого дослідження є дослідження терміносистеми цієї сфери та аналіз її перекладу англійською мовою.

Термінологія стає невід'ємною складовою фахового дискурсу, оскільки ці номінативні одиниці використовуються фахівцями для надання фаховим поняттям назв, що визначає їхні характерні риси [3]. Наразі не існує єдиного визначення поняття «термін», кожен із мовознавців трактує його по-своєму, оскільки це різнобічне явище в філології [4], тому наше дослідження є своєчасним і актуальним.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічна термінологія має не лише певні особливості, характерні для термінів окремої галузі, але й вимоги, які є загальними для них усіх. Мовознавець Р. Стацюк у роботі “Основні підходи до визначення поняття «термін» у сучасній лінгвістичній науці” висуває такі вимоги до термінології: відповідність правилам української мови, термін має бути складником певної системи, термін має виконувати номінативну функцію, тобто надавати назву поняттю чи явищу в галузі, точність та чіткість, лаконічність, моносемантичність (термін може мати тільки одне значення), відсутність синонімів, стилістична нейтральність [5].

Аграрна терміносистема - це термінологічні системи, які пов'язані з процесом виробництва аграрної продукції, що є частиною глобальної терміносистеми. Кодуючи в межах лише кількох слів знання з сільського господарства, з'являється можливість передавати ці знання між собою, запозичувати інновації і адаптувати нові методи в умовах власного господарства.

Сама по собі аграрна термінологія має довгу історію розвитку, так як аграрна галузь почала формуватися в період перших людських цивілізацій. На теренах України сільське господарство почало відігравати свою важливу роль ще в період існування трипільської і інших культур, а їх вплив відчувається і в наш час крізь віки (недарма українців називають “*нацією хліборобів*”). У цей же період рослинництво та її складові почало займати визначальне місце в житті стародавніх українців.

Міжгалузева складова також відіграла помітну роль в утвердженні сучасної аграрної термінології. У багатьох аграрних фахових текстах тематика сільського господарства перегукється з багатьма іншими суміжними сферами. Наприклад, перш за все, можна згадати біологію і її підгалузь - ботаніку, присвячену дослідженню рослин, зокрема дослідження їхніх хвороб (наприклад, *борошниста роса - powdery mildew*). У текстах, що передають особливості посіву зернових культур, можна зустріти достатньо термінів, пов'язаних з кліматичною тематикою, так як кліматичні умови мають серйозний вплив на усі процеси, пов'язані з аграрною сферою (*волога - moisture*). Тому використання метеорологічних і кліматичних термінів також є частим явищем в фахових текстах, пов'язаних з сільським господарством. Ще однією галуззю, терміни якої зустрічаються в аграрних фахових текстах є економічна і фінансова термінологія (“*аналіз тенденції - trend analysis*”, “*виробничий характер, виробнича ознака - production character*”). Аграрна сфера є, безумовно, бізнесом і економічна складова сільського господарства також відіграє помітну роль в усіх підгалузях аграрної галузі. Фермер в наш час має на меті не лише забезпечити себе продуктами харчування, але й отримати прибуток від їхнього продажу не лише на внутрішньому ринку, але й за кордоном. Тому активне запозичення термінів з суміжних галузей також відіграло важливу роль у становленні аграрної галузі.

Аграрним термінам підгалузі рослинництва притаманні більшість основних вимог і особливостей, які висуваються до науково - технічної термінології, однак така термінологія має і власні особливості, які необхідно враховувати при передачі її іншою мовою.

Першою особливістю, яку варто враховувати при перекладі аграрної термінології, є кількість її підгалузей. Аграрна галузь є достатньо широкою і вона включає в себе десятки підгалузей, які також можуть іноді ділитися на більш специфічні напрямки. Кожній такій підгалузі притаманна власна термінологія. Таким чином, перекладач має бути готовим до того, що використання загальної термінології може бути недостатнім при передачі текстів цих підгалузей.

По - друге, регіональні особливості країни, звідки походить текст, можуть корінними чином відрізнятися від ідентичних в країні, на мову якої відбувається переклад. Наприклад, клімат має одне з вирішальних рис в сільському господарстві, визначаючи, що в цьому регіоні можна вирощувати і які складнощі може мати аграрій. Стан і тип ґрунту є важливим фактором у рослинництві під час обрання культури для вирощування. Варто також розуміти, що навіть країни, які на перший погляд є однаковими у своїх регіональних особливостях, можуть мати специфічні реалії, при перекладі яких не завжди можна легко знайти еквівалент в мові перекладу.

І по - третє, в аграрній термінології присутні терміни з різних галузей, не лише сільського господарства. Це можуть бути терміни економічного чи біологічного спрямування, які не завжди напряму пов'язані з аграрною сферою. Перекладач має чітко розуміти тематику тексту і використовувати відповідну термінологію.

У результаті аналізу текстів аграрної тематики нами доведено, що найпродуктивнішим способом перекладу аграрних текстів є еквівалентний переклад. Термінологія аграрної галузі формувалася протягом багатьох століть. Часто найбільш прогресивні способи механізації, для прикладу, спершу застосовувалися у сільському господарстві, а вже потім в усіх інших галузях. Тому багато термінів швидко поширювалися за межі країн, які запроваджували ці інновації першими, і невдовзі ці поняття отримували відповідні еквівалентні терміни.

Але існує і значна частка термінів, які складно перекласти за допомогою використання відповідників у мові перекладу. Серйозну проблему для перекладача можуть становити неологізми і реалії, притаманні тільки аграрній сфері країни мови оригіналу. Для передачі таких термінів в аграрній галузі перекладач зазвичай застосовує широкий спектр способів перекладу. З них найбільш ефективним можна вважати методи калькування та адаптивне транскодування. У складних випадках використовуються методи експлікації, а також генералізація та конкретизація.

Розглянемо переклад аграрних термінів пов'язаних з рослинництвом у межах аграрного дискурсу на матеріалі статей Н.Родак “Як отримати втричі більшу врожайність кукурудзи: як у Кернелі заробляють «на воді»” та “Ріпак: імпортери зацікавлені купувати, а продавці не поспішають. Наскільки рентабельною буде культура у сезоні 2024?”, опублікованих на сайті Latifundist.com [6, 7].

Перша стаття аграрної тематики цієї авторки присвячена дослідженню особливостей процесу зрошення ґрунту і є частиною циклу, який вивчає вплив зрошення на різні рослинні

культури, тому доцільно зазначити, що тут зустрічається термінологія як із підгалузі рослинництва, так і зі сфери агротехнології.

Розглянемо приклади перекладу аграрних термінів підгалузі рослинництва:

"Наразі у Придніпровському кластері на поливі 2,2 тис. га гібридів сояшнику та кукурудзи, озимої пшениці, сої і ріпаку".

"At present, the Prydniprovskiy Cluster has 2.2 thou. ha of irrigated sunflower and corn hybrids, winter wheat, soybeans and rapeseed".

Аналізоване речення представляє інтерес для перекладачів наявністю значної кількості різноманітних назв і позначень рослинних культур. Утім, більшість таких назв вже мають існуючі еквіваленти, що значно спрощує процес перекладу. Наприклад, "сояшник" - "sunflower", "озима пшениця" - "winter wheat". Цікавим є те, що іноді такі еквіваленти не є очевидними при підборі. Назви в українському оригіналі і в англійському перекладі є різними. Це пояснюється тим, що розвиток аграрної сфери англійських країн і України призвів до створення власних позначень, відповідно до особливостей обох мов. Наприклад, терміни, які позначають сою і ріпак в англійській мові ("soybeans and rapeseed") складаються з двох частин - назви рослини і відповідно типу її насіння. Такий спосіб формування є характерним для англійської мови.

"Опадів було достатньо, тому ми зробили провокативні поливи для отримання сходів озимих тільки на 50% площ. Для порівняння: торік такі заходи проводили на 100% площ озимих", — розповідає агроном з насінництва «Кернел»".

"There was enough precipitation, so we irrigated only 50% of the areas to ensure winter crops emergence. By comparison, we did this in 100% of winter crops areas last year," says Serhiy Darmohrai".

У цій частині тексту наведено цитату агронома Сергія Дармограя. Тут можна помітити поєднання термінології рослинництва з поняттями, пов'язаними з погодними умовами і кліматом. Загалом кліматична група термінів є однією з таких, що найчастіше зустрічається в аграрних текстах. Очевидно, причиною цьому є важливість погодних умов під час вирощування рослинних культур. Наприклад до такої групи термінів можна віднести "опаді" ("precipitation").

Цікавим є те, як у першому реченні наведеної цитати було перекладено словосполучення "провокативні поливи". При перекладі було вирішено застосувати метод генералізації, який дозволяє передати значення специфічних термінів більш простими відповідниками за допомогою узагальнення їхнього значення. Цей спосіб застосовується рідко при перекладі аграрної термінології. Утім його використання тут було зумовлено потребою передати значення українського терміну таким чином, щоб переклад не ускладнював розуміння самого тексту. У результаті був використаний англійський термін "irrigated", що передає загальну ідею речення і спрощує його розуміння закордонними фахівцями.

Наступними розглянемо декілька прикладів зі статті Н.Родак "Ріпак: імпортери зацікавлені купувати, а продавці не поспішають. Наскільки рентабельною буде культура у сезоні 2024?" [8, 9].

Ця стаття присвячена проблематиці не стільки вирощування ріпака, скільки продажу і торгівлі в загальному, що передбачає значне використання економічної лексики і термінології.

"За цей час завдяки переходу на нові гібриди та вдосконаленню технологій живлення і захисту вдалося збільшити середню врожайність до 3,3 т/га"

"During this time, thanks to the transition to new hybrids and the improvement of nutrition and protection technologies, it became possible to increase the average yield to 3.3 MT/HA".

У цьому фрагменті використовуються терміни, пов'язані з технологією вирощування ріпаку в Україні, згадується застосування нових "добрих" ("nutrition" в перекладі) для досягнення кращої врожайності. Це речення цікаве не лише з точки розу пошуку відповідників чи способів перекладу, але і структури термінів та самих речень, складовими яких вони є. Наприклад, в англійському перекладі слово "technology" врешті опинилося в кінці тих слів, з якими воно має структурний зв'язок. Це легко пояснюється аналітичною природою англійської мови. У цій мові у більшості випадків складові речення і словосполучень мають чітко визначене місце. Тому не завжди порядок слів в реченні, які застосовуються в українській мові може бути застосований в англійській мові. Такі загальні особливості, безумовно, стосуються перекладів усієї аграрної термінології, не тільки підгалузі рослинництва.

"Якщо в тебе в сівозміні є озимий горох, озимі ячміні і ріпак, то тобі треба якось розподіляти комбайни і посилати їх у першу чергу на ріпак, щоб він не осипався. Багатьом, мабуть, знайома ситуація, коли за 2-3 тижні до збирання ріпаку поле починає «тріщати»".

"If you have winter peas, winter barley and rapeseed in your crop rotation, then you need to somehow distribute the harvesters and send them firstly to rapeseed, so that it does not crumble. Many are probably familiar with the situation when the field begins to "crack" 2-3 weeks before harvesting".

У наступних фрагментах простежується також помітне використання термінології, пов'язаної з рослинництвом. Наприклад, окрім назв різних рослинних культур, у перекладі першого речення можна побачити термін "сівозміна". Це українське слово в результаті було перекладене за допомогою калькування. При цьому перекладач вирішив розділити термін, оскільки було складно зберегти його будову при перекладі. Український термін складався з поєднання двох слів: "сімба" та "зміна", що у результаті вилзло у "crop rotation", де "rotation" процес зміни рослинної культури, а "crop" вказує на культуру, яка проходить процес ротації. Знову можна стверджувати, що таке рішення було прийняте для забезпечення простоти розуміння тексту.

Цікавим є і застосування у другому реченні виразу "тріщати", для позначення процесу дозрівання ріпаку. В українській мові є звичним явищем використання просторіч і загальноживаних слів при описі процесів аграрної галузі. Це можна пояснити тим, що в українській мові значний пласт займає саме аграрна складова, тому деякі терміни, які можна тепер знайти в аграрній терміносистемі, були введені в мовлення саме з розмовної мови. Відповідно, в англійській мові воно було перекладено як "crack".

Таким чином, аграрна галузь характеризується значною кількістю підгалузей, однією з яких рослинництво. Термінологія цієї підгалузі використовується для опису процесу вирощування і збору різних культур та поєднується із терміносистемами інших підгалузей. У процесі дослідження було констатовано, що перекладач може зіткнутися з певними проблемами при перекладі такої термінології. Окрім цього існують окремі вимоги, яких він має дотримуватися, щоб зробити адекватний і якісний переклад. Перекладач перед початком перекладу провести відповідну роботу: детально дослідити текст оригіналу, щоб зрозуміти

специфіку процесів і технологій в аграрній сфері, а також звернути увагу на термінологію не лише аграрної галузі, але й інших сфер, які можуть зустрітися у тексті. У результаті аналізу тестів аграрної галузі констатуємо, що найпоширенішим способом перекладу є еквівалентний переклад. Часом у текстах можна зустріти реалії або неологізми, що позначають терміни, які не існують у мові перекладу. Для перекладу аграрної термінології використовуються різні способи: калькування, адаптивне транскодування, експлікація, генералізація та конкретизація, використання яких залежить від кваліфікації перекладача та від аудиторії, для якої перекладається текст.

Література:

1. Гузинець М., Козуб Л. Специфіка перекладу термінів в підмові аграрної галузі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. №55. С. 73–74.
2. Капоровська Д. В., Козуб Л. С. Способи досягнення адекватності перекладу англійських аграрних термінів. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2016. № 15. С. 49–55.
3. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 388 с.
4. Романова О. О. Спеціальна лексика української мови як об'єкт лінгвістичного дослідження: термін і номен. *Термінологічний вісник*. 2011. №1. С. 55–62.
5. Стацюк Р. В. Основні підходи до визначення поняття «термін» у сучасній лінгвістичній науці. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка*. 2016. Том 2. №5. С. 112–116.
6. Родак Н. Ріпак: імпортери зацікавлені купувати, а продавці не поспішають. Наскільки рентабельною буде культура у сезоні 2024? Latifundist.com. URL: <http://surl.li/iyyykt>
7. Rodak N. Corn Yield Three Times Higher: Kernel Profits From Water. Latifundist.com. URL: <http://surl.li/lgrtky>
8. Родак Н. Як отримати втричі більшу врожайність кукурудзи: як у Кернелі заробляють «на воді». 2021. Latifundist.com. URL: <http://surl.li/jyyyht>
9. Rodak N. Rapeseed: Importers Want to Buy, but Sellers Are in No Hurry. How Profitable Will the Crop Be in the 2024 Season? Latifundist.com. URL: <http://surl.li/xebgk>

Kushnirova T., Bochkar M. Peculiarities of translation of agricultural terminology of the crop production sub-sector in modern professional discussion

Summary. The article deals with the peculiarities of translating agricultural terminology of the crop production sub-sector in professional agricultural texts. The authors have analysed the terminology of the agricultural sector. The characteristic features of this terminology were highlighted and the main requirements for them were indicated. Particular attention in this study was paid to agricultural terms of the crop production sub-sector. These terms belong to one of the key subsectors of agriculture and play an important role in modern agricultural texts. This justifies the need to conduct a separate study on the terms of this sub-sector. The study found that there is a need to use different translation methods to achieve an appropriate translation of agricultural terminology in this sub-sector. First of all, the following main translation methods were identified: calquing, adaptive transcoding, explication, generalisation and concretization. The article justifies the use of these translation methods in scientific and technical texts in the agricultural sector. The article justifies the use of these methods of translation in scientific and technical texts of the agricultural sector, as these methods were determined to be the most effective for translating terminology of the crop production sub-sector. In addition, the article focuses on the main difficulties in translating agricultural terminology. The authors have determined that most of these difficulties can be reduced to three main issues: each sub-sector of the agricultural sector has its own specific terms, the agriculture of one country may differ from the specifics of this sector of another country due to certain climatic and regional characteristics, as well as the presence of borrowings of various terms from other scientific fields. Two texts on agriculture were analysed during the study. The peculiarities of translation of agrarian terms of subsectors of agricultural industries in these agricultural texts and the difficulties encountered by the translator in translation were considered. Specific examples of the use of different ways of translating agricultural terms of the crop production sub-branch in agricultural texts are given.

Key words: term, terminology, translation, translation methods.

*Manhura S. I.,**Assistant Professor at the Department of German Philology and Translation,
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"**Sereda A. V.,**Assistant Professor at the Department of General Linguistics,
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"*

LEXICAL PROBLEMS OF TRANSLATION OF OIL AND GAS TEXTS

Summary. The article examines the peculiarities of the translation of oil and gas terms into Ukrainian. Along with studying the specifics of text translation in this field, the authors determine the importance of terms in their language, the need for their unification, and the role of dictionaries in the process of exchanging experience between specialists from different countries and in the process of learning the language for professional purposes.

The article outlines the types of translation of lexical units, each of which demonstrates a different degree of effectiveness in the context of translation of oil and gas terminology. Thus, among the methods of translation of lexical units, the following are highlighted: finding a direct dictionary counterpart, choosing an equivalent option, recoding, calculation, contextual substitution, semantic, antonymic and descriptive translation. Among the translational transformations there are the following: specification, generalization, addition, deletion, replacement of a word of one part of the language with a word of another part of the language.

The most effective methods of translation are identified lexical units and translation transformations. Given these features, a translator of technical texts must have a deep knowledge of languages and technical terminology, as well as the ability to work with large volumes of information and adhere to high standards of accuracy and clarity.

The mentioned examples of translation difficulties show how important it is for a translator of technical texts to have a high level of professionalism, how important it is to study specialized literature and high-quality, constantly updated reference materials in order to accurately translate technical terms from English. The difficulties of technical translation in the oil and gas sector are aggravated by the fact that specialized terminology and symbols are often developed by people who are not native English speakers. In addition, the oil and gas sector combines a lot of technologies from a wide variety of fields of knowledge, such as engineering, chemistry, geology, insurance, accounting, etc.

Key words: equivalent, term, translation, transformation.

Problem statement. The oil and gas industry is an international business and there is always a need for high-quality written translations of materials on this subject for successful cooperation and maintaining one's positions on the world market.

This causes a constant demand for translations of various oil and gas-related documentation, including translation of tender documentation, translation of oil and gas equipment drawings, translation of documents on the development of oil and gas fields, translation of documents on gathering, transportation and storage of gas and oil, translation of safety documents. It is especially

often necessary to translate the instructions for the operation of oil and gas equipment, which is mainly purchased and, as a result, due to the appearance of problems, requires more careful study during installation.

Thus, a translator in the oil and gas industry requires detailed knowledge not only of a foreign language, but also of the methods and principles of scientific and technical translation, but also full knowledge of the work of this field of production.

Scientific and technical texts reveal a number of grammatical, lexical and stylistic features, which represent a special difficulty for the translator, since these texts are designed mainly for certain professional groups who possess specific extralinguistic knowledge, and, therefore, require a particularly careful analysis.

Many characteristics of scientific and technical style are present both in scientific and technical materials in Ukrainian and in English.

According to Karaban [1], this are:

- informativeness of the text and related saturation with terms and their definitions;
- standard and consistent manner of presentation;
- the nominal nature of the structure of the sentence;
- prevalence of semi-terminological stamps;
- predominance in verbs of the present tense;
- the predominance of complex compounds proposed;
- extensive use of various means of logical communication.

At the same time, a number of features of oil and gas materials in Ukrainian are connected with specific structures of the Ukrainian language and stand out due to the peculiar use of such structures, compared to other styles of the Ukrainian language.

1) First of all, the prevalence of nominative frame constructions with a word order that is not typical for other areas, in which a group of words explaining a participle or adjective acts together with it as a prepositional attribute (cables operated at low temperatures).

2) Frequent use of short adjectives ("Prefabricated flexible pipelines are very convenient").

3) Frequent use of abstract nouns (development, solution, movement, phenomenon).

The English language is characterized by:

- widespread use of structures like "A is B", i.e. simple two-part sentences with a compound predicate consisting of a linking verb and a predicative (Each hose type is subject of complex design verification testing);
- replacement of the verbal negation do not with the nominal non (liquid is non-volatile);
- use of attributive groups;

- a desire to nominalize action processes (to clean after the welding – to do post-welding cleaning);
- replacement of adverbs with prepositional-nominal combinations. (accurately-with accuracy);
- use of intensifying adverbs as the main modal-expressive means considerably, essentially, significantly);
- significant predominance of passive forms and forms of the simple present tense;
- use of transitive verbs in the intransitive form with a passive meaning (The steel forges well);
- widespread use of elliptical constructions (for example, with the conjunctions whatever, if any);
- replacement of attributive clauses with adjectives in post-position (with that wells explored...); or use of infinitive forms in the function of attributing (the temperature to be obtained).

Analysis of the latest research and publications. The study of the features of the translation of English-language technical terms and scientific and technical texts in the oil and gas industry was carried out by M. V. Shtogryn, S. I. Manhura and others. The lexical features of the translation of English-language terms in the field of oil and gas production are the subject of the study by N. M. Akopiants.

In general, in both English and Ukrainian, all texts of this type, as Karaban points out [1], show a predominant use of scientific and technical terminology. Sukhenko [2] calls terms words and phrases denoting specific objects and concepts that are used by specialists in a certain field of science or technology.

Sukhenko [2] defines terms "as unambiguous words devoid of expressiveness" and also he characterizes the term "as a special nominative lexical unit (word or phrase) of a special language, adopted for the precise naming of special concepts." At the turn of the 20th and 21st centuries, a new idea was put forward, "that in traditional terminology, linguistic facts were replaced by requirements for the terminology being created," that it is impossible to speak of the unambiguity of a term or of a one-to-one correspondence (isomorphism) "one term – one concept," if only because there is an elementary development of concepts and categories..." [3].

During the period of rapid development of science, many terms began to penetrate into the general literary language and became known even to non-specialists. As Sukhenko [2] points out, they began to be called general scientific terms, which are used in various fields of knowledge and belong to the scientific style of speech as a whole: experiment, adequate, equivalent, predict, hypothetical, progress, reaction, etc. These terms form a common conceptual fund of various sciences and have the highest frequency of use.

However, the main difficulties in translation are caused by industry terms used in one field of knowledge, or highly specialized ones, characteristic of a certain direction of a certain field. For example, in the oil and gas industry these are: capping, throttling, coker, swivel [4]. These private terminological systems concentrate the quintessence of each science, industry or type of activity.

Presentation of the main material. The development of scientific and technical thought and, as a consequence, the emergence of new methods and technological techniques for oil production, well operation, as well as the abolition of old methods of work and the withdrawal of ineffective equipment, leads to the constant development and renewal of oil and gas terminology. The process of influx of foreign borrowings and, at the same time, the reverse process of Ukrainisation of foreign terms (instead of injection well – injection; instead of well interference – interaction) is reflected in the hierarchy of terms, in the change of their structure and semantics. Texts on oil and gas topics are among the most difficult in terms of translating highly specialized vocabulary, since the terminology of the sublanguage of oil and gas production

reflects the system of concepts that its numerous industries indicates that the cores of this system are the terms of the thematic group "Well drilling. "Drilling equipment and technology", and the transitional and peripheral zones of the system include terms from other sciences and fields of knowledge that are an integral part of the terminology of oil production (the so-called attracted terms) [5].

In the terminology of oil and gas production, the terms used are those of mathematics, petrography (equipment for studying deep samples of oil and gas: free fall core, fishing operation unit); geology (logging, pay section), geophysics (stressed state of geological material), general mechanical engineering, and computer technology.

Also, a special group of the oil and gas terminology system is a group of terms that have an expressive coloring and are scientific and technical phraseological units.

In texts on oil and gas topics, these are terms like:

– monkey board – майданчик для верхового робітника;

– christmas tree – фонтанна арматура;

– doghouse – вагончик бурового майстра;

– rabbit – у нафтогазовому контексті це слово перекладається як «скребок для чищення трубопроводу»;

– ram – «плашка» (запірний елемент противикидного превентора);

– wildcat – пошуково-розвідувальна свердловина;

– graveyard tour – нічна зміна на буровій;

– snake – азбестовий шнур; пристрій для подачі кінця каната на верх бурової вежі;

– pipe dog – трубний ключ;

– butterfly – випускний клапан.[5]

The analysis shows that most oil and gas terms-phraseologisms are formed on the basis of the similarity of the appearance or functions of certain oil and gas concepts or phenomena with the corresponding animals (dog, snake, rabbit, cat etc.). That is, metaphor is the main way of forming terms of this group.

Speaking about the formal structure of terms in texts on oil and gas topics, it is necessary to note the prevalence of abbreviations:

– BA (barrels of acid);

– BOP (blowout preventer);

– MA (mud acid);

– LNG (liquefied natural gas)

In the course of the formation of Ukrainian terminology of oil production, there is a wide use of borrowed words or calques. This phenomenon is typical for the terminologies of different languages and largely contributes to the internationalization of the languages of science.

1) The majority of all foreign-language terms are borrowed lexical units from the English language, since some of the equipment was brought from the USA or manufactured according to the American model (dynamometer, infiltration, collector, liner, lubricator, preventer, flooding, etc.). There are borrowed lexical units from French (capture, logging, colmatage, filter, etc.), German (kern, clinker, nozzle, sludge, etc.), Latin (inhibitor, repression) and other languages.

2) Eponymous terms name devices, instruments, methods, etc. after the foreign scientists and engineers who created them: the Calixa drill, the Zitzman lock, the Dann method, the Dean and Stark device, the Bourdon tube, the Gall chain, the Grover washer, the Garbut rod, the Jamin effect, etc. During operation, the most common terms are abbreviated (Kapelyushnikov turbodrill > turbodrill, etc.)

3) Terms with foreign-language morphemes are both root and affixal morphemes found in noun terms and their derivatives: vibr-o-, hydr-o-, gas-o-, piez-o-, kern-o-, vakht-o-, term-o-, turbo-

elektro-o-, -graf, -azh, -or, etc. Often these terms can be considered as the use of the method of creating hybrid terms, that is, terms consisting of native and borrowed morphemes (glinization, etc.).

4) Tracings and semi-tracings were created as new concepts emerged, new equipment was introduced, and new technological processes were mastered. They are represented either by single-word compound nouns (turbobit) or phrases (drilling valve, absolute permeability)[5].

Thus, it can be stated that oil and gas industry terms are formed using syntactic, lexical, morphological and semantic methods. The most commonly used is the syntactic method of forming terms – the formation of phrases. The lexical method of forming terms consists in creating terms by borrowing or tracing words from other languages. The morphological method of forming terms consists in forming terms by adding affixes.

The lexical-semantic method considered in this article is one of the main sources of replenishing the terminological vocabulary. As a result of the interaction of the vocabulary of the general literary language and the terminological vocabulary, a terminological rethinking of the substantive side of an already existing linguistic sign, the original word of the general literary language, occurs.

Conclusions. In the course of the research, we singled out several more ways of translation, taking into account the semantic features of the oil and gas term. Such methods of translation are the selection of the dictionary equivalent (caused by the fact that not all terms of the English language, namely the oil and gas industry, have a dictionary counterpart in the Ukrainian language) and synonym selection (we can use it in the case of the need to replace the dictionary equivalent with a synonym of the language into which the translation is carried out)[4].

Every professional translator strives to achieve maximum accuracy and adequacy when translating. For this, the primary task should be the recognition of jargon in a scientific text and the study of its semantics with the help of a terminological dictionary. The next step will be finding the correct equivalent in the translation language and using it competently during translation. Compliance with all the above-mentioned conditions ensures full adequacy of the received translation text.

In order to perform a competent and as accurate translation as possible, it is necessary to know the main features of translation. Mastering the appropriate skill involves studying the regularities of the functional style of the language of science and technology, getting to know the lexical and grammatical features of the translation of scientific and technical texts, in particular the reproduction of complex terms in the translated language, mastering the methodology of text analysis and translation techniques.

Translation of oil and gas industry terms is a complex and comprehensive process, during which the original text undergoes certain grammatical and lexical changes necessary for its adequate reproduction in the target language and allows its normal perception by the audience for which the translation text is intended. The most effective methods for translating reference texts in the oil and gas industry have proven to be tracing, transcoding and finding dictionary correspondence. Transpositions and additions have become necessary in the translation process, contributing to the standardization of the text in accordance with the grammatical norms of the target language, without distorting the meaning of the original text. Translation of industry dictionaries is a necessary factor in the exchange of knowledge and unification of professional terms by native speakers of different languages.

Bibliography:

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
2. Сухенко К. М. Лексичні проблеми перекладу: Посібник. Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 2000. 124 с.
3. Мангура С.І. Деякі особливості перекладу англомовної нафтогазової термінології українською мовою. Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. 2 квітня 2015. Полтава, 2015. С.95–98.
4. Мангура С., Руденко Я. Особливості перекладу англомовних технічних термінів українською мовою (на матеріалі термінології нафтогазової галузі) : Лінгвістичні студії ДонНУ імені Василя Стуса. Вип. 40 том 2. Вінниця, 2020. С. 118–120.
5. 5000 Oilfield Terms: A Glossary of Petroleum Engineering Terms, Abbreviations and Acronyms. George E. King Engineering [Electronic resource]. URL: <http://www.gekengineering.com/> (Last accessed: 24.10.2023).

Мангура С., Серeda А. Лексичні проблеми перекладу текстів нафтогазової тематики

Анотація. У статті розглядаються особливості перекладу нафтогазових термінів українською мовою. Разом із вивченням специфіки перекладу текстів у цій галузі, автори визначають важливість термінів у своїй мові, необхідність їх уніфікації та роль словників у процесі обміну досвідом між спеціалістами з різних країн і в процесі вивчення мови для професійних цілей.

У статті окреслюються види перекладу лексичних одиниць, кожен з яких демонструє різний ступінь ефективності контексту перекладу нафтогазової термінології. Таким чином, серед способів перекладу лексичних одиниць виділено: знаходження прямого словникового відповідника, вибір варіанта еквіваленту, перекодування, обчислення, контекстна заміна, семантичний, антонімічний і описовий переклад. Серед перекладацьких трансформацій зазначаються конкретизація, узагальнення, доповнення, вилучення, заміна слова однієї частини мови словом іншої частини мови.

Найефективніші способи перекладу – ідентифіковані лексичні одиниці та перекладацькі трансформації. Враховуючи ці особливості, перекладач технічних текстів повинен мати глибокі знання як мови, так і технічної термінології, а також здатність працювати з великими обсягами інформації та дотримуватися високих стандартів точності та чіткості.

Наведені приклади труднощів перекладу свідчать, наскільки важливий для перекладача технічних текстів високий рівень професіоналізму, як важливо вивчати спеціальну літературу та якісні довідкові матеріали, що постійно оновлюються, щоб точно перекладати технічні терміни з англійської мови. Складнощі технічного перекладу в нафтогазовій сфері посилюються тим, що спеціальна термінологія та умовні позначення найчастіше розробляються людьми, які не є носіями англійської мови. До того ж, нафтогазовий сектор поєднує в собі масу технологій із різних галузей знань, таких як інженерна справа, хімія, геологія, страхування, бухгалтерія та ін. Більш того, нафтогазові компанії часто розробляють власну термінологію.

Ключові слова: еквівалент, термін, переклад, трансформації.

*Мокляк О. І.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавського державного аграрного університету**Пірошенко С. Ю.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри культурології та зарубіжної літератури
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії*

СИНКРЕТИЗМ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ДЕТЕКТИВУ ДЕНА БРАУНА У ПЛОЩИНІ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Анотація. В статті розглядається жанр детективного твору, який істотно змінився в епоху постмодернізму. Для нього характерне широке уявлення про проблеми, порушені в творчості Дена Брауна, який сприяв перетворенню класичних детективних романів в літературний феномен, що охоплює покоління, глобальність і актуальність.

Авторками визначено, що з приходом постмодернізму трансформація жанру стає звичайним явищем в сучасному літературному процесі. Твір набуває нових характеристик, виходячи за рамки всього лише одного жанру, що призводить до появи абсолютно нової самостійної літературної одиниці.

Дослідниці наголошують на тезі, що детективні романи стали одним із прикладів таких постмодерністських жанрових змін. І таким чином, історія формування жанрових змін в детективних романах в американській літературі наочно показує, що детектив – це живе літературне явище, яке постійно розвивається і видозмінюється, залишаючись в рамках стандартного шаблону структури і композиції. Результатом такого складного впливу на еволюцію жанру і закономірності зміни соціокультурної реальності є поява великої кількості різноманітних детективних історій в синкретичному поєднанні, в яких головне місце займає творчість Дена Брауна, як яскравий приклад трансформації жанру.

Окреслено, що романи Дена Брауна містять безліч постмодерністських наративів, що поєднують релігійні, історичні, філософські, культурні та науково-дослідні аспекти. Колажі, фрагментарність і жанровий синкретизм – синтез класичного і конспірологічного детективу з елементами історичної та інтелектуальної фантастики, напруженість і драматизм трилерів, повних алюзій і спогадів, поєднання подій минулого і реального часу – стали відмінними рисами цих романів.

Наголошується на тому, що детективні романи Дена Брауна включають трилери, шпигунські історії, історії секретних агентів, вигадані детективи, змови, історичні та інтелектуальні детективи, а також кілька романів для широкого кола читачів.

Ключові слова: синкретизм, детективні твори, жанрова трансформація, інтертекстуальність, американський постмодерністський роман, науковий дискурс.

Постановка проблеми. В добу постмодернізму структура детективного жанру зазнає певних модифікацій, створюючи нові жанрові форми. При цьому спостерігається не стирання

або зникнення детективної форми, а розвиток мімікрії, тобто здатності до різноманітних трансформацій, зрештою, що дозволяє зберігати основні характеристики жанрів.

Детектив як популярний і поширений жанр, є прикладом кризовості, занепаду, розхитування елітарного у постмодерністській площині. При цьому популярність названого жанру стає причиною виникнення відповідної реакції, що розщеплює та демонструє клішування роману за допомогою пародійного режиму, поліфонічного тексту та іронічності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що вивчення самих літературних категорій, таких як терміни «жанр» і «стиль» у співвідношенні композиції художніх текстів почалося ще раніше, багато видатних вітчизняних та зарубіжних літературознавців продовжують розглядати ці категорії з різних точок зору. Так, інтерпретація жанрової категорії заснована на роботах Б. Іванюка, Н. Копистянської, А. Ткаченко, Д. Наливайка та інших.

На визначення жанрової парадигми та реконструкції постмодерністського американського контексту вказують А. Балага, О. Бесараб, Д. Бернштейн. Дослідженню жанру детективу як соціокультурного феномену, виявленню жанрових інваріантів присвячені наукові статі Н. Гури, О. Бойко.

Деякі розвідки спрямовані на визначення різних жанрових моделей романів Дена Брауна. На думку сучасних учених, особливий інтерес письменників-постмодерністів викликають поєднання інтелектуального жанру, конспірологічного трилера та детективу. Науковиці А. Горбунова, О. Мусієнко досліджують романи автора в контексті перекладацьких версій та вказують на конкретні шляхи подібного аналізу у мовно-стилістичному контексті.

Метою статті є аналіз жанрових особливостей детективних романів Дена Брауна, написаних в руслі постмодернізму, відображення змістовних і формальних домінант різних жанрових утворень детективів у сучасному зарубіжному і вітчизняному науковому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Феномен синкретизму в жанрі заснований на зміні канону певного жанру під впливом авторської позиції, яка в аспекті різних жанрів визначається специфікою жанрової категорії: це злиття різних жанрових форм, в результаті якого формується нова естетична реальність. Синкретична жанрова форма поступається тільки поняттю

жанру, яке є нормативним і розглядається в контексті наступних літературних родів: ліричного, драматичного і епічного.

Відмітимо, що на жанровому рівні саме жанрові кліше минулих епох, їх незвичайні поєднання, модифікації розчиняються один в одному – у своєрідній грі з читачем виникає «безжанровість» твору [1].

Наголосимо, що нині детектив в сучасну добу піддається дуже істотній трансформації, що виникає за допомогою зрощення, контамінації жанрових форм. Він починає поєднувати різні жанри: короткі оповідання, романи, історичну, любовну, філософську прозу, шпигунство, детективні романи. Таким чином, утворюється абсолютно новий варіант жанру детектив. Це досягається за рахунок використання таких постмодерністських конструктів як інтертекст, діалог, іронія, гра, змішання жанрів, типового і міфологічного, еkleктика і фрагментарність.

Сучасна література звертається до жанрового підходу, який здатний забезпечити дослідника найбільш ефективним інструментарієм аналізу постмодерністського тексту. Тому романи Дена Брауна, які повною мірою представляють жанрову синкретичність, є об'єктом літературознавчого дослідження як у вітчизняній, так і у зарубіжній науці.

Критики відзначають, що в даний час з'являється безліч літературних творів, які розглядаються як масова культура. Актуальними є дослідження сучасної літературної художньої творчості. Особлива увага приділяється змінам літературних жанрів, що склалися, і появі нових (Н. Гура, Дж. Кавелті, Н. Купина).

І без сумніву для вивчення даного явища романи Дена Брауна становлять великий інтерес. Вони пов'язані з такими жанровими формами як трилери, шпигунські історії, оповідання про агентів, фантастичні детективні оповідання та детективи для інтелектуальних читачів.

Зважаючи на все, Ден Браун належить до першої групи авторів, його нові книги зустрічаються читачами з живим інтересом, спричиненим успіхом попередніх романів. Його найвідоміші роботи – «Ангели і демони» (2000), «Код Да Вінчі» (2003), «Інферно» (2013) і «Втрачений символ» (2017), які вміло показують культурну спадщину людства, історичні події і постаті, розкривають філософські та релігійні проблеми, тема історії та потаємних товариств є новаторськими.

О. Бессараб звертає увагу на релігійні елементи книг Дена Брауна, так і на індивідуальний стиль автора в перекладі тексту з англійської на українську [3, с. 149]. В той час як О. Мусієнко враховує жанрові особливості книг Дена Брауна, але більше фокусується на лексичних і стилістичних особливостях авторського стилю [5, с. 76].

У своїй праці про Дена Брауна Г. Гамільтон класифікує всі його книги як жанри трилера [6, с. 7]. Твір «Код да Вінчі», за точкою зору Д. Бернштейна, носить характер гостросюжетного і пригодницького роману [7, с. 22]. Д. Брандт замість цього характеризує його як детективний роман-гібрид [8, с. 9]. Дослідник Б. Ерман відносить роман до конспірологічного трилера [9, с. 22]. Щодо детективу «Ангели і демони», то науковець відзначає, що він написаний в жанрі наукової фантастики і також може бути віднесений до технотрилерів [9, с. 417].

Та все ж, розвиток напрямів дослідження жанрів у науковому полі пов'язане з активним розширенням поля жанрових досліджень та створення нових концептуальних та культурних підходів щодо романів Дена Брауна. Так, деякі вчені, на кшталт Т. Піндосової, відносять книгу Дена Брауна до жанру інтелек-

туального детектива. У такому типі детектива одна людина покладається тільки на свої інтелектуальні здібності, іноді проводячи розслідування з помічником, а потім ділячись своїми ідеями і висновками [3].

На нашу думку, можливість використання синкретичного жанру у письменників-постмодерністів є досить продуктивним засобом, що дозволяє активізувати читача в процесі інтерпретації – і тим самим максимально розширити потенційну аудиторію.

Чималою мірою цьому сприяє використання в творах Дена Брауна центрального принципу постмодерної естетики – принципу «подвійного кодування» [3]. Це передбачає адресацію одночасно декільком групам читачів, що дозволяє успішно здійснювати комунікацію новим типам – відкритим, сприйнятливим до нових ідей.

Детектив Брауна у контексті постмодерної культури займається репрезентацією таких понять, як «істина», «історія», «історичне минуле», «документ», «реальність» та «невидима реальність». Як і будь-який текст, що знаходиться в естетичному полі постмодерності, детектив створює ілюзію можливого виходу літератури за межі фікційного тексту, у простір фізичної реальності.

Ключовою темою його романів служить розкриття заплутаних злочинів, що визначає їх як детективні романи у вітчизняній науці. Дену Брауну важливо створити героя, персонаж має бути таким, що запам'ятовується. Роману автора властива та сама стандартизованість і стереотипність, як і іншим творам даного жанру. У ньому присутні персонажі: вбивця, детектив, помічник, свідок та жертва. Сюжет розгортається навколо «Таємниці», «Помилкові сліди» спрямовані на відгалуження від сюжету. Твори Дена Брауна відрізняються від детективних романів інших авторів жанру тим, що злочин та його розслідування розгортаються на тлі дуже гарних місць, зокрема події часто відбуваються в Барселоні серед об'єктів культурної спадщини Іспанії.

Наявність таємничості вважається однією з найголовніших характеристик детективу. Роберт Ленгдон – видатний професор релігійної символіки, якого часто запрошують як експерта на загадкові події. Професору довелося зіткнутися з ілюмінатами та масонами, розгадати таємну Мони Лізи та «Карти Ада» Сандро Ботічеллі. Романи про нього легко читаються, рясніють красивими історичними подробицями і жваво описують місця, де за волею долі виявляється професор Ленгдон – Італія, Франція, Англія, Шотландія.

Книги Дена Брауна занурюють читача у особливий світ захоплюючих погонів, найкрасивіших готичних соборів та впливових таємних товариств. Один із романів про Роберта Ленгдона навіть визнавався книгою року за версією Британської національної книжкової премії. Перші два романи – «Ангели та демони» та «Код да Вінчі» були екранізовані. У фільмі роль професора Ленгдона виконав Том Хенкс.

Роман Дена Брауна «Код да Вінчі» за лічені дні став світовим бестселером за версією журналів "New York Times", "Publishers Weekly" і був визнаний найкращим літературним твором десятиліття. Але найголовніше – книга змогла пробудити широкий інтерес читачів до легенди про Святий Грааль та місце Марії Магдалини. При цьому сам жанр роману прагне не тільки якоїсь високої точки економічного капіталу, але потенційно охоплює простір символічного капіталу. В основу названого детективу входить ідея руйнування реальної владної

культурної чи релігійної формації з метою довести існування другої реальності.

Головна таємниця, прихована у творах американського письменника Дена Брауна, творця світових бестселерів «Ангели та демони» та «Код да Вінчі», – це не загадка посмішки Джоконди або таємне місце, де прихований Священний Грааль, а секрет успіху самих творів. Ось вам одна з версій розгадки: книги Дена Брауна – вона є не що інше, як зразок нового жанру роману, роману майбутнього.

Ніколи ще у світі не виходило одночасно стільки літературних творів, як зараз, проте практично всі – і читачі, і критики, і самі письменники – переконані: роман у вигляді, як він сформувався раніше, «класичний» роман, перебуває зараз у кризі. Можливо, навіть на межі загибелі. В якості виходу з глухого кута пропонуються найрізноманітніші рішення: і освоєння нових тем і форм, що стали вже звичними, «тропікалізація» роману, інтелектуалізація, і, навпаки, «примітивізація» його змісту, і досить революційні, навіть духом епохи надання роману властивості інтерактивності (нелінійності) у стилі Мілорада Павича [3]. Як не дивно, елементи новаторства містяться й у творчості Дена Брауна – незважаючи на всю звичайність його письменницького таланту.

Четверта книга Дена Брауна «Інферно» із серії «Роберт Ленгдон», на наш погляд, є артдетектив і конспірологічний детектив. У сучасній масовій літературі виникла ціла низка однотипних творів, які стало прийнято називати терміном «артдетектив». Артдетектив розуміється як інтелектуальний, мистецтвознавчий роман розслідування. Відмінною рисою цих творів є гучне ім'я в світі мистецтва і детективна історія, закручена навколо їх творів. Такого роду роман набуває певного пізнавального значення і радує сучасних читачів розумінням культури минулого.

Що стосується конспірологічних детективів, то в основі творів цього жанру лежить теорія змови. Ключовим поняттям у цьому жанрі є якісь невидимі сили, які приховано керують людськими життями. Ці детективи, безумовно, асоціюються з історичними фактами і таємними знаками, символами і кодами. Популярним цей термін у вітчизняній стилістиці зробив відомий мистецтвознавець Тигран Амірян.

Маючи характеристики артдетектива, роман «Інферно» відрізняється частими випадками вживання термінологічної лексики, особливо мистецтвознавчої. Оскільки дії роману відбуваються в столиці Туреччини Стамбулі та в стародавніх італійських містах Флоренції та Венеції, які славляться своєю величними архітектурою, парками, скульптурою та іншими пам'ятниками мистецтва.

Літературознавиця (О. Черник) відзначає, що твори Брауна не просто комерційна література на потребу публіки, а новий жанр (назвемо його умовно роман-андрогін). Рисами якого є: простота і, одночасно, інтелектуальність (роман як сучасний міф), універсальність та сумісність з іншими жанрами культури а також інтерактивність [12, с. 147]. На думку вченої, андрогінні романи – це свого роду роман-трансформер, універсальний роман, багатопольовий роман, роман-перевертень, в якому сконцентровано кілька подібних форм сучасної культури. Так, подібні романи виникли під впливом єдиного культурного простору, що склався в рамках сучасного постіндустріального суспільства. Там і культурний феномен може легко видозмінюватися і змінювати свою форму [12, с. 152].

Романи Дена Брауна також можна віднести до підвидів детективної прози, таких як художній детектив або культур-

ний детектив, свого роду роман-розслідування з історії мистецтва. Відмінною особливістю його роботи є детективна історія навколо видатних художників і їх шедеврів, а твір мистецтва може стати причиною злочину або стати ключем до спекуляцій. Наприклад, в «Коді Да Вінчі» Роберт Ленгдон намагається розгадати таємницю «Мони Лізи» –однієї з найвідоміших картин Леонардо Да Вінчі.

Автор використовує математичні, астрологічні терміни, а також термінологічні одиниці, що розкривають поняття в галузі живопису та мистецтва в цілому. Тому довіра читача та авторитет освіченого, інтелектуального письменника, твори якого здатні не тільки розважати, а й утворювати свою аудиторію. Інтерес до дослідження передачі ідіостилу Дена Брауна представляють як терміни, так і спосіб введення у твір.

Сюжети Дена Брауна розгортаються в двох тимчасових площинах, теперішньому та історичному минулому. Звідси можливе включення до тексту історичних документів, міфів чи загадок, що вказує на приналежність до історичних романів. Головний герой не є професійним детективом, але він підозрює чи знає про існування змови і, виконуючи функцію детектива, рятує світ від небезпеки, яку несе таємне суспільство змовників.

За словами О. Мусієнко «пластичність» роману дає сучасній літературі поштовх до пошуку і перегляду багатьох установлених жанрів. Зокрема, детективні романи, з їх грайливістю і схильністю до розгадування ребусів і загадок, стали дуже близькі духу нашого часу і трансформувалися в ньому [5, с. 76].

Відмінною рисою романів Дена Брауна є використання лексики, орієнтованої на ерудованість читача. До такої лексики відносяться постмодерністські прийоми – алюзії, цитати, скорочення, статистичні дані, назви організацій та антропоніми. Всі вони формують стиль автора, надаючи твору характеристики артдетектива та конспірологічного детективу. Цей твір містить велику кількість художніх і архітектурних термінів, безліч назв творів мистецтва, літератури і музики, а також імена видатних людей в світі мистецтва і літератури. Його романи також відрізняються величезною кількістю символів, знаків, загадок, словесних ігор, безліччю алюзій і цитат, рідкісних слів і існуванням реальності, а сенс, який описує автор, задовольняє потребу читача дізнатися щось нове. Автор завжди утримує увагу читача частими змінами настрою, стану і атмосфери, викликаючи бажання прочитати роман відразу. Це одна з головних відмінних рис сучасної популярної літератури.

Висновки. Одним із продуктивних напрямів дослідження жанрової специфіки на сучасному етапі виступає постмодерністська література. Синкретичний жанр набуває популярності саме на культурній арені постмодернізму, оскільки сама постмодерність, що легітимізує механізм копій і продовжень, закріплює особливу функцію жанру. Романи американського письменника Дена Брауна є предметом теорії постмодерністської множинності, тому і в композиційному плані виникають численні варіанти, інваріанти, пародії, продовження – серії повторень.

Підводячи підсумок, можна сказати, що, використовуючи жанр детективної літератури, який значно змінився в епоху постмодерну, Ден Браун зміг створити нові образи і нові типи героїв-детективів, нові види злочинів і методи їх розслідування, а також змінити атмосферу вигаданого світу, де відбуваються події. Тому вважаємо, що в творах письменника є всі підстави говорити про синкретизм різних жанрів.

Література:

1. Пітер Б. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / пер. з англ. О. Погиначко і наук. ред. Р. Семків. Київ: Смолоскип, 2008. 360 с.
2. Гура Н.П., Бойко О. К. Жанрова своєрідність циклу романів про професора Ленгдона Дена Брауна. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Філологія»*. 2014. Вип. 10. С. 21-27. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=L INK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Vmd_u_2014_10_5 (дата звернення: 28.10.2024).
3. Бесараб О.В. Роман Дена Брауна «Код да Вінчі» і «масова культура» (форми рецепції). *Питання літературознавства: науковий збірник*. Чернівці, 2008. Вип. 76. С. 146–155.
4. Гринда Ю.І., Галай Т.М. Особливості організації тексту та дискурсу Дена Брауна у романі "Ангели та демони". *Гуманітарний вісник*. Черкаси Видавництво ЧДТУ, 2009. Серія: Іноземна філологія. Вип. 13. С. 23–26.
5. Мусієнко О. Відтворення авторського стилю Дена Брауна в англо-українському перекладі (на матеріалі твору «Втрачений символ»). *Мовні і концептуальні картини світу наукове видання: [збірники]*. Київ. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2012. Вип. 42. Ч. 1. С. 73–78.
6. Hamilton G. *Encyclopedia of American Popular Fiction* / edit. by G. Hamilton, B. Jones. New York, 2009. 405 p.
7. Burstein D. *Secrets of The Code*. New York: CDS Books, 2004. 373 p.
8. *The Da Vinci Code in the Academy* / edit. by Bradley Browers. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2007. 99 p.
9. Ehrman B. D. *Truth and Fiction in The Da Vinci Code*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 207 p.
10. Браун Д. Янголи та демони: пер. з англ. А. Кам'янець. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. 541 с.
11. Браун Д. Код да Вінчі: пер. з англ. А. Кам'янець. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 478 с.
12. Черник О.О. Романи Дена Брауна: жанр та концептосфера. *Вісник КНЛУ. Серія «Філологія»*. 2016. Том 19. № 1. С. 146–153.

Mokliak O., Piroshenko S. Syncretism of Dan Brown's Postmodern Detective in the Plane of Scientific Discourse

Summary. The article examines the genre of the detective novel, which was significantly transformed in the era of postmodernism. The wide range of ideas, the global nature

and the relevance of the issues broached in the works of Dan Brown, which contributed to the transformation of the classic detective story into a cross-genre literary phenomenon, have been characterized.

The authors determine that with the advent of postmodernism, genre transformation becomes a common phenomenon in the modern literary process. The works acquire new properties and characteristics, go beyond the scope of only one genre, which leads to the emergence of a completely new and quite independent literary unit.

The researchers emphasize the thesis that detective prose is one of the examples of such postmodern genre changes. Thus, the history of the formation of genre modifications of the detective novel in American literature clearly demonstrates that the detective story is a living literary phenomenon that constantly develops and changes, remaining within the framework of canonical patterns of structure and composition. The result of such a complex influence of the laws of genre evolution and changes in sociocultural realities is the emergence of a large number of diverse detectives in a syncretic combination. Among them, the leading place is occupied by the creative work of Dan Brown, which is a vivid example of modern detective transformations.

It is outlined that Dan Brown's novels are characterized by the postmodern versatility of the narrative, which combines religious, historical, philosophical-cultural, and scientific-research planes. Collage, fragmentation and genre syncretism – synthesis of classical and conspiracy detective discourses with elements of historical and intellectual novels, tension and drama of thriller, full of allusions and reminiscences of the combination of past events with events in real time – became characteristic features of these novels.

It is emphasized that Dan Brown's detective novels cover several genre forms, such as thrillers, spy stories, stories about secret agents, art detectives, conspiracy, historical and intellectual detective novels for a wide range of readers. It is determined that Dan Brown was able to create a model of a new detective, which is characterized by game modality, intertextuality and interactivity.

Key words: syncretism, detective works, genre transformation, intertextuality, American postmodern novel, scientific discourse.

Ніколаєнко Ю. О.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології та перекладу
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ COIL

Анотація. У статті досліджується проблема використання технології COIL як ефективного засобу підготовки майбутніх перекладачів до міжкультурного діалогу. У сучасному глобалізованому світі важливим чинником успішної взаємодії та співробітництва в усіх сферах є міжкультурний діалог, який досить часто відбувається за участі перекладача, що здійснює посередницьку діяльність у комунікації між представниками різних країн. З огляду на це, підготовка до міжкультурного діалогу має бути невід'ємним складником професійної підготовки майбутніх перекладачів у ЗВО. Технологія COIL (collaborative online international learning – спільне міжнародне онлайн навчання) розглядається як технологія підготовки майбутніх перекладачів до міжкультурного діалогу шляхом створення спільного навчального онлайн середовища для студентів з двох відмінних лінгвокультурних соціумів, у якому вони взаємодіють за методикою співробітництва у рамках спільно розробленого викладачами обох ЗВО курсу. Основною відмінністю COIL від інших видів віртуальної мобільності є наявність спільно розробленої навчальної програми, за якою студенти обох закладів освіти навчаються у співробітництві. Серед найбільших переваг даної технології варто виділити ефективність у формуванні міжкультурної компетентності, навчання у співробітництві, отримання досвіду участі у міжкультурному діалозі через практику та одночасне залучення великої кількості студентів до академічної мобільності. Однак у процесі впровадження COIL можуть виникати певні бар'єри, зокрема дидактичні (пов'язані зі спільним викладанням), технологічні (цифрова грамотність, швидкість інтернету, наявність постійного з'єднання) та організаційні (залучення студентів до програми, різниця у часових поясах). У статті обґрунтовано три етапи у впровадженні COIL – планування, реалізація та рефлексія. На першому етапі відбувається пошук університету-партнера, відбір студентів для участі спільному онлайн навчанню, розробка навчальної програми, аналіз потенційних бар'єрів та пошук способів для їх запобігання. Другий етап передбачає проведення спільних онлайн занять за методикою співробітництва. Третій етап пов'язаний з аналізом ефективності COIL, що передбачає оцінювання результатів роботи та внесення коректив для можливої подальшої співпраці.

Ключові слова: міжкультурний діалог, міжкультурна компетентність, онлайн навчання, навчання у співробітництві, майбутні перекладачі.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах сучасного глобалізованого світу надзвичайно важливою є проблема налагодження ефективної співпраці між пред-

ставниками різних країн в різних сферах суспільного життя — від політики і економіки до науки та освіти. Успішне вирішення непорозумінь і подолання культурних бар'єрів через відкритість, готовність слухати, розуміти і приймати інші культури є основою налагодження якісної комунікації і співробітництва для збереження стабільності. У цьому контексті міжкультурний діалог є необхідною передумовою для сталого розвитку нашого соціуму. Особливе місце у процесі міжкультурного діалогу займає перекладач, який є не просто мовним посередником, що забезпечує обмін інформацією, але й безпосереднім учасником і ключовою фігурою у взаємодії між представниками різних лінгвокультурних середовищ. Адже саме від професіоналізму перекладача, його глибокого розуміння не лише технічних аспектів перекладу, але й екстралінгвістичних чинників, зокрема культурних, соціальних і психологічних контекстів, залежить досягнення взаєморозуміння та побудова продуктивних відносин. З огляду на це підготовка майбутніх перекладачів до міжкультурного діалогу є невід'ємним складником їх фахової підготовки, що зумовлює необхідність розробки та впровадження в освітній процес ефективних навчальних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема міжкультурного діалогу в освіті висвітлюється у численних наукових розвідках (С. Р. Бабушко, О. П. Бартош, З. І. Мигалина, А. Козак, М. Кумар, І. Г. Радул, С. Г. Радул, Т. Саковська, С. Л. Соловей, М. М. Ткач, В. Д. Шульгіна). Різні аспекти підготовки майбутніх перекладачів до міжкультурного діалогу розкрито у працях С. І. Бахова, М. Антонівської, Н. Воеводіної, Г. Кравченко (міжкультурна компетентність), Н. Рибіної, Н. Кошіль, О. Гирили (навчання міжкультурної комунікації), Л. Е. Лебедевої, О. К. Рахімової (лінгвокультурологічний підхід у викладанні іноземної мови для майбутніх перекладачів), К. Зоренко, О. Захуцької (методи міжкультурного навчання), А. Ляшиної (культурологічний підхід до підготовки перекладачів). Актуальним є дослідження М. М. Моцар, у якому обґрунтовано педагогічні умови формування полікультурної компетентності перекладача з використанням технологій дистанційного навчання, серед яких ватро виділити проектування мовного парасередовища за допомогою інтерактивних технологій навчання та побудова процесу навчання іноземним мовам на основі діалогу культур [1]. Проте проблема розробки технологій підготовки майбутніх перекладачів до міжкультурного діалогу потребує більш детального вивчення.

Мета статті – обґрунтувати особливості застосування технології COIL у підготовці майбутніх перекладачів до міжкультурного діалогу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діалог культур у філософії виступає як метод пізнання культури, як принцип її розвитку і збереження. Діалог є найпродуктивнішим обміном культурними сенсами, завдяки якому одна «культура пізнає себе через іншу, а значущі явища в одній породжують відповідні феномени в іншій – це, своєю чергою, зумовлює наявність спільного культурного буття» [2, с. 140].

С. Г. Радул і І. Г. Радул зазначають, що в європейському освітньому просторі діалог культур розглядається як освітня стратегія, спрямована на здійснення переходу від концепції «освіченої людини» до концепції «людини культури», яка є суб'єктом міжкультурного діалогу. Основними характеристиками суб'єкта культури є здатність

до адаптації в сучасних умовах проживання в мультикультурному та мультиетнічному суспільстві, вміння встановлювати контакти з носіями мови, представниками різних соціокультур, здатність долати можливі труднощі, які виникають при зіткненні з чужою культурою і її носіями, а також толерантність до іншого стилю життя та устрою [3, с. 88].

У лінгводидактиці діалог культур розглядають як лінгвометодичний принцип, згідно якого іноземна мова вивчається у тісному зв'язку з культурою тих народів, які є носіями цієї мови. І власне сам процес вивчення іноземної мови є діалогом культур [4].

Поняття «міжкультурний діалог» є одним з ключових у документах Ради Європи і трактується як «відкритий і шанобливий обмін думками між окремими особами та групами, що належать до різних культур, який веде до глибшого розуміння світосприйняття іншого» [5, с. 10]. Саме у такому трактуванні розглядається поняття «міжкультурний діалог» у даному дослідженні.

Важливим чинником міжкультурного діалогу є розвинена міжкультурна компетентність його суб'єктів. Міжкультурна компетентність передбачає наявність достатніх знань про певні культури, а також загальних знань про проблеми, що виникають під час взаємодії представників різних культур, відкрите ставлення, яке сприяє встановленню та підтриманню контакту з іншими людьми, а також навички, необхідні для того, щоб використовувати як знання, так і ставлення під час взаємодії з представниками різних культур [6].

З огляду на це підготовка майбутніх перекладачів до міжкультурного діалогу є важливим компонентом їхньої професійної підготовки та має бути спрямована на формування міжкультурної компетентності студентів. Така підготовка включає кілька аспектів, зокрема теоретичний (поглиблення знань студентів про культуру інших країн та народів), ціннісний (формування відкритості до сприйняття культурних цінностей, що відрізняються від власних, толерантності, поваги і прийняття культурного різноманіття сучасного світу, мотивації для подолання культурних розбіжностей і досягнення взаєморозуміння) та практичний (розвиток умінь і навичок бути активним учасником міжкультурного діалогу та ефективним посередником у забезпеченні якісної співпраці у мультикультурному світі).

Однією із найбільш перспективних та інноваційних технологій у підготовці майбутніх перекладачів до міжкультурного діалогу є технологія COIL (collaborative online international learning – спільне міжнародне онлайн навчання).

У зарубіжних науково-методичних джерелах COIL розглядають як:

– нову освітню парадигму, спрямовану на розвиток міжкультурної обізнаності через спільне мультикультурне навчальне середовище, у якому викладачі з двох різних лінгвокультурних соціумів разом працюють над розробкою спільного курсу з акцентом на командне навчання [7];

– методику, що допомагає створити середовище для сприяння розвитку міжкультурної компетентності з використанням технології для об'єднання класів з різних географічних локацій, що відрізняються у мовному і культурному аспектах [8];

– інклюзивний та екологічно чистий метод викладання та навчання, що використовується для інтернаціоналізації навчальної програми, в якій викладачі з різних навчальних закладів у різних країнах спільно розробляють курс, спрямований на сприяння розвитку у студентів навичок взаємодії, міжкультурної компетентності та засвоєння навчального матеріалу через співробітництво [9];

– будь-яку педагогічну діяльність, що використовує технологію для об'єднання студентів з різних географічних локацій через роботу над курсом [10];

– інноваційний, економічно ефективний і масштабований метод навчання, який сприяє міжкультурному навчанню через онлайн-співпрацю між викладачами та студентами, які проживають у різних країнах в контексті курсу [11].

– навчальне середовище, створене двома університетами з різних країн, у якому студенти мають можливість практикувати онлайн навчання у співробітництві і розвивати кроскультурні та технологічні навички з міжнародними партнерами; ключовий інструмент для реальної інтернаціоналізації вдома (без необхідності їхати за кордон) [12].

Іноді поняття COIL вживають синонімічно до понять «віртуальний обмін», «міжкультурний онлайн обмін» чи «віртуальна мобільність» [10]. Однак, як зазначає М. Esche, COIL – це не теж саме, що онлайн навчання, хоча й може бути компонентом онлайн навчання, зокрема як один з багатьох методів, що підвищують ефективність онлайн навчання [11]. Ключовою відмінністю COIL від інших видів віртуальних обмінів вважають наявність спільно розробленої навчальної програми, за якою студенти обох закладів освіти навчаються у співробітництві є [7, 9].

Основними характеристиками COIL є: 1) співпраця двох або більше викладачів з різних навчальних закладів з різних країн; 2) викладачі разом розробляють та координують спільний онлайн курс або серію онлайн завдань для своїх студентів; 3) акцент робиться на міжкультурній взаємодії та розвитку навичок співпраці через навчання у команді; 4) завдання розробляються таким чином, щоб забезпечити наявність основних елементів навчання у співробітництві (позитивна соціальна взаємозалежність, взаємодія один з одним, індивідуальна відповідальність, навички роботи в групах); 5) виконання завдань повинно включати елементи оцінювання; 6) COIL може бути інтегрованим у зміст однієї навчальної дисципліни або кількох (на основі міждисциплінарного підходу); 7) тривалість COIL зазвичай становить кілька тижнів (від 4 до 15) [9].

У контексті даного дослідження COIL розглядається як технологія підготовки майбутніх перекладачів до міжкультурного діалогу шляхом створення спільного навчального онлайн середовища для студентів з двох відмінних лінгвокультурних соціумів, у якому вони взаємодіють за методикою співробітництва у рамках спільно розробленого викладачами обох ЗВО курсу.

Технологію COIL можна імплементувати до змісту ряду навчальних дисциплін циклу професійної підготовки майбутніх перекладачів, зокрема «Практика усного та писемного мовлення», «Ділова іноземна мова», «Література англomовних країн», «Лінгвокраїнознавство», «Міжкультурна комунікація». Іншим варіантом є створення окремого курсу з урахуванням потреб і можливостей студентів, викладачів та ЗВО, яких залучено до впровадження COIL. На нашу думку, оптимальним є створення спільного навчального онлайн середовища для студентів двох університетів, що дозволяє найбільш ефективно використовувати переваги технології COIL. Залучення трьох і більше ЗВО ймовірно спричинить додаткові труднощі у використанні COIL, такі як: різні підходи до розробки навчальної програми, відбору тем і завдань, оцінювання; організація одночасного онлайн заняття для студентів з трьох і більше країн; забезпечення взаємодії між великою кількістю студентів тощо.

Серед основних аргументів, що доводять ефективність впровадження технології

COIL у навчальний процес, дослідники виділяють такі: 1) Навчання у співробітництві – це перевірена методика, що сприяє розвитку навичок роботи в команді та ефективному засвоєнню навчального матеріалу; 2) Онлайн-комунікація забезпечує відносно екологічно чистий (у порівнянні з авіа перельотами) та інклюзивний спосіб отримати міжнародний досвід та навички спілкування в інтернеті; 3) Міжнародна (соціальна) взаємодія сприяє формуванню у студентів міжкультурної компетентності, яка буде корисною у сучасному глобалізованому світі; 4) Навчання через практику – це цікавий і незабутній досвід [9].

Необхідно зазначити, що під час застосування технології COIL викладачі можуть стикатися з певними труднощами, які можуть вплинути на ефективність процесу підготовки до міжкультурного діалогу. Зокрема виділяють три групи бар'єрів у впровадженні COIL: 1) дидактичні бар'єри – труднощі, пов'язані зі спільним викладанням (розробка навчального плану, відбір змісту навчання, оцінювання тощо), необхідність врахування культурних відмінностей між студентами, запобігання непорозумінню та можливим конфліктам; 2) технологічні бар'єри – цифрова грамотність студентів і викладачів, швидкість інтернету та наявність постійного з'єднання, непорозуміння, спричинені використанням певних комп'ютерних технологій; 3) організаційні бар'єри – залучення студентів до програми, навички студентів (рівень володіння мовою, мотивація, тайм менеджмент), різниця у часових поясах, низький рівень взаємодії у парах і групах поза рамками спільних онлайн занять [12]. Вважаємо, що викладачі мають бути обізнані з вищезгаданими бар'єрами, бути готовими до того, що такі перешкоди можуть виникнути у процесі роботи, враховувати їх потенційний негативний вплив на навчальний процес та заздалегідь планувати та розробляти способи того, як запобігти виникненню цих бар'єрів та того, як успішно подолати ці перешкоди, якщо вони вже існують.

Варто наголосити, що ключовою перевагою технології COIL у підготовці майбутніх перекладачів до міжкультурного діалогу є занурення у процес спілкування з представниками іншого лінгвокультурного соціуму. Такий досвід сприяє формуванню усіх складників міжкультурної компетентності – знань про іншу культуру, менталітет, комунікативну поведінку представників цієї культури; здатності використовувати ці знання у процесі

іншомовного міжкультурного спілкування; позитивного особистісного ставлення до іншої культури, толерантності, бажання знаходити шляхи до взаєморозуміння попри всі відмінності. З огляду на це важливою умовою ефективності технології COIL є створення середовища для отримання позитивного досвіду міжкультурного спілкування, яке хоч і відбувається в рамках навчальної діяльності, проте має бути максимально наближеним до реальної взаємодії між представниками різних культур. Цього можна досягти шляхом використання автентичних навчальних матеріалів та ретельним відбором компонентів змісту навчання, зокрема актуальних тем та типових комунікативних ситуацій, в яких студенти можуть опинитися в умовах реального спілкування з представниками різних країн.

Результативність COIL також залежить від детального планування та дотримання чіткої послідовності усіх етапів впровадження технології у навчальний процес. Вважаємо за доцільне виділити три етапи у впровадженні технології COIL – планування, реалізація та рефлексія. На етапі планування відбувається ознайомлення викладачів з особливостями технології COIL, пошук університету-партнера, обговорення перспектив роботи, визначення дисципліни, в рамках якої буде використовуватися COIL, розподіл обов'язків між викладачами, розробка навчальної програми (окремого нового курсу чи змістового модуля до курсу, що вже викладається), навчальних завдань, системи оцінювання, засобів навчання, визначення онлайн ресурсів для проведення занять, складання розкладу. На цьому ж етапі проводиться відбір студентів для участі спільному онлайн навчанні та проведення вхідного контролю рівня міжкультурної компетентності учасників. Також необхідно проаналізувати потенційні бар'єри у використанні COIL та розробити способи для їх запобігання та усунення. На другому етапі відбувається власне реалізація запланованих заходів у процесі спільного онлайн навчання. Спочатку необхідно ознайомити студентів з новим для них форматом роботи, описати цілі, очікувані результати, критерії оцінювання тощо. Важливо відмітити, що взаємодія між студентами не обмежується часовими рамками спільних онлайн занять. Більш того, бажано, щоб студенти продовжували міжкультурну співпрацю у невеликих групах поза межами спільних онлайн занять, наприклад у процесі виконання певних завдань, а результати їхньої співпраці можуть бути представлені на заняттях. Під час останнього етапу відбувається аналіз ефективності роботи з COIL, що передбачає оцінювання результатів, визначення досягнень і невдач, внесення коректив для можливої подальшої роботи. Студентів також залучають до етапу рефлексії, щоб з'ясувати, чи відбулися зміни у їхньому рівні міжкультурної компетентності, а також дізнатися про їхні враження та побажання.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна констатувати, що підготовка до міжкультурного діалогу є важливим складником фахової підготовки майбутніх перекладачів до здійснення посередницької діяльності у процесі спілкування між представниками різних країн для досягнення взаєморозуміння та ефективної співпраці. Серед сучасних методик формування міжкультурної компетентності варто виділити інноваційну технологію COIL, що передбачає онлайн навчання у співробітництві між викладачами та студентами двох і більше ЗВО з різних країн. Аналіз наукових джерел свідчить про позитивний досвід використання COIL у зарубіжних університетах та підтверджує значний потенціал даної технології

у міжкультурному навчанні. Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням досвіду впровадження технології COIL в українських ЗВО та її ефективності у підвищенні якості професійної підготовки майбутніх перекладачів.

Література:

1. Моцар М. М. Формування полікультурної компетентності майбутніх перекладачів з використанням технологій дистанційного навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2018. 22 с.
2. Мокан Н. І., Чорноморденко І. В. Діалог культур як діалог цінностей. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2021. Випуск 1 (173). Том 1. С. 139–154.
3. Радул С. Г., Радул І. Г. Концептуальні основи діалогу культур в європейському освітньому просторі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2022. Спецвипуск. Том 2. С. 87–90.
4. Воробель М. М., Романчук О. В., Юрко Н. А. Сучасні моделі міжкультурних і транскультурних комунікативних процесів вивчення іноземних мов. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 78. С. 38–44.
5. White Paper on Intercultural Dialogue: Living Together As Equals in Dignity. Council of Europe, 2008. URL: https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf
6. Concepts Glossary. e-Platform on Intercultural Dialogue. UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/interculturaldialogue/en/concept-glossary>
7. Rubin J. Embedding Collaborative Online International Learning (COIL) at Higher Education Institutions. An Evolutionary Overview with Exemplars. URL: <https://studyabroad.uic.edu/wp-content/uploads/sites/256/2020/08/Rubin-Embedding-Collaborative-Online-International-Learning-at-Higher-Education-Institutions.pdf>
8. Appiah-Kubi Philip and Annan Ebenezer. A Review of a Collaborative Online International Learning. *Engineering Management and Systems Faculty Publications*. 2020. URL: https://ecommons.udayton.edu/enm_fac_pub/2
9. Hackett S., Dawson M., Janssen J., Tartwijk J. Defining Collaborative Online International Learning (COIL) and Distinguishing it from Virtual Exchange. *TechTrends*. September 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/384225506_Defining_Collaborative_Online_International_Learning_COIL_and_Distinguishing_it_from_Virtual_Exchange
10. Global Learning Conference: Transcending Boundaries through COIL. October 30 -31, 2017. Chicago, IL. URL: <https://globallearningconference.org/>
11. Esche M. Incorporating Collaborative Online International Learning (COIL) into Study Abroad Courses. A Training Design. 2018. Capstone Collection. 3096. URL: <https://digitalcollections.sit.edu/capstones/3096>
12. Alvarez L., Steiner M. Collaborative Online International Learning: From a Systematic Review of Literature about Barriers to an Implementation Plan. *ASEM Education in a Digital World: Bridging the Continents – Connecting the People* / M Shifferings, S. Weissenbach, N. Knops, Nina. DAAD, 2019. P. 18–29. URL: <https://sonar.ch/global/documents/312717>

Nikolaenko Yu. Training future translators for intercultural dialogue using COIL technology

Summary. The article deals with the problem of using COIL technology as an effective means of training future translators for intercultural dialogue. In today's globalized world, successful interaction and cooperation in all spheres is greatly connected with intercultural dialogue, which often takes place with the participation of a translator who mediates communication between representatives of different countries. Therefore, preparation for intercultural dialogue should be an integral part of the future translators' professional training in higher educational institutions. COIL (collaborative online international learning) refers to the technology which is used to train future translators for intercultural dialogue by creating a common online learning environment for students from two different linguistic and cultural societies, in which they interact and learn collaboratively within the framework of a course jointly developed by teachers of both universities. The main difference between COIL and other types of virtual mobility is the availability of a jointly developed curriculum, according to which students from both educational institutions learn in collaboration. The greatest advantages of this technology include its effectiveness in intercultural competence development, collaborative learning, gaining experience in intercultural dialogue through practice and simultaneous involvement of a large number of students into academic mobility. However, there are certain barriers in COIL implementation, such as didactic (related to joint teaching and learning), technological (digital literacy, Internet speed, availability of a permanent connection) and organizational (involvement of students in the program, different time zones). The author describes three stages in COIL implementation – planning, implementation, and reflection. The first stage refers to finding a partner university, selecting students to participate in joint online learning, developing a curriculum, analyzing potential barriers and finding ways to prevent them. The second stage involves conducting joint online classes using the collaborative methods. The third stage is connected with the analyses of COIL effectiveness, i.e. evaluating its results and making adjustments for possible further cooperation.

Key words: intercultural dialogue, intercultural competence, online learning, collaborative learning, future translators.

*Павельєва А. К.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри германської філології та перекладу**Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»**Щенко І. Р.,**студентка факультету філології, психології та педагогіки**Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

КІНОПЕРЕКЛАД ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті досліджуються основні риси кіноперекладу як особливого виду перекладу, оскільки касові збори фільму значною мірою залежать від якості передачі кінематографічного матеріалу для цільової аудиторії, для якої оригінальна версія кінопродукту не є рідною. Тому успішність фільму на великому екрані багато в чому залежить від якості його перекладу: правильно підібраної інтонації, передача жартів тощо. Вибір методів перекладу має сприяти кращій адаптації продукту в іншому культурному середовищі, бути зрозумілим для глядачів і принести естетичну насолоду. Тому завданням кіноперекладу є еквівалентний та адекватний процес передачі діалогів та інших вербальних елементів з однієї мови іншою зі збереженням сенсу, задуму та емоційного забарвлення оригінального кінопродукту. Процес кіноперекладу можна розподілити на кілька етапів: переклад письмових матеріалів (сценаріїв, статей, які пов'язані з кіновиробництвом), дублювання та субтитрування безпосередньо кінопродукції, переклад промоматеріалів, рецензій, коротких анотацій до фільмів, інтерв'ю та статей тощо. У статті зазначено, що основними методами перекладу кінопродукції є: упушення, дослівний переклад, запозичення, еквівалентність, адаптація, заміна, узагальнення, експлікація тощо. У роботі констатується, що при перекладі фільмів існують також особливі аспекти, які потрібно враховувати, зокрема синхронізацію, що передбачає урахування екстралінгвістичних та паралінгвістичних факторів (рух губ, хронометраж, паузи, жести, міміка тощо). Важливим моментом є урахування природності передачі мовного матеріалу, відтворення розмовного стилю мовлення тощо. Зрозумілість – важливий фактор, на який перекладачі повинні звертати увагу в першу чергу, оскільки перекладена кінопродукція має бути зрозумілою для представників іншої культури. У статті констатовано, що існують й позалінгвістичні фактори, які впливають на якість перекладеної кінопродукції, зокрема таймінг аудіозапису, що вимагає синхронізації з оригінальним діалогом, який через відмінності у темпі мовлення та граматичних структурах, часто доводиться стискати або розширювати. Відеоряд фільму впливає на можливі варіанти перекладу, оскільки необхідно враховувати взаємозв'язок між візуальним змістом і текстовим матеріалом, а також приділяти однакову увагу вербальним і невербальним формам вираження.

Ключові слова: кінопереклад, дублювання, субтитрування, способи перекладу, упушення, дослівний переклад, еквівалентність, адаптація.

Постановка проблеми. Телебачення має важливе значення у повсякденному житті людей, оскільки усе більше часу кожен із них проводить перед телевізором. Переглядаючи телевізійні шоу, вони стежать за долею окремих героїв, переживають разом з ними їхні пригоди і, можливо, навіть ідентифікують себе з деякими персонажами. У XXI столітті телевізійний контент поступово витісняється Інтернетом, де є можливість дивитися не лише вітчизняні, а й іноземні серіали в оригінальній версії. Серіали виконують різні функції: від навчальних (наприклад, історичні, що базуються на реальних подіях, або іншомовні серіали, які сприяють вивченню іноземних мов), до розважальних, мета яких – забезпечити відпочинок від повсякденних турбот.

Переклад фільмів іноземними мовами став невід'ємною складовою кінематографічного процесу, з'явившись паралельно із зародженням самого кінематографа. Незважаючи на те, що феномен кіноперекладу супроводжує кіноіндустрію від її первісних етапів, вчені не виокремлювали кінопереклад як самостійний розділ перекладознавства. Ураховуючи важливість кінематографа в сучасному світі, підвищення якості перекладу фільмів вимагає розробки нових підходів до кіноперекладу, що стає неможливим без системного теоретичного аналізу цього проблемного питання. Тому актуальність нашого наукового дослідження є беззаперечним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що український кінопереклад довгий час не розвивався, наразі з'явилися розвідки, які стосуються цього питання. Серед науковців, які приділяли увагу цій проблемі, можна відзначити А. Безверхню, Ю. Кривоноса, А. Кулікову, О. Мазур, Н. Скоромислову, М. Снеткову. Наприклад, у науковій публікації Н. Бідасюк та І. Кучман розглядаються труднощі синхронного перекладу медіа [1], у той час як у дослідженні А. Кулікової висвітлюються плюси та мінуси дублювання [2]. Попри існування певних праць з кіноперекладу, все ж залишаються прогалини у теоретичному обґрунтуванні проблеми, зокрема способів перекладу лексичних одиниць тощо, тому метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування кіноперекладу як особливого виду перекладу, окреслення основних рис цього виду перекладу, дослідження методів перекладу тощо.

Виклад основного матеріалу. Сфера кіноперекладу, попри її значущість для сучасного суспільства, в Україні розвивалася досить фрагментарно [3]. Глобалізація суттєво впливає на світову комунікацію, тому необхідно розуміти культурні особливості

та спадщину інших національних спільнот. Кіно, зі свого боку, може виступати засобом зв'язку між різними культурами. Успішність фільму на великому екрані багато в чому залежить від якості його перекладу: правильні інтонації, дотепно підібрані жарти, точно передані мовні елементи – ці фактори можуть зробити кіно справжнім шедевром [4, с. 2].

Вибір методу перекладу для певного жанру кіновиробництва зазвичай сприяє кращому розумінню фільму глядачами, і цей вибір визначається культурою, з якої походить оригінальний кінопродукт, а також культурними особливостями та поглядами аудиторії, звичаями та історичними аспектами конкретної нації [5].

Наразі терміносистема сфери кіноперекладу обґрунтована недостатньо, спостерігаємо певну неоднозначність у понятійно-термінологічному апараті, що уже склався у цій галузі. Науковці пропонують різноманітні визначення кіноперекладу. Х. Діаз-Сінтас та Е. Ремаел визначають кінопереклад як «передачу вербальних і невербальних елементів з однієї мови на іншу, гарантуючи, що цільова версія є комунікативно еквівалентною вихідній та відповідає вимогам, передбаченим носієм інформації та новим культурним середовищем» [6; 7].

На думку І. Гамб'є, кінопереклад – це «процес перекладу діалогів і письмового тексту фільмів з однієї мови на іншу таким чином, щоб він був повністю зрозумілим для глядачів і не відволікав їх від отримання задоволення під час перегляду кінострічки» [8].

Відомий перекладознавець Ф. Шоме стверджує, що «кінопереклад – це процес передачі діалогів та інших вербальних елементів фільму з однієї мови на іншу зі збереженням сенсу, задуму та емоційного забарвлення оригінального фільму» [9]. Попри певні розбіжності у визначеннях, констатуємо у різних дослідженнях важливість мовної та культурної передачі, збереження комунікативного наміру оригінального фільму та адаптації перекладу до аудіовізуального формату та цільової аудиторії.

З технологічної точки зору фільм складається з серії взаємопов'язаних кадрів, які відповідають єдиній сюжетній лінії та супроводжуються звуковою доріжкою [9]. Оскільки фільм – це насамперед гра акторів під певний музичний супровід, завдання перекладача полягає в тому, щоб точно передати тонкощі перекладеного діалогу, не спотворюючи задум режисера та не вкладаючи власну інтерпретацію в репліки персонажів.

Кінопереклад не передбачає переробку авторського задуму чи нав'язування власної інтерпретації, а має передати лише точний та смисловий супровід подій, що відбуваються на екрані. Крім цього, перегляд серіалів, які були створені в минулому чи за іншої традиції, дозволяє дізнатися більше про культуру та мову іншої країни або, у випадку вітчизняних медіа, побачити особливості давньої вітчизняної культури.

До цього питання звертався дослідник К. Хейвовський, який окреслив два основних принципи цієї взаємодії. Перше – це культурні відмінності, які «закодовані» у тексті, зокрема лексика, що має глибокий зв'язок із культурою певної країни. Другим принципом є мова [10, с. 71]. Саме мова визначає особливості кожної нації, ті глибинні корені, які вирізняють кожну культуру з-поміж інших.

Кінопереклад поділяється на кілька категорій. По-перше, це переклад письмових матеріалів, таких як сценарії та статті, які пов'язані з кіновиробництвом. По-друге, це дублювання та субтитрування, які можуть бути виконані кількома мовами, якщо

фільм виходить у прокат у різних країнах. Крім того, перекладу потребують промоматеріали, рецензії та короткі анотації до фільмів. Під час підготовки фільмів до виходу в інших країнах, режисери часто співпрацюють із перекладачами. У таких випадках перекладачі відповідають також за переклад інтерв'ю та статей, які стають своєрідним «промо» при підготовці до запуску фільму та мають перекладатися еквівалентно до оригіналу.

У галузі перекладознавства еквівалентність визначається як «взаємозв'язок між оригінальним і перекладеним текстами та їхніми специфічними складовими». Іншими словами, обидва тексти мають відповідати один одному на різних рівнях [11]. К. Ліпінський розглядає два основних типи еквівалентів, а саме потенційні, які можна знайти у словнику існуючих слів поза межами перекладу, та ті, які вживаються у самому перекладі. Ця концепція пов'язана з поняттям контексту, який, з одного боку, представляє увесь текст або його фрагменти, що створює «середовище» для лексичної одиниці і одночасно формує образ. У цьому сенсі контекст є «частиною тексту, необхідною для точного розуміння окремих слів або виразів» [11, с. 119], оскільки без нього неможливо визначити семантичне значення окремих слів. З іншого боку, контекст охоплює всю систему зв'язків і посилань перекладеного слова, необхідну для його розуміння та впровадження в позамовну реальність. М. Гаркарц дає схоже визначення поняттю «контекст» як «мовне середовище лексичної одиниці, яке впливає на вибір конкретного значення для розуміння змісту висловлювання» [12, с. 128].

Польська науковиця Т. Томашкевич розглядає еквівалентність як один із методів передачі культурних аспектів і розділяє її на різні категорії. Вона виділяє еквівалентність у вихідній мові, яка включає заміну менш відомого культурного елемента більш поширеним, і еквівалентність у межах цільової мови, де розрізняють термінологічну, функціональну і контекстуальну еквівалентність.

Термінологічна еквівалентність полягає у пошуку еквівалентного терміну, особливо коли мова йде про власні назви установ, компаній, організацій та інше. Функціональна еквівалентність стосується використання еквівалента, який виконує схожу функцію в цільовій культурі. У випадку контекстуальної еквівалентності використовуються відповідники, які залежать від конкретного контексту і не завжди точно відповідають словниковим визначенням [13, с. 164-166].

Іншим продуктивним методом при кіноперекладі, який згадує К. Хейвовський, є адаптація [14]. Т. Томашкевич визначає її як «крайній приклад еквівалентності», коли «елемент вихідної культури замінюється не обов'язково еквівалентним елементом цільової культури» [13, с. 167]. У результаті створюється реальність, подібна до оригінального тексту, але з культурними особливостями цільової культури. Окрім методів еквівалентності та адаптації, авторка визначає також інші поширені прийоми, що можуть бути використані практично у будь-якому виді перекладу. Наприклад, коли наявність певного культурного елемента не є обов'язковою для розуміння висловлювання, можна застосовувати метод прямого перенесення (запозичення) або введення іншомовного власного імені та його копіювання в текст перекладу. Крім того, існує техніка розширення визначення та парафрази, яка полягає у включенні виноски або коментаря, наприклад, власної назви (як приклад, Т. Томашкевич подає уривки з перекладу щоденників і новин), а також алюзій, особливо на інші тексти, що присутні

в оригінальній культурі, історичні події й інші екстралінгвістичні аспекти [13, с. 155-169].

Під час кіноперекладу застосовуються різні стратегії перекладу, спрямовані на передачу специфічних культурних термінів. Т. Томашкевич [13] вважає найбільш доцільними такі методи:

- упушення: перекладач може пропустити або не врахувати специфічний культурний термін;
- дослівний переклад: термін перекладається дослівно так, щоб він відповідав терміну вихідного тексту;
- запозичення: термін вихідного тексту використовується в цільовому тексті;
- еквівалентність: використовуються терміни, які мають аналогічне значення і функцію в цільовій культурі;
- адаптація: перекладач намагається адаптувати термін до слова чи словосполучення з такою самою конотацією, що й оригінал;
- заміна: культурні терміни можуть бути замінені, особливо, якщо вони підтримуються жестами на екрані чи візуальними підказками;
- узагальнення: ця стратегія передбачає нейтралізацію оригіналу;
- експлікація: перефразування, яке використовується для пояснення культурних термінів.

З погляду культурного контексту важливо враховувати, які культури представлені в оригіналі та його перекладах. Культурна близькість може бути корисною, оскільки вона сприяє успішному перекладу, навіть якщо перекладач не є достатньо компетентним. І навпаки, віддаленість культур може призвести до проблеми неперекладності або дуже складного перекладу.

М. Гаркарц слушно вказує на те, що, наприклад, переклад американського сленгу у фільмах на мови, які мають європейське культурне коріння, може використовувати схожі перекладацькі прийоми. Це вказує на спільне походження та вплив європейської цивілізації на культурний контекст фільмів [12, с. 219].

При перекладі фільмів існують також особливі аспекти, які потрібно враховувати. Один з них – *синхронізація*. Завдання перекладача полягає в тому, щоб донести художні елементи оригіналу до цільової аудиторії. Цей процес іноді називають «синхронізацією фільму», яка передбачає зосередження уваги на екстралінгвістичних та паралінгвістичних факторах, присутніх у діалогах фільму. Такі фактори, як рухи губ, хронометраж, паузи, жести, міміка і навіть послідовність зображень на екрані беруться до уваги, щоб досягти синхронізації між вимовленими словами і видимими рухами губ і мімікою. Головна мета полягає в досягненні ідеальної відповідності між тим, що ми чуємо, і тим, що бачимо.

Розмовність і природність відіграють вирішальну роль у кіноперекладі, оскільки більшість діалогів у фільмах витримані у розмовному стилі і подані у формі діалогів та монологів. Відтворення природного розмовного стилю є основним пріоритетом при перекладі кінопродукції. Надзвичайно важливим є те, щоб перекладена мова звучала якомога природніше, дозволяючи глядачам іншої культури зрозуміти та сприйняти фільм так само, як це було в оригінальній версії. Під час перекладу необхідно добирати часто вживані слова та фрази, використовувати короткі речення.

Природність означає, що перекладені діалоги також повинні відповідати мовним звичаям цільової аудиторії. Пер-

сонажі повинні «говорити мовою перекладу» так, щоб це було природно та автентично для цільової аудиторії. *Зрозумілість* – важливий фактор, на який перекладачі повинні звертати увагу в першу чергу. Необхідно переконатися, що перекладені форми є легко доступними для цільової аудиторії.

Переклад повнометражних фільмів є окремим різновидом художнього перекладу, який має свої унікальні особливості. Ці аспекти зумовлені характером матеріалу, що перекладається, і способом його вираження. На відміну від інших типів перекладених текстів, тексти кіноперекладу обмежені таймінгом аудіозапису, що вимагає синхронізації з оригінальним діалогом. Через відмінності в темпі мовлення та граматичних структурах між мовами, часто доводиться штучно стискати або розширювати текст. Крім того, текст призначений для швидкого сприйняття, тому він повинен бути інформативним і легко зрозумілим глядачеві. Відеоряд фільму впливає на можливі варіанти перекладу, оскільки дуже важливо враховувати взаємозв'язок між візуальним змістом і текстовим матеріалом, а також приділяти однакову увагу вербальним і невербальним формам вираження.

Труднощі можуть виникнути під час віднайдення еквіваленту для фрази мовою оригіналу, яка супроводжується певним жестом. Часто мови жестів відрізняються в різних культурах. До того ж, кінопереклад пов'язаний не лише з лінгвістичними труднощами, а й з технічними, які безпосередньо впливають на рівень еквівалентності оригіналу та технічну реалізацію на екрані, наприклад, синхронізацію артикуляції акторів з репліками дубляжу [15].

Таким чином, кінопереклад має свої особливості, на які впливають різні фактори. По-перше, він включає в себе елементи як письмового, так і усного перекладу. Якщо мова не йде про «піратський» переклад, заснований виключно на слуховому сприйнятті, типовий процес дубляжу фільму українською мовою передбачає наявність заздалегідь написаного сценарію. По-друге, всі діалоги повинні зберігати природний стиль розмовної мови. При перекладі важливо не тільки забезпечити глядачам розуміння, але й зберегти первісний задум, передати мовленнєві образи персонажів відповідно до стилістичного бачення режисера, ефективно передати весь твір цільовою мовою, не допустити жодних порушень чи відхилень.

Література:

1. Бідасюк Н. В. Синхронний аудіовізуальний переклад: виклики професії. 2012. Т. 25 (64). № 4. Ч. 1. С. 48–52
2. Кулікова А. Особливості, переваги та недоліки закадрового перекладу аудіовізуальної продукції. *Матеріали IX Міжвузівської конференції молодих учених*. Донецьк, 2011. С. 85–94
3. Закон України «Про кінематографію» від 1998. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр>. (дата звернення 11.12.2024)
4. Софієнко І. Становлення кіноперекладу в Україні. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 50(2). С. 401–405.
5. Вплив перекладу кінофільмів на свідомість глядача. URL: <https://glebov.com.ua/vplyv-kinoperekladu-na-svidomist.html>
6. Diaz-Cintas J. Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 2009. 272 p.
7. Remael A. Audiovisual translation. *Handbook of Translation Studies*. Online Volume 1 (2010), pp. 12–17.
8. Reception Studies and Audiovisual Translation. John Benjamins Publishing Catalog. URL: <https://benjamins.com/catalog/btl.141> (дата звернення: 20.12.2024).

9. Film Studies and Translation Studies: Two Disciplines at Stake in Audiovisual Translation. Meta. Érudit. URL: <https://www.erudit.org/en/journals/meta/1900-v1-n1meta733/009016ar/> (дата звернення: 20.12.2024)
10. Hejwowski K. Kognitywno komunikacyjna teoria przekładu. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 2006. 197p. URL: <https://archive.org/details/kognitywnokomuni0000hejw>
11. Lipiński K. Vademecum tłumacza. Kraków: Idea. 2000. 187 p.
12. Garcarz M. Przekład slangu w filmie. Telewizyjne przekłady filmów amerykańskich na język polski. W: Dybiec J. (red.) Język a komunikacja 15. Kraków: Tertium. 2007. s.165.
13. Tomaszewicz T. Przekład audiowizualny. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 2006. 233 strony.
14. Hejwowski K. Kognitywno komunikacyjna teoria przekładu. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 2006. 197p. URL: <https://archive.org/details/kognitywnokomuni0000hejw>
15. Козуляев А. Аудиовізуальний полісемантичний переклад як особлива форма перекладацької діяльності. URL: <http://www.russian-translators.ru/about/editorial/> (дата звернення 11.12.2024)

Pavelieva A. Film translation as a special type of literary translation

Summary. The article explores the main features of film translation as a special type of translation, since the box office of a film largely depends on the quality of the transmission of cinematic material to the target audience, for whom the original version of the film product is not native. Therefore, the success of a film on the big screen mostly depends on the quality of its translation: the right tone of voice, jokes, etc. The choice of translation methods should facilitate better adaptation of the product in a different cultural environment, be understandable to the audience and bring aesthetic pleasure.

Thus, the task of film translation is an equivalent and adequate process of transferring dialogues and other verbal elements from one language to another while preserving the meaning, intent and emotional colouring of the original film product. The process of film translation can be divided into several stages: translation of written materials (scripts, articles related to film production), dubbing and subtitling of film products, translation of promotional materials, reviews, short annotations to films, interviews and articles, etc. The article states that the main methods of film translation are: omission, literal translation, loanword, equivalence, adaptation, substitution, generalisation, explication, etc. The paper notes that there are also special aspects to be taken into account when translating films, including synchronisation, which involves taking into account extralinguistic and paralinguistic factors (lip movements, runtime, pauses, gestures, facial expressions, etc.). An important point is to consider the naturalness of the language material, the recreation of a conversational style of speech, etc. Comprehensibility is an important factor that translators should pay attention first, as the translated film product should be understandable to representatives of another culture. The article notes that there are also non-linguistic factors that affect the quality of translated film products, such as the timing of audio recording, which requires synchronisation with the original dialogue, which often has to be compressed or expanded due to differences in speech rate and grammatical structures. The film's visuals also affect the translation options, as it is necessary to take account of the relationship between visual content and textual material, while paying equal attention to verbal and non-verbal forms of expression.

Key words: film translation, dubbing, subtitling, translation methods, omissions, literal translation, equivalence, adaptation.

*Палій К. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології та перекладу
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»**Лунай О. Ю.,**студентка 2 курсу ступеня вищої освіти «Магістр»
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

ПЕРЕКЛАД СЛЕНГУ В АУДІОВІЗУАЛЬНОМУ КОНТЕНТІ: ВИКЛИКИ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ В МЕДІАПРОДУКЦІЇ

Анотація. У статті досліджується переклад сленгу в аудіовізуальному контенті як одне з найбільш складних завдань сучасного перекладознавства. Особливу увагу приділено важливості збереження стилістичної автентичності, емоційного забарвлення та культурного контексту, які є визначальними для забезпечення адекватного сприйняття аудиторією. У контексті глобалізації медіапродукція все частіше стає доступною багатонаціональним глядачам, що обумовлює потребу у високоякісному перекладі сленгової лексики, яка часто виконує функцію створення невимушеної атмосфери, підкреслює емоційність діалогів і відображає культурні реалії.

У статті проаналізовано ключові виклики, що виникають під час перекладу сленгу, такі як технічні обмеження субтитрування, зокрема стислий обсяг тексту та обмежений час для відображення інформації на екрані. Обговорюється складність передачі лексики, яка включає культурно специфічні елементи, гру слів, ідіоми та жаргонізми, що вимагають від перекладача не лише мовної, але й культурологічної компетентності. Наведено приклади з фільму «Армагеддон», які демонструють різні підходи до передачі неформальної лексики та способи адаптації сленгу, щоб забезпечити зрозумілість для глядачів і зберегти автентичність тексту.

Стаття розкриває значення професійного сленгу у створенні мовного портрету персонажів, підкресленні специфіки їхньої соціальної ідентичності та передачі професійного середовища. Аналізуючи окремі елементи перекладу, автори демонструють необхідність збереження функціональної еквівалентності, яка дозволяє забезпечити відповідність перекладу стилістичним, емоційним і культурним аспектам оригіналу. Розглянуто також вплив різних методів перекладу, таких як калькування, адаптація та запозичення, на загальне сприйняття аудіовізуального продукту.

Крім того, автори розглядають специфіку дублювання, яке потребує синхронізації мовлення з рухами губ акторів та врахування інтонацій, ритму і тривалості висловлювань. Особливий акцент зроблено на викликах у дубляжі, що включають збереження культурних реалій, передачу гумору, емоцій та інших значущих характеристик сленгу. Порівнюючи дублювання із субтитруванням, автори зазначають, що дублювання сприяє глибшому зануренню в сюжет і дозволяє зберегти автентичність комунікативного стилю.

У статті розроблено рекомендації для оптимізації перекладу сленгової лексики, спрямовані на забезпечення більш точного відображення культурно-специфічних еле-

ментів та передачу стилістичних нюансів мови оригіналу. Зроблено висновок, що переклад сленгу є важливим елементом міжкультурної комунікації, який сприяє адаптації аудіовізуального контенту до різноманітних мовних аудиторій, зберігаючи при цьому емоційне та культурне багатство тексту.

Ключові слова: аудіовізуальний переклад, субтитрування, дублювання, професійний сленг, стилістична автентичність, культурний контекст, функціональна еквівалентність, міжкультурна комунікація, адаптація медіапродукції.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У глобалізованому світі медіапродукція споживається різними аудиторіями, і правильний переклад сленгу забезпечує автентичне сприйняття контенту, збереження емоційного забарвлення та культурного контексту. Складності перекладу, пов'язані з різними техніками, такими як субтитрування чи дублювання, потребують пошуку нових перекладацьких підходів, що є актуальними у сучасній перекладацькій теорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ХХІ столітті питання перекладу сленгу у контексті медійного перекладу є досить актуальними. Переклад медіаконтенту був досліджений низкою вчених як зарубіжних, так і вітчизняних. Д. Деллабастіта, П. Райх, Р. Баньйоз, Ф. Шом, П. Каттрис, К. Кребз та інші окреслили можливі проблеми, з якими стикається перекладач під час здійснення перекладу аудіовізуального контенту, зокрема субтитрування та дублювання. Серед основних труднощів виділяються проблеми синхронізації тексту із зображенням, збереження стилістичної автентичності та передача культурно-специфічних елементів, таких як сленг та жаргон. Зарубіжні дослідники наголошують на важливості збереження балансу між передачею змісту та технічними обмеженнями медіаформату. Вітчизняні науковці та дослідники, такі як В. О. Пушина, Т. Г. Лукьянова, Г. М. Кузенко, А. П. Мельник, К. В. Дубовий, В. В. Конкульовський, Т. Т. Калішак, С. В. Радецька та інші, продовжують розкривати особливості перекладацьких жанрів субтитрування та дублювання, аналізуючи їх переваги та недоліки у контексті української перекладацької школи.

Мета наукового дослідження полягає у вивченні особливостей перекладу загальних та вузькоспеціальних сленгових

виразів в аудіовізуальному контенті, а також аналіз доцільності їх використання для збереження автентичності оригінальних діалогів, стилю та культурних особливостей на основі фільму-катастрофи «Армагеддон». Дослідження спрямоване на виявлення основних труднощів, з якими стикаються перекладачі під час роботи з неформальною лексикою у медіапродукції та розробку рекомендацій для оптимізації процесу перекладу з метою забезпечення адекватного сприйняття перекладеного контенту цільовою аудиторією.

Виклад основного матеріалу. Кінець XXI століття ознаменувався складністю та різноманітністю лінгвістичних досліджень, зокрема вивченням категорії «сленг», яка залишається дискусійною темою в сучасному мовознавстві, літературознавстві та перекладознавстві. Сленг, як явище мовної системи, характеризується своєю динамічністю та унікальністю, що робить його важливим об'єктом вивчення. Дослідники, такі як М. Адамс, Дж. Колман, І. Гальперін, Е. Маттієлло, Г. Менкен, Е. Партридж та інші, запропонували різні концепції сленгу, жаргону, просторічної лексики та соціальних діалектів, акцентуючи увагу на їхніх ролях у сучасній комунікації. Вони підкреслили, що ці мовні одиниці не лише збагачують мову новими виразами, але й слугують засобом самоідентифікації окремих соціальних груп.

Сленг відображає динаміку мовних процесів, оскільки він реагує на культурні та соціальні зміни, збагачуючи мову новими виразами, які швидко адаптуються та асимілюються в різних мовних спільнотах. Він сприяє розвитку мови, дозволяючи створювати лексичні новотвори та підкреслювати ідентичність і належність до певних груп [1]. У свою чергу, класифікація сленгу розкриває різноманітні функції, які ці мовні одиниці виконують у межах молодіжних субкультур, професійних груп і загального мовного простору.

Лексична категорія «сленг» є важливим елементом сучасної мови, що відображає не лише лексичну інноваційність, але й культурні, соціальні та професійні зміни, які відбуваються у суспільстві. Використання сленгу дозволяє підтримувати соціальну згуртованість, покращувати комунікацію та сприяти мовній еволюції, збагачуючи національні мови новими виразами та термінами. Сленг охоплює сукупність неформальних мовних елементів, що вживаються в межах певних соціальних або професійних груп [2]. Він відрізняється від літературної мови своєю гнучкістю, варіативністю і прагненням до лаконічності. Як наслідок динамічного розвитку мови, сленг має значний вплив на збагачення лексичного складу та відображає нові суспільні тенденції, культурні явища або зміни у соціальних і технологічних процесах. Зазвичай сленг виникає як реакція на необхідність швидкої комунікації або створення почуття спільності між представниками певних соціальних груп.

Дослідження класифікації сленгу є складним завданням через велику кількість критеріїв, за якими його можна систематизувати. Відповідно до концепції, запропонованої Л. І. Мацько та О. М. Сидоренко сленгізми класифікуються за стилістичними ознаками залежно від ступеня за grubлості мови. Науковці виокремлюють нейтральні сленгізми, які не мають негативного підтексту, та за grubлі, що включають нецензурну лексику. Ці категорії є характерними для спілкування у колі однодумців, колег або людей, які мають спільні погляди та інтереси [3].

Наприклад, у сучасному молодіжному середовищі активно використовуються такі сленгізми, як «крінж» (від англ. cringe),

що вказує на почуття сорому чи дискомфорту за іншу людину, «імба» (скорочення від англ. imbalance), яке позначає щось або когось, що є надто сильним і порушує баланс у грі чи іншій ситуації, або «стенити» (від англ. stan), що означає підтримку або сильне захоплення певною відомою особистістю чи твором. Крім молодіжного сленгу, спеціальні сленгізми також характерні для професійних середовищ. Так, у нафтогазовій галузі поширені терміни «Christmas tree» (буквально «різдвяна ялинка»), що позначає фонтанну арматуру, та «wildcat» (буквально «дика кішка»), що означає розвідувальну свердловину. Ці терміни були створені шляхом асоціацій і широко використовуються у професійному середовищі [4].

Класифікація сленгізмів за стилістичними ознаками та функціональним призначенням дозволяє краще розуміти їх соціальні й культурні особливості, а також функції в межах мовних спільнот. Основними доменами є нейтральні й за grubлі, а також спеціальні та загальні. Нейтральні сленгізми використовуються в ситуаціях, коли потрібно створити неформальну обстановку, тоді як за grubлі часто мають на меті висловлення емоцій або негативної оцінки.

Для глибшого розуміння різних типів сленгізмів важливо аналізувати їхнє походження, оцінювати мовні ситуації, в яких вони використовуються, а також визначати контексти, де їх вживання є доречним. У випадку спеціальних сленгізмів, як нафтогазовий сленг, необхідно розуміти професійні процеси та технічні аспекти, що лежать в основі їхнього використання. Важливо зазначити, що значення таких термінів часто є уніфікованими в межах професійних колективів і потребують точного розуміння конотації.

Аудіовізуальний переклад є важливим аспектом міжкультурної комунікації, що забезпечує передачу вербальних і невербальних елементів тексту іншою мовою. Однією з ключових проблем у цій сфері є адекватна передача сленгу, який відображає соціокультурні та стилістичні особливості оригіналу. Правильне розуміння та переклад сленгової лексики відіграють вирішальну роль у забезпеченні автентичності сприйняття та збереження смислового наповнення тексту в цільовій мові. Сучасні фільми є важливим інструментом для розуміння різних аспектів суспільного життя, культури та цінностей різних народів, сприяючи міжкультурному діалогу. Вони не лише відображають культурні та соціальні реалії, але й впливають на впровадження нових технологій, особливо у жанрі наукової фантастики. Аудіовізуальний переклад включає в себе два основні підходи перекладу: субтитрування та дубляж.

Субтитрування – це процес передачі вербального змісту медійного продукту шляхом накладання текстових фраз (субтитрів) на відеоряд. Такий спосіб, як форма аудіовізуального перекладу, стикається з низкою проблем, що впливають на якість та ефективність передачі змісту аудіовізуальних продуктів. В ході аналізу теоретичних та практичних матеріалів виявлено кілька ключових проблем, з якими зіштовхуються перекладачі.

Першою проблемою є обмеженість простору та часу. Субтитри, як правило, мають обмежену кількість символів і рядків, що відображаються на екрані протягом короткого проміжку часу. Це змушує перекладачів фільтрувати інформацію, часто скорочуючи або спрощуючи оригінальний текст, що може призвести до втрати важливих деталей, культурних особливостей чи емоційного наповнення.

Другою проблемою є синхронізація субтитрів з відеорядом. Субтитри повинні бути точно синхронізовані з діалогами та візуальним контекстом, щоб уникнути розриву між текстом і зображенням. Невідповідність часу появи субтитрів може призвести до когнітивного дисонансу у глядачів, коли текст не збігається з подіями на екрані.

Третьою важливою проблемою є лінгвістичні та культурні відмінності. Перекладачі часто стикаються з труднощами передачі культурно специфічних елементів, таких як жарти, ідіоми чи інші реалії. Вибір еквівалентних лексем, які будуть зрозумілими та доречними для іншої аудиторії, є складним завданням, особливо коли гумор або значення базуються на національних особливостях чи грі слів.

Четверта проблема пов'язана з впливом субтитрів на естетичне сприйняття. Текст, накладений на зображення, може перекривати важливі деталі кадру або відволікати увагу глядача від візуальної частини фільму. Вибір кольору, розміру та розташування субтитрів також суттєво впливає на загальне сприйняття продукту.

П'ята проблема стосується різноманітності глядацьких аудиторій. Субтитрування має враховувати потреби різних глядачів, зокрема глухих та слабочуючих, для яких субтитри є основним джерелом інформації про звуковий контент.

Останньою проблемою є технічні обмеження. Різні платформи та пристрої для відтворення відео мають свої технічні характеристики, які можуть впливати на якість відображення субтитрів.

Отже, субтитрування як процес перекладу й адаптації контенту для аудиторії іншої мовної культури стикається з багатьма складнощами. Вони вимагають від перекладачів не лише лінгвістичної компетентності, але й технічних навичок, знань культурних контекстів та розуміння психології сприйняття. Ефективне подолання цих проблем сприяє створенню якісного перекладу, який зберігає смислові та естетичні характеристики оригіналу.

Дублювання є одним із найбільш популярних методів адаптації аудіовізуальних продуктів, що передбачає заміну оригінального мовлення акторів на мову перекладу. Цей процес відрізняється від субтитрування, оскільки включає повну зміну мовного супроводу, що забезпечує глядачам ілюзію, ніби фільм створений рідною для них мовою [5].

Особливістю дублювання є здатність створювати повне занурення у мовний контекст, що наближає сприйняття до оригінальної версії. Проте цей метод має специфічні виклики, такі як синхронізація мовлення з рухом губ акторів, що потребує точного дотримання тривалості фраз і артикуляції [5].

Однією з технік є ліпсінк, що забезпечує збіг початку та кінця фраз, але може мати негативний вплив на якість перекладу. Ліпсінк часто застосовується в анімаційних фільмах, де деталі рухів губ менш виражені, але для драматичних фільмів потрібна повна синхронізація для досягнення емоційної автентичності.

Процес дублювання складається з кількох етапів, кожен з яких вимагає координації та професіоналізму. На першому етапі відбувається підготовка перекладу, що включає аналіз оригінального сценарію та його адаптацію до культурних реалій. На другому етапі режисер дубляжу обирає акторів, чий голоси мають передати емоційний стан персонажів. Третій етап передбачає безпосередній запис у студії, де актори дубляжу працюють над точним відтворенням ритму, інтонації та емоційного забарвлення мовлення. Наступний етап – це мон-

таж і зведення звуку, який забезпечує гармонійне поєднання дубльованого звуку з візуальним контекстом. Останнім етапом є перегляд та редагування готового матеріалу, щоб остаточний продукт відповідав вимогам якості.

Дублювання є складним процесом, що поєднує лінгвістичний аналіз, акторську майстерність, режисерське бачення та технічні аспекти звукорежисури. Успішне дублювання дозволяє зберегти смислову та емоційну адекватність оригіналу, забезпечуючи глядачам той самий досвід, що і творці задумали у початковій версії аудіовізуального твору.

У дослідженні розглянуто особливості передачі професійного сленгу в аудіовізуальному перекладі, зокрема, на прикладі фільму «Армагеддон». Професійний сленг є важливим елементом мовної характеристики персонажів та засобом створення специфічної атмосфери. У фільмі активно використовується лексика нафтогазової галузі, що забезпечує автентичність образів героїв та їхнього робочого середовища. Для дослідження нами було взято уривок кінофільму «Армагеддон» в оригіналі та його дубляж українською мовою. Було здійснено аналіз перекладу та особливостей застосування специфічної лексики у контексті кінофільму.

Текст оригіналу	Текст перекладу
1. One foot per second. Let's take this slow and do it right, folks. Twenty feet... Ten feet... Looking good on radar. Five feet.	1. Крок за кроком. Давайте повільно, але точно. Шість метрів... Три метри... На радарі все добре.
Текст оригіналу	Текст перекладу
2. All right, gentlemen, watch your heads.	2. Бережіть голови.

У наведених прикладах було проаналізовано особливості перекладу розмовного сленгу з англійської мови українською, зокрема фрази «One foot per second. Let's take this slow and do it right, folks» та «All right, gentlemen, watch your heads». У дублюванні чи субтитруванні таких виразів необхідно враховувати не лише буквальний зміст, але й функціональну роль, яку ці фрази виконують в оригіналі, а також стилістичні та культурні відмінності між мовами.

Перший приклад, що містить звернення «folks», є прикладом повсякденного неформального сленгу, який використовується в екстремальних або робочих ситуаціях для підтримки спілкування. Слово «folks» у дослівному перекладі означає «народ» або «група людей», але в англійському розмовному контексті воно часто використовується як дружнє звертання до співрозмовників («хлопці» чи «друзі»). Зважаючи на сюжет фільму перекладач має зберегти невимущену атмосферу цього звернення, що допомагає зменшити напруженість в ситуаціях, які вимагають концентрації або точних дій. Вибір українського еквівалента «хлопці» передає цю неформальність, яка відбувається між головними героями фільму, адаптуючи вираз до цільової аудиторії. З точки зору теорії перекладу, такий підхід відповідає концепції функціональної еквівалентності Ю. Ніді, що передбачає збереження комунікативної функції оригінального тексту [3].

Другий приклад аналізує фразу «All right, gentlemen, watch your heads». В англійській мові цей вираз виконує кілька функцій, зокрема привертання уваги («All right») та подальшу інструкцію чи попередження. Звернення «gentlemen» у формальному контексті має конотацію ввічливого звернення до

групи чоловіків, але в сучасній англійській воно також використовується для створення неформальної атмосфери. В українському перекладі доцільно використовувати звернення «хлопці», яке передає аналогічний рівень неформальності та дружелюбності, що є характерним для спілкування та відносин головних героїв кінофільму між собою. Також, з точки зору таймінгу, який вимагається при перекладі шляхом дубляжу, переклад «хлопці» є більш рентабельним, адже вимагає менше часу на промовляння. Такий лаконічний переклад дозволяє зберегти час та вкластися у час вимови репліки акторами в кадрі. Остання частина фрази, «watch your heads», вимагає адаптації для збереження природності української мови. Буквальний переклад («Слідкуйте за своїми головами») виглядає неприродно, тому слід використовувати варіанти на кшталт «Обережно, низька стеля» або «Дивіться, щоб не вдаритися», які відповідають стилістичним особливостям української розмовної мови. Однак, дубляж вимагає імплікації при перекладі, тому перекладами було застосовано словосполучення «Бережіть голови». Враховуючи картинку на екрані, глядачеві буде зрозумілим, що звернення йде до друзів, тому звертання може бути вилученим. Проте, вираз «бережіть голови» повністю демонструє наміри героя кінофільму під час промовляння.

Обидва приклади демонструють, як важливо враховувати стилістичні та лексичні елементи оригіналу під час перекладу, щоб забезпечити природність і легкість сприйняття тексту для цільової аудиторії. Використання функціональної еквівалентності дозволяє зберегти не лише зміст, але й комунікативну функцію, що робить переклад більш адекватним і зрозумілим для носіїв мови. Важливо враховувати таймінг при субтитруванні та дубляжі.

Отже, основними викликами у перекладі сленгу є передача точного змісту термінів та збереження стилістичної відповідності, оскільки професійний сленг часто містить культурні та емоційні конотації. Аналіз сценарію показує, що для адекватної передачі сленгу можна використовувати методи калькування, адаптації або запозичення. Кожен із цих підходів має свої переваги та недоліки залежно від контексту та мети перекладу.

Професійний сленг виконує не тільки технічну, але й культурну функцію, формуючи мовний портрет персонажів та підкреслюючи їхню соціальну ідентичність. Використання різноманітних методів перекладу дозволяє перекладачам досягти функціональної еквівалентності, забезпечуючи автентичність і стилістичну відповідність.

Література:

1. Стишов О. А. Сленг і жаргонізми в сучасній українській мові. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2005. 195 с.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Стилїстика української мови. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
3. Nida E. *Toward a Science of Translating*. Leiden: E. J. Brill. 1964. 331 p.
4. Hermans T. *Translation in Systems. Descriptive and System-Oriented Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome, 1999. 195 p.

5. Brownlie S. Distinguishing Some Approaches to Translation Research. The Issue of Interpretive Constraints. *The Translator*. 2003. Vol. 9(1). P. 39–64.

Palii K., Lupai O. Slang translation in audiovisual Content: challenges and the feasibility of usage in media production

Summary. The article explores the translation of slang in audiovisual content as one of the most complex tasks in contemporary translation studies. Special attention is given to the importance of preserving stylistic authenticity, emotional coloring, and cultural context, which are crucial for ensuring accurate audience perception. In the context of globalization, media content is increasingly consumed by multinational audiences, necessitating high-quality translation of slang expressions. These expressions often create a relaxed atmosphere, emphasize the emotional tone of dialogues, and reflect cultural realities.

The study examines key challenges in translating slang, such as the technical limitations of subtitling, including restricted text length and display time. It discusses the difficulties of conveying culturally specific elements, wordplay, idioms, and jargon, which require translators to have both linguistic and cultural expertise. Examples from the film *Armageddon* illustrate different approaches to translating informal language and adapting slang to ensure audience comprehension while preserving the text's authenticity.

The article emphasizes the role of professional slang in shaping characters' linguistic profiles, highlighting their social identities and conveying the nuances of their professional environments. Through analyzing specific translation elements, the authors demonstrate the importance of maintaining functional equivalence, ensuring that the translation aligns with the stylistic, emotional, and cultural aspects of the original. The impact of different translation methods, such as calquing, adaptation, and borrowing, on the overall perception of audiovisual content is also discussed.

Furthermore, the article addresses the specifics of dubbing, which involves synchronizing speech with actors' lip movements and considering intonation, rhythm, and duration. Particular attention is given to challenges in dubbing, such as preserving cultural references, humor, emotions, and other significant features of slang. The comparison of dubbing and subtitling reveals that dubbing enables deeper immersion into the plot and helps retain the communicative style's authenticity.

The article proposes recommendations for optimizing the translation of slang vocabulary, aimed at ensuring accurate representation of culturally specific elements and preserving the stylistic nuances of the source text. It concludes that slang translation is a vital element of intercultural communication, facilitating the adaptation of audiovisual content for diverse linguistic audiences while retaining the text's emotional and cultural depth.

Key words: audiovisual translation, subtitling, dubbing, professional slang, stylistic authenticity, cultural context, functional equivalence, intercultural communication, media adaptation.

*Пешкова Т. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри германської філології та перекладу,**Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПРАВНИЧОЇ МОВИ

Анотація. У статті проаналізовані перекладацькі трансформації та причини їх застосування у перекладі правничої мови з української мови на німецьку. Визначено поняття правничої мови та граматично-семантичні особливості як в німецькій так і в українській мовах. Вживання поняття правничої мови у даній роботі є доцільним, з огляду на те, що воно дозволяє охопити ширший діапазон правничої лексики та глибше зануритись у специфіку семантичного рівня. Розглянуті різні види процесуальних документів у кримінальному впровадженні та їх переклад.

У перекладі правничої мови з української на німецьку мову виокремлюються такі систематичні лексичні трансформації перекладу юридичних документів як транслітерація, модуляція і вилучення. Транслітерація у більшості досліджених випадків використовується при перекладі аббревіатур. Така лексично-граматична трансформація перекладу як модуляція користується часто словами *nach* та *gemäß*, *unter*. Граматичною особливістю правничої мови є використання великого масиву пасивних конструкцій. Також було встановлено, що мові права притаманне вживання довгих речень, персоніфікація неживих предметів та обставин, використання номінативних описів замість простих дієслів, складний для сприйняття тип висловлювання, що виражається у використанні явищ деривації. Крім того зафіксовано, що слова «в подальшому», «надалі» не притаманні німецьким правничим текстам, тому вилучаються при перекладі на німецьку мову. Проаналізовано часті заміни частин мови, які відбуваються у перекладі з української на німецьку мову і притаманні перекладу з німецької мови для природної побудови німецького речення. І такі модифікації можливі щодо слів переважно всіх частин мови, засвідчують зразок не власне лексичної, а лексико-граматичної трансформації.

Фактично переклад правничої мови не обмежується вибором із тих елементів, які позначені у словниках як відповідності певному слову оригіналу. Визначені лексичні трансформації та особливості в перекладі на німецьку мову ефективно сприяють розумінню та досягненню прагматичної мети офіційного тексту, що перекладений з української мови.

Ключові слова: правова мова, правничої мова, юридичний переклад, модуляція, транслітерація, вилучення, лексико-граматичні трансформації.

Постановка проблеми. Проблема перекладацьких трансформацій при перекладі з однієї мови іншою не є новою. Хоча існують розбіжності щодо кількості та типології прийомів, всі автори згодні з тим, що перекладацькі трансформації можна поділити на лексичні, граматичні та комплексні. Існують різні причини застосування лексичних трансформацій. Наприклад, як було визначено раніше, основними з цих властиві кожній

мові особливості, які виражаються у зв'язку з історією і культурою її носіїв і впливають на формування та розвиток їх лексичної системи. Це впливає на те, як використовується мова, а також породжують кліше, характерні для цієї мови. Інша причина полягає в тому, що навіть якщо те саме явище однаково адекватно відображено у вихідній (оригінальній) і перекладній мовах, перекладачеві стає важко передати стилістичні прийоми, засновані на грі слів, якщо в кожному терміні підкреслюються різні особливості.

Слід пам'ятати, що в семантичному обсязі поняття є різниця між наданням терміну іншого лексичного значення або уточнення його значення шляхом надання йому більш абстрактного характеру. Таким чином, суть лексичних трансформацій полягає не в тому, щоб у процесі перекладу замінити певну лексику вихідного висловлювання лексичними еквівалентами мови перекладу, а в тому, щоб замінити її контекстуальними еквівалентами, тобто еквівалентами тільки для конкретного випадку. Фактично переклад ніколи не обмежується вибором із тих елементів, які зафіксовані у словниках як відповідності певному слову оригіналу.

Аналіз останніх досліджень. Правова діяльність дала поштовх для виокремлення у мовознавстві нового виду фахової мови – правничої, що, у свою чергу, зумовило появу нової фахової діяльності, а саме – юридичний переклад. Характерними особливостями мови права є вживання довгих речень, персоніфікація неживих предметів та обставин, використання номінативних описів замість простих дієслів, складний для сприйняття тип висловлювання, що виражається у використанні явищ деривації (тобто утворення нових слів шляхом додавання афіксів до основи слів) та вживанні багатьох пов'язаних між собою іменників, означен у родовому відмінку, шаблонів та архаїзмів [1, с. 88-89].

Взагалі поняття правничої мови досить часто отожднюють з поняттями юридична мова, правова мова. «Правничої мова – це мова, яку використовує правник у своїй професійній діяльності, а правова мова (якщо останню терміносполуку розглядати як синонім до терміносполук «мова права») – стосується права. Різним є насамперед лексикотермінологічне наповнення цих «мов»: якщо правова мова включає правову термінологію, то правничої мова охоплює й інші галузеві термінології, котрі мають стосунок до діяльності правника, як от: термінології економічну, фінансову, медичну тощо. Тобто арсенал лексичних засобів, які є первинними і ведуть за собою синтаксис, морфологію та стилістику, є ширшим саме у правничій мові. Отож терміносполука «правничої мова» позначає поняття, ширше за обсягом, ніж поняття «правова мова», яке є спеціальним щодо першого [2, с. 18]».

Таким чином, ми вважаємо вживання поняття правнича мова у даній роботі доцільнішим, оскільки воно дозволяє охопити ширший діапазон правничої лексики та глибше зануритись у специфіку семантичного рівня. У перекладничій науці не багато ґрунтовних досліджень особливостей перекладу правничої мови, а саме українсько-німецького перекладу процесуальних документів в кримінальному провадженні та в кримінальному судочинстві. Тому сподіваємось аналіз та опис нашого дослідження буде корисним у вивченні українсько-німецького перекладу та практичному застосуванні.

Формування мети статті. Мета статті полягає у виявленні перекладацьких трансформацій правничої мови при перекладі з української мови на німецьку, з урахуванням лексико-граматичних особливостей юридичного дискурсу обидвох мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. У практиці перекладацької роботи зустрічається багато випадків, коли використовуються слова, безпосередньо не передбачені словником, тому що словник не в змозі передбачити всі конкретні поєднання, в які потрапляє слово і які надзвичайно урізноманітнюють його зміст [3, с. 370]. Класифікації лексичних трансформацій, запропоновані фахівцями теорії перекладу, мають подібності, а відмінності у різниці в підходах, що використовуються при їх складанні. Виділяють такі різновиди лексичних трансформацій: транскрибування та транслітерація, калькування (переклад лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин їх лексичними відповідниками, наприклад, у разі стійких словосполучень; а також лексико-семантичні заміни). До останніх належать конкретизація, генералізація, модуляція. Це спосіб перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом використання у перекладі одиниць цільової мови, значення яких не збігається зі значеннями вихідних одиниць, але може бути виведено з них за допомогою певного типу логічних перетворень. Непоодинокі випадки, коли в одному реченні з'єднуються різні типи лексичних трансформацій, що також ускладнює їх класифікацію.

Заміна частини мови притаманна перекладу з німецької мови. Здебільшого німецьке слово певної частини мови може перекладатись відповідним словом тієї ж частини мови. Але така однозначність часто порушується для досягнення природній побудові українського речення. Іменник, скажімо, може замінюватися дієсловом чи прикметником, а прикметник – іменником. І такі модифікації можливі щодо слів переважно всіх частин мови, засвідчують зразок не власне лексичної, а лексико-граматичної трансформації.

Використовуючи тексти, що були перекладені нами, розглянемо лексичні трансформації, які було застосовано перекладачами у процесі перекладу документів, що містять юридичну лексику. Доступний нам корпус юридичних текстів дозволив виокремити використання такої лексичної трансформації як транслітерація, яка трапляється здебільшого у перекладі аббревіатур.

Розглянемо переклад аббревіатур у правничій мові слідчих документів України. Так КК України (кримінальний кодекс України) перекладеться на німецьку «*вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 27 ч. 3 ст. 307, ч. 2 ст. 306 КК України*» – «*Begehung von Straftaten nach Tl. 3 Art. 27, Tl. 3 Art. 307, Tl. 2 Art. 306 des StGB der Ukraine*». У даному прикладі аббревіатура КК перекладається StGB (Strafgesetzbuch); терміни правничої мови такі як *частина 3 статті 27 -Тл.3, Art 27*. Так

виглядає переклад аббревіатур які існують в німецькій мові, якщо в німецькій мові українські правничі або економічні терміни є лакунами переклад здійснюється через прийом конкретизації. Наприклад *ПрАТ «ВФ Україна»* назва повністю: приватне акціонерне товариство «*Валютний фонд Україна*» можна перекласти двома варіантами – Private AG „Fremdwährungsfond Ukraine“ Private Allgemeine Gemeinschaft „Fremdwährungsfond Ukraine“.

Відомості про яке внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань за №1202217... (номер несправжній) – Die Materialien des einheitlichen Strafverfahrens, die im einheitlichen Register der Voruntersuchungen unter der Nr.1202217... Німецькою мовою знак номер потрібно перекладати скороченням слова Nr.

Модуляція, тобто смисловий розвиток, є найбільш розповсюдженим видом лексичної трансформації, який використовують перекладачі при передачі німецьких юридичних текстів. Здебільшого модуляція застосовується при перекладі прийменників. Незважаючи на те, що більшість простих прийменників німецької мови перекладаються за допомогою українських еквівалентних службових слів, трапляються переклади шляхом поєднання «прийменник + назва документа/розділу документа/юридичної процедури». У таких випадках в українській мові переважає заміна простого прийменника на складний. При цьому переклад одного і того ж прикметника може змінюватись залежно від контексту. Так прийменник «*gemäß*» має замінити такі українські слова як *згідно, відповідно, передбачено*.

20.02.2023, 3., відповідно до ч. 2 ст. 135, повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень передбачених ч. 2 ст. 307ч. 2 ст. 306 КК України...

Am 20.02.2023 wurde S. eine Mitteilung über den Verdacht der Begehung von Straftaten gemäß Tl. 2 von Art, Tl. 2 Art. 306 des Strafgesetzbuches der Ukraine ...

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 49 КК України, перебіг давності притягнення до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 307, ч. 2 ст. 306 КК України складає 15 років з моменту його вчинення.

Згідно ч. 2 ст. 49 Кримінального кодексу України, перебіг давності зупиняється, якщо особа, що вчинила кримінальне правопорушення, ухиляється від досудового розслідування або суду.

Gemäß Art. 49 Abs. 1 Nr. 4 des ukrainischen Strafgesetzbuchs beträgt die Verjährungsfrist für die Strafverfolgung nach Art. 307 Abs. 3 und Art. 306 Abs. 2 des ukrainischen Strafgesetzbuchs 15 Jahre ab dem Zeitpunkt der Begehung.

злочини, передбачені ч. 3 ст. 307, ч. 2 ст. 306 КК України – gemäß Tl. 3 Art. 3 des Artikels 307

Nach Art. 49 Abs. 2 des ukrainischen Strafgesetzbuchs wird die Verjährung gehemmt, wenn sich der Täter einer Straftat den Ermittlungs- oder Gerichtsverfahren entzieht.

Тут застосований прийом модуляції для того, щоб уникнути частих повторів, і перекладач застосовує прийменникові групи зі схожими значеннями.

Прийменник «*nach*» у правничій мові юридичних документів або процедур, здебільшого перекладається за допомогою еквівалентів «згідно з» та «відповідно до». *Згідно злочинної схеми, розробленої З., з метою конспірації проти-правних дій.... – Nach dem von S. entwickelten kriminellen Schema transportierte sie, um illegale Handlungen zu konspirieren....*

Прийменник *unter* теж є частиною модуляції перекладу правничих текстів і має значення «з урахуванням». *З урахуван-*

ням ч. 6 ст. 12 КК України вказані злочини є особливо тяжкими. – *Unter Berücksichtigung von Art. 12 Teil 6 des ukrainischen Strafgesetzbuchs sind diese Straftaten besonders schwerwiegend.*

Притаманною рисою правничої мови також вбачаєм використання пасивних форм в документах (довідках, постановвах і т.п.). Такі правничі вирази якими усіяні сторінки юридичних слідчих документів як *встановлено – eingestellt, festgestellt, вчинено – die von einer Personengruppe begangen wurden, підозрюється – wird verdächtig...* – і т.п. перекладаються пасивними формами.

У цьому випадку особа звільняється від кримінальної відповідальності – *In diesem Fall wird eine Person von der strafrechtlichen Verantwortung befreit,*

У зв'язку з ухиленням від органу досудового розслідування, 07.03.2023 З. оголошено у розшук – *Aufgrund der Flucht vor der Ermittlungsbehörde wurde S. am 07.03.2023 auf die Fahndungsliste gesetzt.*

Також у досліджених нами текстах системною особливістю виявилась така лексична трансформація як вилучення. В українських правничих текстах в описах протиправних дій часто застосовую слово «так», для конкретизації, в німецьких правничих текстах відсутня ця лексична особливість. Тому при перекладі вона відсутня.

Так, 06.02.2023 року П., 16.03.1984 р.н., маючи умисел на незаконне придбання наркотичного засобу ... *Am 06.02.2023, P. am 16.03.1984 geboren, in der Absicht, illegal ein Betäubungsmittel zu erwerben,...*

Особливістю правничих документів є застосування слів, «у подальшому» – *danach, daher, in der Folge, später, у період – in der Zeit, таким чином – also, deshalb, daher schliessend, надалі – daher, після чого – danach*, що для німецьких документів подібного характеру неприйнятно, тому радимо або пропускати ці слова в перекладі або перекладати вищенаведеними.

Приклади заміни частин мови в правових документах свідчить про сталу структуру німецьких і українських конструкцій, які застосовуються у постановвах. В українській мові це дієслова, в німецькій – іменники.

Внести відомості про оголошення в розшук... – *Eingabe der Informationen aus der Fahndungsliste des Verdächtigen...*

Копію вказаної постанови направити до ... – *Übermittlung einer Kopie dieser Entschließung an...*

Висновки. У досліджених перекладах правничих текстів з української на німецьку мову було виявлено: системне застосування лексичних трансформацій таких як транслітерація, модуляція, вилучення; правничій мові як в українському варіанті, так і в німецькому притаманне застосування великого масиву пасивної форми дієслова. Заміни частин мови в правових документах свідчить про сталу структуру німецьких і українських конструкцій, які застосовуються у юридичних документах. Вищеназвані лексичні трансформації та граматичні особливості в перекладі ефективно сприяють розумінню та досягненню прагматичної мети офіційного тексту, що перекладений з української мови. Актуальність наших розвідок вбачаємо в застосуванні їх перекладачами та вивченні на заняттях з німецького перекладу.

Література;

1. Лепухова Н. І. Особливості утворення та функціонування лексичних одиниць у німецькій мові права. *Наукові записки [Ніжин-*

ського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Філологічні науки. 2011. Кн. 2. С. 88–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2011_2_24. (дата звернення 22.10.2024)

2. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Національної академії правових наук України.* 2017. № 1 (88). С. 17–29.
3. Griebel C. Rechtsübersetzung und Rechtswissen: Kognitionstranslatologische Überlegungen und empirische Untersuchungen des Übersetzungsprozesses. Frank&Timme GmbH, Berlin, 2013. 394 s.
4. Albrecht J. Übersetzung und Linguistik. 2. Aufl. Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co.KG, Tübingen, 2013. 313 s.
5. Процесуальні документи в кримінальному провадженні та в кримінальному судочинстві. Практичний коментар та зразки / укл.: Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Пасіка С. П., Петков С. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 200 с.

Peshkova T. Lexical and grammatical transformations of the Ukrainian-German translation of legal language

Summary. The article analyzes translation transformations and the reasons for their use in the translation of legal language from Ukrainian into German. The concept of legal language and grammatical and semantic features in both German and Ukrainian are defined. The use of the concept of legal language in this work is appropriate, given that it allows to cover a wider range of legal vocabulary and to dive deeper into the specifics of the semantic level. The article considers various types of procedural documents in criminal enforcement and their translation. In the translation of legal language from Ukrainian into German, the author distinguishes such systematic lexical transformations of legal documents as transliteration, modulation and deletion.

Transliteration in most of the studied cases is used in the translation of abbreviations. Such lexical and grammatical translation transformation as modulation is often used with the words *nach* and *gemäss*, *unter*. A grammatical feature of the legal language is the use of a large array of passive constructions. It has also been found that the language of law is characterized by the use of long sentences, personification of inanimate objects and circumstances, the use of nominative descriptions instead of simple verbs, and a difficult to understand type of expression, which is expressed in the use of derivation phenomena. In addition, it has been noted that the words “further” and “hereinafter” are not inherent in German legal texts, so they are deleted when translated into German.

The article analyzes the frequent substitutions of parts of speech that are made in translation from Ukrainian into German and are inherent in translation from German for the purpose of pronominal construction of a German sentence. And such modifications are possible for words of mostly all parts of speech, and they demonstrate a pattern of lexical and lexico-grammatical transformation rather than lexical transformation.

In fact, legal translation is not limited to choosing from those elements that are marked in dictionaries as corresponding to a certain word in the original. The identified lexical transformations and peculiarities in translation into German effectively contribute to the understanding and achievement of the pragmatic goal of an official text translated from Ukrainian.

Key words: legal language, legal language, legal translation, modulation, transliteration, deletion, lexical and grammatical transformation.

Роменська Н. В.,
викладач кафедри германської філології та перекладу
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ЛІНГВІСТИЧНА СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ПОЕТИЧНИХ КОЛАЖІВ ГЕРТИ МЮЛЛЕР

Анотація. У статті розглядаються особливості художнього перекладу поетичних колажів Герти Мюллер як зразка постмодерної літератури. Оскільки переклад повинен бути еквівалентним, мусить відтворювати оригінальні образи, зберігати ідейне навантаження вірша, його ритм та розмір, у процесі роботи застосовується ряд перекладацьких трансформацій.

Серед лексичних перетворень, що відбуваються під час перекладу колажів Герти Мюллер, найбільш поширеним є прийом конкретизації, який надає українському варіанту вірша більшої стрункості. Вибір слова з вузьким значенням має на меті акцентувати увагу на задумі авторки, підкреслити тему поезії.

З цією ж метою застосовується протилежний засіб – генералізація, що дозволяє замінити одиниці мови оригіналу з вузьким значенням на слово або словосполучення із ширшим значенням. Оскільки у німецькій мові багато складених лексем, які дослівно перекладаються поширеними словосполученнями, генералізація допомагає краще передати ритм та структуру вірша.

Прийоми додавання та опущення слів застосовуються з метою декодування та пояснення реалій та ідей, що можуть бути незрозумілими для широкого кола читачів. У такому випадку перекладач виступає у ролі тлумача, який у процесі роботи має глибше зануритися у контекст створення одиниці оригіналу. Під час роботи над грою слів і неправильними мовними формами використовується прийом компенсації, що реалізується, коли мовне явище не може саме по собі бути передане в мові перекладу.

Працюючи над перекладом поезії, неможливо уникнути граматичних трансформацій. Сталий порядок слів у німецькій мові, а особливо у підрядних реченнях, зумовлює необхідність його змінювати в українському варіанті, щоб вказати на логічний центр висловлювання та зберегти логіку тексту. Крім того, категорія роду в українській та німецькій мові дуже часто не співпадає, що зумовило певні смислові втрати у процесі перекладу, адже слово, яке автор використовує в оригіналі, є складовою художнього задуму, тому щонайменша зміна якоїсь із граматичних категорій може суттєво вплинути на зміст твору в цілому.

Лексичні та граматичні трансформації є невід'ємною складовою процесу перекладу. Усі застосовані перетворення вони тісно пов'язані між собою і доповнюють одне одного. Вказані трансформації мають на меті якомога влучніше передати індивідуальний стиль авторки та ідею її твору мовою перекладу.

Ключові слова: переклад, колаж, перекладацькі трансформації, лексичні трансформації, граматичні трансформації, конкретизація, генералізація, додавання слів, опущення слів, компенсація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Починаючи із прадавніх часів, перекладна література відіграє

важливу роль у культурному житті і як виховний засіб, і як засіб самовиразу нації та збагачення її культурної спадщини.

Переклад є не тільки засобом спілкування між народами, а й допомагає обмінюватися досвідом, культурними та літературними надбаннями. Художній переклад є одним із найскладніших видів перекладацької діяльності, основним завданням якого є «відображення думок і почуттів автора прозового або поетичного першотвору за допомогою іншої мови, перевтілення його образів у матеріал іншої мови» [1, с. 344], що породжує певні труднощі, які постають перед перекладачем. Такий переклад дає можливість представникам різних культур обмінюватися духовними цінностями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Переклад художніх творів, зокрема поезії, є однією з актуальних наукових проблем у загальній теорії перекладу, лінгвістиці та літературознавстві. Дослідженням лінгвостилістичних особливостей цього питання займалися такі вчені, як М. В. Адаменко [2], О. М. Білоус [3], М. І. Зомимря [4], Корунець І. В. [1] та ін. У роботах вказаних науковців питання художнього перекладу поезії розглядається з різноманітних ракурсів, наводяться приклади лінгвістичної трансформації творів класичної літератури, однак на даному етапі розвитку виникає необхідність застосування набутого теоретичного досвіду стосовно представників сучасного письменництва.

До видатних представників постмодерної світової літератури належить лауреат Нобелівської премії, румунсько-німецька письменниця Герта Мюллер. Автор близько двох десятків романів і повістей, кількох поетичних збірок, вона є втіленням сучасного поета, який шукає нові форми для вираження свого творчого задуму. Однією із таких форм є поетичний колаж. Перу Герти Мюллер належать наступні збірки „Der Wächter nimmt seinen Kamm“ («Сторож бере свій гребінець»), „Im Naarknoten wohnt eine Dame“ («Пані живе у вузликах із волосся»), „Die blassen Herren mit den Mokkatassen“ («Бліді панове з чашечками кави»), „Vater telefoniert mit den Fliegen“ («Батько телефонує мухам»). На жаль, на даний час не існує інтерпретацій вказаних книг українською мовою, тому, на нашу думку, цікавою є спроба застосувати традиційну методику перекладу поетичних творів до німецькомовних колажів Герти Мюллер.

Формування мети статті. Основною метою статті є аналіз процесу перекладу поетичних колажів Герти Мюллер, розгляд застосованих у ході роботи перекладацьких трансформацій та їх впливу на відтворення авторського стилю та творчого меседжу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У процесі

перекладу не достатньо лише слово в слово передавати одиниці мови оригіналу мовою перекладу. Перекладач не може уникнути певних змін у лексичному та граматичному полі тексту. У такому випадку звертаємося до явища перекладацької трансформації. Перекладацькі трансформації – це міжмовні перетворення, перебудування елементів вихідного тексту, операції перевираження змісту чи перефразування його з метою досягнення перекладацького еквівалента.

Існують різноманітні класифікації перекладацьких трансформацій, однак ми зупиняємося на варіанті, запропонованому І. В. Корунцем, згідно з яким виділяють:

- лексичні трансформації;
- граматичні трансформації [1, с. 190].

Робота перекладача над словом і словосполученням не зводиться тільки до знаходження еквівалентної чи варіантної відповідності. Дуже часто вони просто відсутні або їх не можна використати через якісь причини. У цьому випадку перекладач змушений вдаватися до лексичних перетворень чи трансформацій, які дозволять створити адекватний варіант перекладу.

Лексичні трансформації включають такі види перетворень: конкретизація, генералізація, антонімічний переклад, компенсація, додавання та опущення слів, змістовий розвиток [1, с. 192].

У процесі перекладу колажних віршів Герти Мюллер ми застосовуємо ряд лексичних трансформацій. У першу чергу, це **прийом конкретизації**, згідно з яким одиниця мови оригіналу з більш широким значенням замінюється одиницею мови перекладу з більш вузьким, конкретним значенням. Наприклад, у вірші „Abends schiebt jede Aprikose...” натрапляємо на дієслово *schieben*, котре має широкий ряд значень: *рухати, вести, проитовхувати, підитовхувати, перекладати, йти, повільно рухатися (у танці)* і т. д. Керуючись прийомом конкретизації, дієслово *schieben* замінюємо на більш конкретне *итовхати*. Така трансформація зумовлена, насамперед, контекстом: *Abends schiebt / jede Aprikose / der anderen / ein Steinchen / in den Bauch...* [5, с. 15]. – *Увечері абрикоси итовхають одна одній кісточку в животі.* [переклад наш. – Н. Р.]. Автор використовує лексему *schieben* разом з іменником *Steichen* за аналогією до словосполучення *Ball schieben* – *вести (итовхати) м'яч*. Таким чином, розміте значення лексичної одиниці оригіналу ми робимо більш специфічним, спираючись на контекст уживання та тематику вірша.

Ще один приклад конкретизації із вказаного вище вірша – інтерпретація лексеми *Haar*: *... im Handtäschchen / gerade noch das Haar...* [5, с. 15]. – *... тримаючи в сумочці скинуту шерсть.* [переклад наш. – Н. Р.]. *Das Haar* – *волосся, волосина, шерсть, ворс*. Наш вибір – *шерсть* – зумовлений контекстом вживання, оскільки у вірші йде мова про кішок.

Протилежним до прийому конкретизації є **прийом генералізації** – заміна одиниці мови оригіналу, що має більш вузьке значення, словом або словосполученням із ширшим значенням у мові перекладу. За цією лексичною трансформацією, перекладацька одиниця *Esstisch*, що означає конкретне *обідній стіл*, замінюється на більш загальне поняття *стіл*: *Wenn meine Frau im Flüsterton / mein heimgebrachtes Geld auf / den Esstisch zählt...* [6, с. 17]. – *коли дружина пошепки принесені мною додому гроші за столом лічити починає...* [переклад наш. – Н. Р.].

Так само ми трансформуємо іменник *der Busfahrer* на *водій*, що знову ж таки має більш широке зна-

чення: *Das Leben ist kein Rätsel / sagt der Busfahrer...* [6, с. 19]. – *життя це не загадка говорить водій...* [переклад наш. – Н. Р.].

Оскільки ми маємо справу із перекладом поетичних творів, незважаючи на те, що вони представлені у формі колажів, у процесі роботи над ними доводиться стикатися з таким явищем як **додавання слів**. У такому випадку перекладач додає слова в тексті, щоб не порушити норми української мови або щоб донести до реципієнта зміст одиниці мови оригіналу. Знову звертаємося до вірша „Abends schiebt jede Aprikose...“, у якому спостерігаємо наступне додавання слів: *Zwei Drittel / aller Katzen / fühlen sich im / fünften Lebensjahr / laufen luftig in die Fremde – im Handtäschchen / gerade noch das Haar...* [5, с. 15]. – *більшість кішок на п'ятому році життя / біжать легко у невідоме майбуття / тримаючи в сумочці скинуту шерсть* [переклад наш. – Н. Р.]. У цьому уривку фразу *in die Fremde*, яка буквально означає «у невідоме», замінюємо на *невідоме майбуття*, що краще розкриває перед реципієнтом задум автора. Тим самим принципом керуємось, коли трансформуємо фразу *gerade noch das Haar* на *тримаючи в сумочці скинуту шерсть*, оскільки через додавання слів частково розшифровуємо перед читачем задум Герти Мюллер, яка натякає на те, що ця шерсть – це набутий досвід.

У цьому ж вірші „Abends schiebt jede Aprikose...” у процесі перекладу додаємо дієслово *злетіти*, яке є необхідним для адекватного розуміння змісту вірша. *Und vom Bahndamm / wagt sich via Stadion der Mond / wie ein Ballon ins Haus...* [5, с. 15]. – *...а крізь насипи залізниць стадії місяця наважується злетіти як кулька у будинок* [переклад наш. – Н. Р.]. В оригіналі Герта Мюллер використовує дієслово *wagen* (*наважуватися*), але не вказує, на що саме наважуватися. Далі в колажі спостерігаємо слово *ein Ballon* (*повітряна кулька*), яке наштотує перекладача на думку, що ця кулька «наважується злетіти». Таким чином, застосовуючи прийом додавання слів, ми робимо переклад більш зрозумілим для реципієнта.

На противагу додавання існує прийом **опущення слів**, який використовується для того, щоб уникнути порушення лінгвістичних чи стилістичних норм української мови. Однак кожен пропуск повинен бути виправданим. Не можна зловживати цим правом і опускати все те, що є важливим для перекладу. Наприклад, у колажному вірші „Milch ist der Zwilling von Teer”: *Mutter schiebt ein Bonbon / im Mund hin und her...* [6, с. 23]. – *...у матері в роті цукерка туди-сюди...* [переклад наш. – Н. Р.]. У процесі перекладу ми опускаємо дієслово *schiebt* (*рухає, итовхає, ганяє*) з метою уникнення громіздкості вірша та збереження оригінального ритму, при цьому не порушуючи план змісту.

У процесі роботи над колажними віршами Герти Мюллер був використаний також **прийом компенсації**, який застосовується в тому випадку, коли те чи інше мовне явище не може саме по собі бути передане в мові перекладу. У вірші „Abends schiebt jede Aprikose...” натрапляємо на фразу *via Stadion*, яка буквально означає «через стадіон»: *Und vom Bahndamm / wagt sich via Stadion der Mond...* [5, с. 15]. – *а крізь насипи залізниць стадії місяця...* [переклад наш. – Н. Р.]. Однак далі автор використовує слово *die Mond* у родовому відмінку, тому розуміємо, що в даному випадку маємо справу із грою слів і насправді Герта Мюллер пише не про «стадіон місяця», а про *стадії місяця*, що адекватно вписується у загальне полотно змісту та ідеї вірша.

Останній із використаних нами прийомів лексичної трансформації – це **прийом змістового розвитку**, який полягає в тому, що в перекладі використовується слово чи словосполучення, значення якого є логічним розвитком значення перекладної одиниці. Наприклад: *Ich sehe mich drin und muss / Grimassen schneiden sonst kann eine der beiden / die ich bin die Fellmütze vom Kopf der / anderen von dem toten Vogel in der Pfütze / gar nicht unterscheiden...* [5, с. 21]. – *я бачу себе в ній кривлятись мушу інакше жодній з нас не відрізнити хутрянку шапку з голови іншої від мертвого птаха в калюжі* [переклад наш. – Н. Р.]. Конструкцію *eine der beiden die ich bin*, яка дослівно перекладається «одна з двох, якими є я», ми замінюємо на менш громіздке та стилістично прийнятне *жодній з нас*.

За цим же принципом у вірші „Kurz notiert / Herr Frödl erzählt...“ замінюємо першу фразу *kurz notiert* на більш зрозуміле для українського читача *двома словами*.

Отже, у процесі перекладу колажних віршів Герти Мюллер ми використовуємо цілий ряд лексичних трансформацій (конкретизація, генералізація, компенсація, додавання та опущення слів, змістовий розвиток), за допомогою яких передається стиль, тематика та проблематика творів письменниці в доступній для українського читача формі.

Однак, крім лексичних перетворень, існують також граматичні трансформації, що викликані відсутністю граматичного явища в мові перекладу, розбіжностями стилістичного характеру аналогічних граматичних явищ у мовах оригіналу і перекладу, невідповідністю змістової структури словосполучень у мовах оригіналу і перекладу.

Граматичні трансформації мають різні форми, найпоширенішими серед яких є зміна порядку слів у реченні, заміна окремих членів речення, зміна структури речення в цілому (членування або об'єднання речень у перекладі), зміна частин мови на інші.

У першу чергу звертаємо увагу на **зміну порядку слів у реченні**. Ця трансформація відбувається в процесі перекладу дуже часто. Як відомо, німецька мова використовує певний порядок слів, який називається сталим. Саме визначеність порядку слів у німецьких стверджувальних, заперечних та питальних реченнях і є тим, чим вони відрізняються від українських речень, де порядок слів досить вільний і не впливає суттєво на зміст речення.

Але насправді порядок слів українських речень теж не довільний, тому що разом з інтонацією він вказує на логічний центр висловлювання, заради якого воно створене. Цей фактор треба враховувати в перекладі, щоб досягти адекватності. Наприклад: *Wenn meine Frau im Flüsterton / mein heimgebrachtes Geld auf / den Esstisch zählt wird ihr pelzgefütterter / Gaumen der hässlichste Ort / in der Welt* [6, с. 19]. – *Коли дружина пошепки принесені мною додому гроші за столом лічити починає її підбитий хутором рот найстрашнішим на світі місцем стає...* [переклад наш. – Н. Р.]. Німецька мова має чітко регламентований порядок слів у реченні. У нашому прикладі працюємо із підрядною конструкцією, у якій у першій частині в процесі перекладу зберігається оригінальний порядок слів, а от у другій частині присудок переходить у кінець речення. Така трансформація викликана, по-перше, стилістичними особливостями української мови, по-друге, логічним центром структури, а також, звичайно, ритмікою вірша, оскільки ми перекладаємо поетичний твір, який має певний ритм та риму.

У німецькій мові в реченнях із модальними дієсловами інфінітив завжди стоїть наприкінці речення, однак в українській мові подібна вимога відсутня, тому у процесі перекладу у таких ситуаціях можливі певні варіації. Наприклад: *Ich sehe mich drin und muss / Grimassen schneiden sonst kann eine der beiden / die ich bin die Fellmütze vom Kopf der / anderen von dem toten Vogel in der Pfütze / gar nicht unterscheiden...* [5, с. 21]. – *Я бачу себе в ній кривлятись мушу інакше жодній з нас не відрізнити хутрянку шапку з голови іншої від мертвого птаха в калюжі* [переклад наш. – Н. Р.].

Працюючи над колажами Герти Мюллер, ми змінювали порядок слів фактично в кожному з віршів, які перекладали, тому можна зробити висновок, що дана граматична трансформація є найпоширенішою в процесі інтерпретації поетичних творів.

Чимало граматичних трансформацій ми здійснили в процесі передачі складних слів, адже німецька мова вирізняється їх великою кількістю. Те, що мовою оригіналу позначається одним словом, при перекладі розчленовується на словосполучення. Наприклад: *die Betonbank* – *кам'яна лавка*, *die Fellmütze* – *хутряна шапка*, *pelzgefütterter Gaumen* – *підбитий хустром рот*, *Lebensjahr* – *рік життя*, *eine Spatzenschar* – *ватага горобців*, *ein Blutauge* – *наливе кров'ю око*, *die Zirkustaube* – *цирковий голуб*, *der Bahndamm* – *залізничний насип* і т. д.

Також доцільно звернути увагу на той факт, що категорія роду в німецькій та українській мовах не співпадає. У цьому полягає деяка складність поетичного перекладу, адже слово, яке автор використовує в оригіналі, є складовою художнього задуму, тому щонайменша зміна якоїсь із граматичних категорій може суттєво вплинути на зміст твору в цілому. Наприклад, у вірші „Unser Herrscher“ Герта Мюллер вживає іменник *der Kuckuck* – *зозуля*. У німецькій мові він належить до категорії чоловічого роду, однак український відповідник – жіночого роду. Автор використовує образ зозулі у двох площинах: по-перше, це провісниця смерті, оскільки в колажі йде мова про диктатора (ймовірно, про Гітлера), а по-друге, орел (*der Adler*), зображений на гудзиках фашистської уніформи, принизливо називається зозулею. Таким чином, в процесі перекладу ми дещо знівелювали оригінальний зміст, тому що українською мовою іменники «зозуля» та «орел» належать до різних родів.

На основі усього сказано вище підсумовуємо, що лексичні та граматичні трансформації є невід'ємною складовою процесу перекладу. Усі вони тісно пов'язані між собою, перетікають одна в одну. Також звертаємо увагу на те, що в колажах Герти Мюллер відсутні знаки пунктуації, немає чіткого поділу на строфи, що суттєво впливає на процес перекладу та вибір перекладацьких перетворень. Вказані трансформації мають на меті якомога влучніше передати індивідуальний стиль автора та ідею його твору мовою перекладу.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Переклад поетичних творів – складний та творчий процес, який є зразком міжмовної та міжкультурної комунікації. Ряд вимог висувається як до особистості перекладача, так і до самого процесу перекладу.

Важливим також є вибір твору для інтерпретації. З цієї точки зору колажна поезія Герти Мюллер є вдалим рішенням, оскільки її незвичні вірші досі не були перекладені українською мовою. На їх прикладі легко прослідкувати основні

прийоми перекладацьких трансформацій, дослідити їх вплив на передачу ідеї та змісту оригіналу. Взагалі, колаж як зразок постмодерного тексту є надзвичайно цікавою формою поетичного твору. У колажі кожна лексема має історію, адже слова вирізані із журналів, газет, рекламних брошурок, уже передавали якесь значення, вживалися у тому чи іншому контексті. За допомогою ножиць та клею Герта Мюллер створює історію, що уже має своєрідну передісторію, і водночас відстоює свободу слова та думки.

У процесі роботи над віршами Герти Мюллер вдаємося до лексичних та граматичних перекладацьких трансформацій. Серед лексичних трансформацій найчастіше використовуємо *прийом конкретизації*, оскільки особливістю колажів Герти Мюллер є лаконічність та чіткість, а вказаний прийом допомагає точніше передати настрій вірша. *Додавання та опущення слів* у процесі перекладу займають важливу позицію, адже кожен колаж письменниці є своєрідною загадкою, а перекладач повинен допомогти читачеві її розгадати. У колажній поезії Герти Мюллер також трапляються зразки гри слів, неправильні мовні форми. У таких випадках застосовуємо *прийом компенсації*, передаючи оригінальне повідомлення засобами, що є дещо відмінними від оригінальних.

Серед граматичних трансформацій найчастіше *змінюємо порядок слів у реченні*. По-перше, застосування цього прийому викликане нормами синтаксису мови оригіналу, тобто німецької, а також специфікою мови перекладу (сталій порядок слів у німецькій мові та відносно вільний в українській), а по-друге, порядок слів залежить від ритміки та рими вірша. У процесі перекладу колажів Герти Мюллер нами було здійснено чимало *трансформацій складних слів*, які є характерними для німецької мови. Українською мовою вони найчастіше передаються словосполученнями, а інколи навіть дієприслівниковими чи дієприкметниковими зворотами.

Отже, у процесі перекладу оригінальних колажних віршів Герти Мюллер необхідно дотримуватися чітких норм, підбирати адекватні еквіваленти та застосовувати доцільні трансформації.

Література:

1. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства. Вінниця : Нова Книга, 2008. 512 с.
2. Адаменко М.В. Особливості перекладу сучасної англійської поезії. *Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. Харків, 2012. Вип. 34. С. 248–253.
3. Білоус О.М. До деяких питань теорії художнього перекладу. *Наукові записки. Серія: Проблеми філології і методики навчання іноземних мов*. Кіровоград, 1997. Вип. 12.
4. Зимомря М.І. Основи теорії та практики перекладу. Ужгород : Ліра, 2015. 254 с.

5. Müller H. Blassen Herren mit den Mokkatassen. München : Carl Hanser Verlag, 2005. 112 Seiten.
6. Müller H. Vater telefoniert mit den Fliegen. München : Carl Hanser Verlag, 2012. 208 Seiten.

Romenska N. Linguistic Peculiarities of Translating Poetic Collages by Herta Müller

Summary. The article examines the peculiarities of literary translation of poetic collages by Herta Müller as an example of postmodern literature. Since the translation must be equivalent, must reproduce the original images, preserve the ideological load of the poem, its rhythm and size, a number of translation transformations are used in the process of work.

Among the lexical transformations that take place during the translation of Herta Müller's collages, the most common is the technique of concretization, which makes the Ukrainian version of the poem more coherent. The choice of a word with a narrower meaning is intended to focus attention on the author's intention, to emphasize the theme of the poem.

For the same purpose, the opposite technique, generalization, is used, which allows replacing units of the original language with a narrow meaning with a word or phrase with a broader meaning. Since German has many compound lexemes that are literally translated into extended word combinations, generalization helps to convey the rhythm and structure of the poem better.

The techniques of adding and omitting words are used to decode and explain realities and ideas that may not be clear to a wide range of readers. In this case, the translator acts as an interpreter who, in the course of his or her work, must dive deeper into the context of the original unit. When working on wordplay and irregular language forms, a compensation technique is used, which is implemented when a linguistic phenomenon cannot be conveyed in the target language by itself.

When translating poetry, it is impossible to avoid grammatical transformations. The stable word order in German, especially in subordinate clauses, necessitates changing it in the Ukrainian version to indicate the logical center of the sentence and preserve the logic of the text. In addition, the category of gender in Ukrainian and German does not coincide very often, which led to certain semantic losses in the translation process, because the word used by the author in the original is part of the artistic intent, so the slightest change in any of the grammatical categories can significantly affect the meaning of the work as a whole.

Lexical and grammatical transformations are an integral part of the translation process. All the transformations used are closely interrelated and complement each other. The purpose of these transformations is to convey the individual style of the author and the idea of her work as accurately as possible in the target language.

Key words: translation, collage, translation transformations, lexical transformations, grammatical transformations, specification, generalisation, addition of words, omission of words, compensation.

Тупиця О. Ю.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри германської філології та перекладу

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ

Анотація. У статті розглянуто проблему безеквівалентних лексичних одиниць у контексті перекладу, акцентовано увагу на культурній, лінгвістичній значущості та складності, що виникають під час адаптації таких одиниць у іншомовних трансформаціях. Дослідження ґрунтується на аналізі безеквівалентної лексики в оригінальних текстах та їх перекладах, що дозволяє виявити культурні відмінності, а також дати відповідь на питання збереження національно-культурної специфіки. Визначено семантичну структуру таких лексичних одиниць, яка часто є відсутньою або недостатньо відображеною в іншій мові. Безеквівалентні лексичні одиниці не тільки відображають унікальні реалії та поняття конкретної культури, але й формують світосприйняття народу, що робить їх важливими для лінгвокультурної картини світу. Наведено приклади, які ілюструють, як етимологічні та культурні референції впливають на вибір перекладацьких стратегій, а також обговорено проблеми локалізації та адаптації безеквівалентної лексики в тексті. Важливість збереження або адаптації таких одиниць підкреслено через порівняння контекстів, яке демонструє, як перекладацькі стратегії можуть вплинути на емоційну насиченість та культурну автентичність перекладу. Результати дослідження акцентують увагу на необхідності врахування культурних контекстів та їхнього впливу на процес перекладу, що сприяє досягненню точності та збагаченню змісту тексту.

У статті проаналізовано механізми передачі культурно-специфічної лексики, що дозволяє глибше зрозуміти складності міжкультурної комунікації. Особливо зазначено роль контексту в інтерпретації безеквівалентних одиниць, адже саме контекст часто є вирішальним фактором для успішного перекладу.

Запропонована авторами концепція спонукає до пошуку інноваційних підходів у перекладі, що базуються на інтеграції лінгвістичних і культурологічних методів. Це дослідження підкреслює значущість безеквівалентних лексичних одиниць у перекладацькій практиці, що відкриває нові перспективи для подальших досліджень у цій галузі. Отримані результати також підкреслюють важливість міждисциплінарного підходу, що об'єднує лінгвістику, культурологію та перекладознавство для забезпечення більш точного відтворення культурних реалій.

Ключові слова: безеквівалентні лексичні одиниці, культурна специфіка, лінгвокультурна картина світу, семантична структура, етнокультурні концепти, локалізація, адаптація, перекладацькі стратегії, культурні відмінності.

Особливою одиницею, здатною відображати національно-культурну своєрідність мови на лексичному рівні, вважають безеквівалентну лексику (далі БЛ). Безеквівалентні лек-

семи називають специфічні поняття, притаманні лише певним мовам; саме тому їх значення для втілення «картини світу» тексту надзвичайно важливе [1, с. 3-8]. Національно-культурний компонент лексичного значення актуалізується в межах тексту і поширюється на семантику інших одиниць (С. Єрмоленко, В. Кононенко, А. Мойсієнко [2] та ін.).

Ми поставили собі за мету проаналізувати композиційну роль БЛ у текстах оригіналів та їх перекладах. **Основні завдання:** 1) вивчити роль БЛ у створенні національно-культурної специфіки тексту; 2) дослідити стратегії відтворення БЛ у перекладі; 3) оцінити вплив БЛ на композиційну структуру тексту.

Аналіз наукових досліджень, присвячених теоретичним підходам до БЛ, включає розгляд ключових концепцій, запропонованих провідними вченими в галузі лінгвістики та перекладознавства: Р. Якобсоном, Ю. Найдю, Л. Лисиченко, Р. Зорівчаком, О. Мартинюком та ін.

Р. Якобсон вважав, що будь-яке повідомлення може бути перекладено з однієї мови на іншу, але деякі аспекти значення можуть бути відтворені лише частково через відсутність точних лексичних еквівалентів. Він розробив концепцію «мовної відносності» та висловив думку, що значення формується в залежності від культурного контексту, і це впливає на складності у перекладі. Переклад БЛ – це культурна адаптація [3].

На особливу увагу заслуговує концепція Ю. Найдю, яку визначають терміном «динамічна еквівалентність». Точна передача БЛ вимагає культурної адаптації, при цьому збереження функціональної еквівалентності важливіше за буквальність. У його роботах, перекладач має забезпечити «рівень прийняття» перекладеного тексту цільовою аудиторією [4].

Л. Лисиченко, досліджуючи проблему БЛ, трактувала її як одиницю лексикону мови, яка не мають прямого відповідника в іншій мові через унікальні культурні, історичні або соціальні реалії, властиві лише одній спільноті. Вона підкреслювала, що такі лексичні одиниці часто виражають національно-культурну специфіку і є носіями унікальної інформації про менталітет, спосіб життя та світогляд народу. БЛ може включати назви предметів побуту, культурні реалії, специфічні поняття з етнографії, фольклору, а також різні мовні кліше та фразеологізми. Основними способами передачі таких одиниць у перекладі, на думку Л. Лисиченко, є транскрипція, транслітерація, калькування або пояснювальний переклад, які допомагають відтворити специфіку вихідного тексту для читача іншої культури [5].

У наших дослідженнях ми також зосереджували увагу на проблемі перекладу БЛ. Дослідили специфічні культурні одиниці, які відображають глибинні аспекти національного світогляду. Ми аналізували проблеми трансляції таких одиниць

в художньому тексті, акцентували увагу на тому, що БЛ часто є «ключем» до розуміння змісту тексту, тому її втрати в перекладі можуть значно вплинути на композицію та сприйняття тексту в цілому [1].

Виклад основного матеріалу. Тема лексики з національно-культурною семантикою та її вплив на переклад є досить глибокою і охоплює кілька важливих аспектів. Для її розгляду звертаються до різних наукових підходів і концепцій, досліджують зв'язок між мовою, культурою і перекладом. Перша – *лінгвокультурологічна концепція* ґрунтується на визначенні взаємозв'язку мови та культури. Лексика є носієм культури, і кожне слово або вираз може мати культурно специфічне значення, яке складно або навіть неможливо передати іншою мовою без втрати частини смислу. Цей аспект виявляється через: *безеквівалентну лексику* (слова, які не мають точних відповідників в іншій мові) та *концептуальні лакуни* (поняття, притаманні одній культурі, але відсутні в іншій). У процесі перекладу важливо передати не лише лексичне значення слова, але й культурний контекст, у якому воно використовується. Це вимагає від перекладача знання як мови оригіналу, так і культури, з якої походить текст [1].

Друга концепція – *теорія культурних лакун*, у якій розглядають поняття або явища, які відсутні в одній культурі, але притаманні іншій. Наприклад, в українській культурі є поняття «святвечір», яке має релігійне і культурне значення, але в деяких інших культурах йому може не бути еквівалентного поняття. Для перекладача це означає, що потрібно не просто знайти лексичний еквівалент, а й передати культурну специфіку явища [6].

Третя концепція – *етнолінгвістична*. Етнолінгвістика досліджує мову як частину культури. У кожній етнічній спільноті є особливі слова, вирази або фразеологізми, що відображають її унікальний спосіб мислення, систему цінностей та світосприйняття. Наприклад, такі українські фразеологізми, як «як сніг на голову» або «світити п'ятами», мають культурне підґрунтя, яке може не бути зрозумілим у дослівному перекладі іншими мовами. Фразеологізм *як сніг на голову* має німецький відповідник: *Wie ein Blitz aus heiterem Himmel* – дослівно: «Як блискавка з ясного неба». Цей вираз передає ідею несподіваної події, яка настає раптово. Інший можливий варіант – *aus dem Nichts kommen* («з'явитися нізвідки»), який також вказує на раптовість, хоча не має такої виразної образності, як український вираз. *Світити п'ятами* – цей фразеологізм вживається у значенні швидкої втечі, бажання уникнути небезпеки або неприємностей. Німецький відповідник: *Fersengeld geben* – дослівно: «давати гроші на п'яти». Вираз означає втечу або швидкий відступ. У німецькій мові він передає таку саму ситуацію, коли хтось швидко тікає, і видно його п'яти. Також можна використовувати вираз *Reißaus nehmen* – означає «тікати» або «давати драла», не має чіткої образної прив'язки до п'ят, але вживається для позначення втечі або швидкого зникнення.

Четверта концепція – *перекладацькі трансформації*. Через культурні відмінності перекладачі часто використовують різні «перекладацькі трансформації», щоб зберегти смисл тексту, водночас адаптуючи його до культури мови перекладу. До основних трансформацій належать: *транскрипція та транслітерація* (якщо немає еквівалента, слово залишається в оригіналі або його відтворюють за звучанням); *калькування* (створення нового слова на основі елементів мови перекладу);

адаптація (заміна культурно специфічного явища на більш знайоме в культурі перекладу).

П'ята концепція – *теорія еквівалентності*. У перекладознавстві існує поняття «еквівалентності», що означає відповідність між текстами оригіналу і перекладу. Однак еквівалентність не завжди є лексичною, оскільки культура може впливати на смислове наповнення слів. Наприклад, слово «чумак» в українській мові несе символічне і культурне навантаження, що може бути важко передати в перекладі іншою мовою, тому часто така лексика залишається в тексті з покликанням на пояснення: *Den Berg herab kamen Tschumaken^{[1][WS 1]} gefahren. Ihre Ochsen waren grau und falb mit prächtigen gebogenen Hörnern und eingespannt in geschnitzte Joche; die Tschumaken selbst waren lauter junge, ansehnliche Männer.* 1. „Tschumaken“ wurden die Leute aus der Ukraine genannt, welche mit ihren Ochsen nach der Krim oder an den Don fuhren, um sich von dort Fische und Salz zu holen. Anmerk. der Übersetzerin. WS 1. Tschumaken“ von russisch „чума“ (Pest), galten als verantwortlich für die Verbreitung von Viehseuchen. Anmerkungen (Wikisource) [7].

Шоста концепція – *теорія доместикації та форенізації*. Ця концепція запропонована Лоуренсом Венуті, вона базується на виборі: чи варто «локалізувати» текст, роблячи його ближчим до культури перекладу (доместикація), чи залишати «чужим», зберігаючи культурні специфіки оригіналу (форенізація). Національно-культурний аспект лексики часто стає випробуванням для перекладача, адже необхідно вирішувати, наскільки адаптувати текст до культури читача [4].

Національно-культурний аспект лексики впливає на перекладацькі рішення: 1) вибір слів для збереження культурного колориту; 2) використання пояснювальних приміток для передачі значень, не знайомих у культурі мови перекладу; 3) баланс між збереженням екзотичності та зрозумілістю для читача іншої культури.

Таким чином, перекладач виконує роль культурного медіатора, намагаючись зберегти автентичність оригіналу, не втративши при цьому культурних відтінків лексики.

Наше дослідження ґрунтується на аналізі БЛ в оригінальних текстах та їх перекладах, що необхідний у першу чергу для розуміння культурних відмінностей, а також для вивчення способів збереження або трансформації національно-культурної специфіки. Така лексика є невід'ємною складовою лінгвокультурної картини світу, адже вона не лише відображає унікальні реалії та поняття конкретної культури, але й вказує на світосприйняття народу. Лінгвістичний аналіз починається із семантичної структури. БЛ характеризується тим, що вона не має точних відповідників в іншій мові через відсутність відповідних понять або явищ. Лінгвістично це проявляється у *формуванні унікальних концептів* – слова, які не мають еквівалентів, часто пов'язані з унікальними для культури явищами (наприклад, *сакура* в японській культурі або *калина* в українській): для німецькомовного читача образ *калини* не має такого значення, тому в багатьох контекстах можна спостерігати заміну: *калина* – *Esche* (ясень): *Und im Tale gehn sie, Gingen so wie Kinder, Plauderten und singen. Bei der Esche stehn sie, - Lassen dort sich nieder, Küssen dort sich wieder.* (H. Zinner переклад із Т.Г. Шевченка). Ми спостерігаємо *семантичну лакуну* – відсутність еквівалента в іншій мові призводить до того, що певний смисловий простір залишається «порожнім».

У тексті-оригіналі спостерігаємо *етимологічно-культурні референції*: БЛ часто пов'язана з історією, традиціями або

міфологією нації. Для аналізу перекладу важливо розглянути етимологію таких слів, адже вони можуть містити культурні контексти, які не зберігаються при буквальному перекладі. БЛ української мови в порівнянні, наприклад, із німецькою є екзотизмом чи варваризмом у тексті-відповіднику:

...I pro neї dobrim ljudjam ...Ihren alten Ruhm besingen

Кобзари співають. *Der Kobsaren Weisen.*

(Т. Шевченко.) (А. Kurella.)

Носіям німецької мови для розкриття семантики цих лексичних одиниць потрібні тлумачення, які ґрунтуються на встановленні етнокультурної належності слів, тобто *Kobsar – Kobsaspieler, ukrainischer Volksliedersaenger (Kobsa – altes ukrainisches Zupfinstrument). Кобзар – той, хто грає на кобзі, український народний співець (Кобза – стародавній український щипковий інструмент).*

Культурологічний аналіз композиційної ролі БЛ спирається на *етнокультурні концепти*: БЛ є відображенням унікальних етнокультурних концептів, які можуть не існувати в іншій культурі. Часто БЛ має *символічне значення*, яке важко відтворити при перекладі. БЛ-символи відображають особливості національного світобачення та сприйняття навколишньої дійсності, створюють особливі ліричні образи тощо: *У хмільні смеркання мавки чорноброві Ждатимуть твоєї ніжності й любові (В. Симоненко) [1, с. 18].* Наш варіант перекладу: *In betörende Dämmerung werden die schwarzbrauen Mavkas auf deine Zärtlichkeit und Liebe warten. Хмільні смеркання – передано як betörende Dämmerung, що означає звабливий або п'яний вечір, зберігаючи атмосферу та емоційний стан оригіналу. Мавки чорноброві – образ мавок перенесений у німецьку мову як Mavkas, зберігаючи назву цього фольклорного персонажа, оскільки у німецькій культурі немає еквівалента. Епітет чорноброві переданий як schwarzbrauen, що зберігає точність опису. Ждатимуть твоєї ніжності й любові – дослівно передано як werden auf deine Zärtlichkeit und Liebe warten, зберігаючи синтаксис та зміст. Така адаптація допомагає передати поетичну та культурну специфіку оригіналу для носіїв іншої мови. Щоправда, потрібне пояснення для Mavka на зразок такого: *Mavka ist eine Figur aus der ukrainischen Mythologie und Folklore. Eine Mavka ist ein weiblicher Waldgeist, der oft als schöne, junge Frau mit langem, offenem Haar beschrieben wird. Typisch für sie ist, dass sie keinen Schatten wirft und oft keine sichtbaren Knochen im Rücken hat, was auf ihre übernatürliche Natur hinweist. Mavkas werden in Volkslegenden oft als verführerische, aber gefährliche Wesen dargestellt, die junge Männer in die Wälder locken und ihnen Schaden zufügen können. In der ukrainischen Kultur hat die Mavka eine ambivalente Rolle: Einerseits wird sie als Symbol für die Schönheit und Freiheit der Natur angesehen, andererseits ist sie ein Symbol für das Unbekannte und das Übernatürliche. Mavkas erscheinen häufig in der ukrainischen Literatur, darunter auch in dem berühmten Drama "Der Waldgesang" («Лісова пісня») von Lesja Ukrajinka, wo die Mavka eine tragische Figur darstellt, die sowohl Menschlichkeit als auch ihre Bindung an die Natur verkörpert. Kurz gesagt, die Mavka repräsentiert einen einzigartigen Teil des ukrainischen kulturellen Erbes und verkörpert sowohl die Schönheit als auch die Gefahr der Natur.**

При розгляді особливостей БЛ у композиції тексту постають проблеми *локалізації та адаптації*. Перекладачі часто стикаються з дилемою: зберегти оригінальну форму слова, що може залишитися незрозумілим для читача, або адаптувати його до

реалій цільової культури. Це особливо важливо при перекладі літературних текстів, де БЛ може передавати колорит і настрій твору. Наприклад, перекладаючи українське слово *гонак* на інші мови, можна або залишити його незмінним (що вимагатиме пояснень для читача), або використати аналогічний термін, який може втратити національну специфіку. Можливі способи перекладу: 1) транскрипція: *Der Hopak ist ein traditioneller ukrainischer Tanz, der oft bei festlichen Anlässen aufgeführt wird. (Гонак – це традиційний український танець, який часто виконують на святкових заходах);* 2) описовий переклад: *Traditioneller ukrainischer Volkstanz (традиційний український народний танець), Kampftanz (бойовий танець): Der Hopak ist ein traditioneller ukrainischer Kampftanz, der akrobatische Bewegungen und Tanzschritte kombiniert. (Гонак – це традиційний український бойовий танець, який поєднує акробатичні рухи та танцювальні кроки);* 3) калька або адаптований переклад: *Kosakentanz (козацький танець): Der Kosakentanz Hopak ist bekannt für seine energiegeladenen Sprünge und dynamischen Bewegungen. (Козацький танець гонак відомий своїми енергійними стрибками та динамічними рухами).* Найчастіше у перекладах використовують транскрипцію *Hopak* або дають короткий опис для пояснення. Описовий переклад є корисним у тих випадках, коли аудиторія не знайома з українською культурою і потребує додаткових роз'яснень.

Лінгвістичний і культурологічний аналіз БЛ в оригіналі та перекладі допомагає розкрити національні культурні особливості, підкреслюючи важливість вибору перекладацьких стратегій. Збереження або адаптація таких елементів у перекладі відображає не лише технічні аспекти роботи перекладача, але й його здатність передати культурну самобутність тексту.

Висновки. Вивчення БЛ є необхідним для розуміння культурних відмінностей та збереження національно-культурної специфіки у перекладі. Такі одиниці відображають унікальні реалії культури та світосприйняття народу. БЛ, які не мають точних відповідників в інших мовах, формують унікальні концепти. При аналізі перекладу важливо враховувати етимологію БЛ, оскільки вона містить культурні контексти, які можуть бути втрачені при буквальному перекладі. Перекладачі часто стикаються з дилемою між збереженням оригінальної форми слова та адаптацією до реалій цільової культури. Це особливо важливо у літературному перекладі, де БЛ можуть надавати тексту колорит.

Лінгвістичний і культурологічний аналіз БЛ в оригіналі та перекладі підкреслює важливість вибору перекладацьких стратегій для передачі культурної самобутності тексту, що є критично важливим для збереження його змісту та емоційної складової.

Перспективи подальших досліджень. На основі викладених матеріалів та висновків можна визначити кілька перспектив для подальших досліджень у сфері БЛ та її перекладу: 1) розширення корпусу досліджень: вивчення БЛ у інших мовах та культурах, що дозволить порівняти способи передачі культурних концептів у різних мовних контекстах; 2) вплив на сприйняття: дослідження того, як використання БЛ у перекладах впливає на сприйняття тексту читачами з різних культур; 3) дослідження адаптації у різних жанрах: аналіз специфічних жанрів (література, поезія, публіцистика, реклама тощо) з точки зору використання та адаптації БЛ. Це дозволить зрозуміти, як жанрові особливості впливають на вибір перекладацьких стратегій; 4) міжкультурна комунікація: дослідження ролі БЛ у між-

культурній комунікації, зокрема, як вони можуть сприяти або ускладнювати взаєморозуміння між носіями різних культур; 5) символіка і міфологія: вивчення символічного значення БЛ у контексті міфології, фольклору та релігії тощо.

Ці перспективи можуть допомогти глибше зрозуміти складні взаємозв'язки між мовою, культурою та перекладом, а також сприяти розвитку нових методів і підходів у дослідженні безеквівалентних лексичних одиниць.

Література:

1. Тупиця О.Ю. Безеквівалентна лексика в поетичному тексті: проблема створення етномовної картини світу : монографія / О.Ю. Тупиця. Mauritius, Beau Bassin : LAP LAMBERT Academic Publishing RU, 2018, 117 с.
2. Мойсієнко А.К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Декодування шевченкового вірша. К.: Вид-во "Правда Ярославців", 1997, 200 с.
3. Jakobson Roman. Linguistics and Poetics. URL: [https://scholar.google.com.ua/scholar?q=Jakobson,+R.+\(1960\).+Linguistics+and+Poetics.&hl=de&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar](https://scholar.google.com.ua/scholar?q=Jakobson,+R.+(1960).+Linguistics+and+Poetics.&hl=de&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar) (дата звернення: 16.10 2024).
4. The Translator's Invisibility: A History of Translation / Lawrence Venuti. 1. Translating and interpreting – History. 2. English language – Translating – History. I. Title. II. Series: Translation studies. London, England. 1995. 306 P.
5. Лисиченко Л.А. Лексикологія сучасної української літературної мови. (Семантична структура слова). Харків : Вища школа, 1976. 116 с.
6. Кочерган М.П. До питання про безеквівалентну лексику і лакуни та способи їх компенсації // Проблеми зіставної семантики. Збірник статей за доповідями Міжнародної наукової конференції з проблем зіставної семантики 23-25 вересня 1999р./ Відп. ред. М.П.Кочерган. К., 1999. С. 42–45.
7. Wowtschok Marko. Ein Traum. URL: [https://de.wikisource.org/wiki/Ein_Traum_\(Marko_Wowtschok\)](https://de.wikisource.org/wiki/Ein_Traum_(Marko_Wowtschok)) (дата звернення: 16.10 2024).

Tupytsia O. Linguistic and Cultural Aspects of Translating Non-Equivalent Vocabulary

Summary. The article deals with the problem of non-equivalent lexical items in the context of translation,

focusing on their cultural and linguistic significance and the difficulties that arise when adapting such items in language transformations. The study is based on the analysis of non-equivalent vocabulary in the original texts and their translations, which allows to identify cultural differences and methods of preserving national and cultural specificity. The semantic structure of such lexical units is determined, which is often absent or insufficiently reflected in another language. Non-equivalent lexical units not only reflect the unique realities and concepts of a particular culture, but also shape the worldview of the people, which makes them important for the linguistic and cultural picture of the world. Examples are given to illustrate how etymological and cultural references influence the choice of translation strategies, and the problems of localization and adaptation of non-equivalent vocabulary in the text are discussed. The importance of preserving or adapting such units is emphasized through a comparison that demonstrates how translation strategies can affect the emotional richness and cultural authenticity of a translation. The results of the study emphasize the need to take into account cultural contexts and their influence on the translation process, which contributes to the achievement of accuracy and enrichment of the text's meaning.

The article analyses the mechanisms of transmission of culturally specific vocabulary, which allows us to better understand the complexities of intercultural communication. The role of context in the interpretation of non-equivalent units is emphasized, since context is often a decisive factor for successful translation.

The concept proposed by the authors encourages the search for innovative approaches in translation based on the integration of linguistic and cultural methods. This study emphasizes the importance of non-equivalent lexical items in translation practice, which opens up new perspectives for further research in this area. The findings also emphasize the importance of an interdisciplinary approach that combines linguistics, cultural studies and translation studies to ensure a more accurate representation of cultural realities.

Key words: nonequivalent lexical items, cultural specificity, linguistic and cultural worldview, semantic structure, ethno-cultural concepts, localization, adaptation, translation strategies, cultural differences.

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Домаренко М. В.

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМ НА ОСНОВІ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТИПУ
ТЕКСТ-В-ЗОБРАЖЕННЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЗВО.....4

Кушнірова Т. В., Бочкар М. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АГРАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПІДГАЛУЗИ РОСЛИННИЦТВА
В СУЧАСНОМУ ФАХОВОМУ ДИСКУРСІ.....8

Manhura S. I., Sereda A. V.

LEXICAL PROBLEMS OF TRANSLATION OF OIL AND GAS TEXTS.....12

Мокляк О. І., Пірошенко С. Ю.

СИНКРЕТИЗМ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ДЕТЕКТИВУ ДЕНА БРАУНА У ПЛОЩИНІ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ....15

Ніколаєнко Ю. О.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ З ВИКОРИСТАННЯМ
ТЕХНОЛОГІЇ COPL.....19

Павельєва А. К., Єщенко І. Р.

КІНОПЕРЕКЛАД ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ.....23

Палій К. В., Лутай О. Ю.

ПЕРЕКЛАД СЛЕНГУ В АУДІОВІЗУАЛЬНОМУ КОНТЕНТІ: ВИКЛИКИ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ
В МЕДІАПРОДУКЦІЇ.....27

Пешикова Т. В.

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПРАВНИЧОЇ МОВИ.....31

Роменська Н. В.

ЛІНГВІСТИЧНА СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ПОЕТИЧНИХ КОЛАЖІВ ГЕРТИ МЮЛЛЕР.....34

Тупиця О. Ю.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ.....38

CONTENTS

CURRENT PROBLEMS OF FOREIGN PHILOLOGY AND TRANSLATION STUDIES

Domarenko M.

THE USE OF SOFTWARE WITH TEXT-TO-IMAGE GENERATIVE AI FOR TEACHING ENGLISH IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	4
--	---

Kushnirova T., Bochkar M.

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF AGRICULTURAL TERMINOLOGY OF THE CROP PRODUCTION SUB-SECTOR IN MODERN PROFESSIONAL DISCUSSION	8
---	---

Manhura S., Sereda A.

LEXICAL PROBLEMS OF TRANSLATION OF OIL AND GAS TEXTS.....	12
---	----

Mokliak O., Piroshenko S.

SYNCRETISM OF DAN BROWN'S POSTMODERN DETECTIVE IN THE PLANE OF SCIENTIFIC DISCOURSE.....	15
--	----

Nikolaienko Yu.

TRAINING FUTURE TRANSLATORS FOR INTERCULTURAL DIALOGUE USING COIL TECHNOLOGY.....	19
---	----

Pavelieva A.

FILM TRANSLATION AS A SPECIAL TYPE OF LITERARY TRANSLATION.....	23
---	----

Palii K., Lupai O.

SLANG TRANSLATION IN AUDIOVISUAL CONTENT: CHALLENGES AND THE FEASIBILITY OF USAGE IN MEDIA PRODUCTION.....	27
---	----

Peshkova T.

LEXICAL AND GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS OF THE UKRAINIAN-GERMAN TRANSLATION OF LEGAL LANGUAGE.....	31
---	----

Romenska N.

LINGUISTIC PECULIARITIES OF TRANSLATING POETIC COLLAGES BY HERTA MÜLLER.....	34
--	----

Tupytsia O.

LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECTS OF TRANSLATING NON-EQUIVALENT VOCABULARY.....	38
---	----

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 69, 2024

Том 2

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.
Комп'ютерна верстка – Кузнєцова Н.С.

Підписано до друку 10.12.2024 р. Формат 60×84/8. Обл.-вид. арк. 5,86, ум. друк. арк. 5,12.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0225/125.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
(Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.)
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua